د معاصر اسلامي

اقتصاد پېژندنه

لیکوال: بشیر الله ،،نجیمي،،

د معاصر اسلامي اقتصاد پېژندنه

لیکوال: بشیر الله ،،نجیمي،،

فهرست

شمیره عنوان

١. د کتاب په اړه څو ټکي

٢. لومړی **فصل**= اسلامي اقتصاد څه ته وایي

٣. غربي اقتصادي نظریاتو ته لنډه کتنه

٤. د اسلامي اقتصاد ظهور

٥. د اسلامي اقتصادي سیستم اصول

٦. د اسلام له نظره د مصرف کوونکي تیوري

٧. اوسنی اقتصادي سیستم څه ډول اسلامي شي؟

٨. دوهم **فصل** – د اسلامي او غیر اسلامي اقتصادي سیستمونو پرتله

٩. اسلام او سوسیالیزم

١٠. اسلام او کپیټالیزم:

١١. اسلامي اقتصادي سیستم

١٢. په اسلامي اقتصادي سیستم کې ثبات

١٣. دریم **فصل**- اسلامي بانك

١٤. په نړۍ کې د اسلامي بانکونو لست

١٥. اسلامي بانکونه څرنګه کار کوي:

١٦. د اسلامي بانګي سیستم غوره والی

١٧. **څلورم فصل** - دتمویلولو اسلامي لارې

١٨. سود یا ربا:

١٩. ربا په قرآن او حدیث کې:

٢٠. د سود په اړوند څو شبهات او اعتراضات:

٢١. د ربا(سود) د حراموالي اقتصادي منطق:

٢٢. د تمویلولواسلامي طریقې

٢٣. سکوك (اسلامي باند):

٢٤. پنځم **فصل**- اسلامي اقتصادي پرمختګ

٢٥. د اقتصادي پر مختګ د کچې لارې:

٢٦. پر مختګ د اسلام له نظره:

٢٧. ځنې غربي اقتصادي تیوریو ته کتنه

٢٨. دااقتصادي پرمختګ غربي تیوریو په اړه څوورو ستۍ خبرې

٢٩. شپږم **فصل**-د اسلامي هیوادونو ترمینځ اقتصادي همکاري

٣٠. په اقتصادي برخه کې پر نورو تکیه کول او پایلې یې

٣١. اقتصادي یووالي ته لیوالتیا او په مخ کې پراته خنډونه

٥ . د اقتصادي ائتلاف لارې

اووم **فصل** - انفلاسیون:

٣٤. د انفلا سیون ډولونه

٣٥. د انفلاسیون اغیزې:

٣٦. اسلامي اقتصاد او انفلاسیون:

٣٧. د انفلاسیون دکنټرول ځانګړې لارې

٣٨. اتم **فصل**- د اسلامي اقتصاد مهمې مسئلې

٣٩. نرخ ټاکل د اسلام له نظره

٤٠. بیمه (انشورینس):

٤١. بیمه د اسلام له نظره: ٣

٤٢. دمروجې بیمې خلاف د اسلامي علماوو دلایل

٤٣. تکافل یا اسلامي بیمه ٤

٤٤. نهم فصل - په اقتصاد کې د حکومت رول

٤٥. د حکومت دندې

٤٦. د حکومت د عاید سرچینې

٤٧. لسم فصل -د اسلامي دولت مالي او پولي پالیسي

٤٨. د اقتصادي پرمختګ لپاره ضروري ټکي

٤٩. په اسلامي هیواد کې مالیه (ټکس)

٥٠. زکات

٥١. زکات او اقتصادي ثبات ٧

٥٢. د زکات او ټکس تر منځ توپیر 1

٥٣. اسلامي پولي پالیسي 1

٥٤. ماخذونه ٧

د معاصر اسلامي اقتصاد پېژندنه

بشیر اللّه نجیمي

دوهم چاپ

کال ۱۳۸۸/ ۲۰۰۹ م

د کتاب پیژندنه

نوم : د معاصر اسلامي اقتصاد پیژندنه

تالیف : بشیر الله نجیمي

کمپوز : مؤلف

ناشر : د القلم د ژباړې او څېړنې خپرندویه اداره

آدرس : یونیورسټي روډ، ارباب روډ، ګل حاجي پلازه، اطاق: ٤٠٦

شمیر : ۱۰۰۰

نیټه : حمل ۱۳۸۸، مارچ ۲۰۰۹م

د چاپ نوبت : دوهم

د چاپ حقوق خوندي دي

بسم الله الرحمن الرحيم

د کتاب په اړه څو ټکي

علم نعمت دی، خو مونږ خوار افغانان له نورو نه زيات له دې لوی نعمت نه بې برخې يو، هغه افغان نيکمرغه او بختور دی چې پدې بده ورځ کې د زده کړې امکانات تر لاسه کوي، او زيات بختور خو هغه دی چې د لوړو زده کړو فرصت په لاس ورځي. پدې حساب زه هم ځان بختور شميرم چې الله تعالی په داسې ځای کې د تحصيل شرايط راته برابر کړل چې د نورو ساينسي علومو ترڅنګ د اسلامي علومو ښوونه او تدريس هم په کې کېږي، زما مطلب د اسلام آباد نړيوال اسلامي پوهنتون دی، کوم چې پر نورو خدمتونو سربيره يې افغاني ټولنې ته هم زيات شمير په پوهه او علم سمبال خادمان وړاندې کړيدي. ما د اسلام آباد په نړيوال اسلامي پوهنتون کې د اسلامي اقتصاد د ليسانس په دوره کې د خپلې زده کړې په دوران کې د غربي اقتصاد او اسلامي اقتصاد په اړه ګټور معلومات ترلاسه کړل او همغه وخت دا هيله راسره پيدا شوه چې د اسلامي اقتصاد په اړوند څه وليکم، دا مې خپله دنده وبلله ځکه چې د اسلامي اقتصاد زده کړه او تدريس په ډېرو لږو اسلامي هيوادونو کې تر سره کېږي او زمونږ په هيواد کې خو د جنګونو او د کفارو د تېريو په وجه دې خواته هيڅ پاملرنه نه ده شوې .
له نېکمرغه چې د ماسترۍ په دوران کې د اسلامي اقتصاد يو مشهور او تکړه اقتصاد پوه ډاکتر عبد الرحمان يسري (1) له مصر څخه د اسلام آباد نړيوال اسلامي پوهنتون ته د تدريس لپاره تشريف راوړ او ما ته دا وياړ راپه برخه شو چې له نوموړي څخه د Current issue in Islamic Economic په نامه د اسلامي اقتصاد يو مضمون ولولم. په دغه دوران کې مې د اسلامي اقتصاد په اړه د يوه داسې کتاب ليکلو ته پيل وکړ چې معاصرې اقتصادي نظريې او تيورۍ په کې رانغښتې وي. ددغه کتاب له

[1]- د مصر په سکندريه پوهنتون کې د اقتصاد استاذ دی.

ليکلو څخه زما هدف دا دی چې که وکولی شم د اقتصاد محصلينو ته د اسلامي اقتصاد په اړوند تازه مفکوره او نوي معلومات وړاندې کړم تر څو دوی ديته وهڅول شي چې د اوسني اقتصادي سيستم اسلامي کولو لپاره متې راونغاړي او پدې ډول سره ځانونه او ملت د دنيا او آخرت دواړو په کاميابيو سره سرلوړي کړي .
کوښښ کړی مې کړی په کتاب کې د اقتصاد د محصلينو اړتياوې په پام کې ونيسم، ډېرې اقتصادي موضوګانې په لنډ ډول راونغاړم او له ډېر ژور او اوږده بحث څخه ډډه وکړم. همدا راز پدې کتاب کې ځينې اقتصادي ترمنالوژۍ او اقتصادي اصطلاحات کارول شويدي او دا فرض شوېده چې ګران لوستونکي به تر يوه حده د اقتصاد په بنستيزو اصولو او قواعدو پوهېږي. همدا راز په کتاب کې اسلامي اقتصاد له غير اسلامي اقتصاد سره په پرتليزه توګه څېړل شوی او د اسلامي اقتصاد په اړوند معاصرو پرمختګونو او د اسلامي اقتصاد د عملي کولو هڅو ته پکې اشاره شويده.
دغه کتاب د اقتصاد پر محصلينو سربيره د هغه چا لپاره هم ګټور بولم چې غواړي د اسلامي اقتصاد په اړوند تازه معلومات تر لاسه کړي، خو هغوی شايد په ځينو اقتصادي اصطلاحاتو او تحليلونو کې له څه مشکل سره مخ شي، خو بيا هم تمه ده پوره ګټه ورنه واخلي. کوښښ مې کړی ټول هغه څه چې ما د تحصيل په دوران کې د اسلامي اقتصاد په اړوند زده کړي وليکم او ددې ترڅنګ مې دا هم کړي چې د ځينو اسلامي اقتصاد پوهانو مقالې په لنډه توګه راوژباړم او په کتاب کې ځای ورکړم . د يادولو وړ ده څرنګه چې زه په خپله د ډاکتر عبد الرحمان يسري له نظرياتو څخه ډېر متاثر يم نو ځکه دغه کتاب هم په زياترو مسايلو کې د نوموړي د نظرياتو تر سيوري لاندې ليکل شويدی.
درنو لوستونکو، څرنګه چې دا زما لومړنی ليکنه ده، نو ښکاره خبره ده چې تيروتنې او غلطۍ به پکې شوې وي، که څه هم ما تر خپله وسه کوښښ کړی چې د اشتباهاتو مخه ونيسم، خو بيا هم کتاب له غلطيو نه تش نه وينم، نو که تاسو ښاغلو ته کومه غلطي په مخه درځي، هيله. ده چې په ښښنې سره مې ونماځئ او د خپلې مهربانۍ له

مخې يې راته په ګوته کړئ تر څو په راتلونکې کې سمه او تصحيح شي.

په پای کې له محترم استاذ سلطان محمود صلاح څخه ډيره مننه کوم چې د کتاب په تصحيح او چاپ کې يې مرسته راسره وکړه او هم له محترمو وروڼو هر يو عزت الله ، قاري محمد نعيم او محب الله رحيمي نه ډيره مننه کوم چې د ليکلو په بهير کې يې خپله مرسته نه ده رانه سپمولې.

له رحمان خدای نه د خپل دې عاجزانه خدمت د قبول سوال کوم او ټولو هغو دوستانو ته د اجر او ثواب دعا کوم چې له ما سره يې په دې برخه کې مرسته کړيده.

په درنښت

بشيرالله نجيمي

اسلام آباد ، پاکستان
٢٠٠٥/٩/١١

لومړی فصل

اسلامي اقتصاد څه ته وايي؟

په نړۍ کې درې غټ اقتصادي سيستمونه موجود دي چې هغه عبارت دي له: کپيټاليزم، سوسياليزم او اسلام څخه. سوسياليزم يا کمونيزم په ځينو هيوادونو لکه روس، چين او داسې نورو کې پلی شو، خو نن سبا دغه هيوادونه بيا دکپيټالزم په لور روان دي او کمونيستي اقتصادي سيستم له مينځه تللی دی. کپيټاليستي اقتصادي سيستم تر اوسه په پښو ولاړ دی مګر دغه دواړه وضعي اقتصادي سيستمونه يوازې د انسان مادي اړتياوو ته درناوی کوي او د هغې د لاسته راوړنې او پوره کولو لارې چارې ښيي، روحي اړتياوو ته په کې پام نه دی شوی، بل دا چې دا اقتصادي سيستمونه انسانانو د خپل فکر په اساس جوړکړي دي، د آسماني لارښوونو او اصولو په اساس نه دي ولاړ، نو ځکه کامياب او ګټور نه دي، خو اسلامي اقتصادي سيستم يوازينی سيستم دی چې د مادي او روحي اړتياوو دواړو د پوره کولو لارې چارې په کې ښودل شوې دي. (اسلامي اقتصادي سيستم له نورو سيستمونو سره په دوهم فصل کې په پرتليزه توګه څيړل شوی دی). اسلامي اقتصادي سيستم د الله (ج) د اوامرو او احکامو په رڼا کې جوړ شوی، خو متاسفانه چې داسلامي خلافت له زرينې دورې څخه وروسته په بشپړه توګه نه دی پلی شوی که څه هم په دې وروستيو کې په دې برخه کې هڅې روانې دي.

ولې اسلامي اقتصاد؟ غربيانو چې کوم اقتصادي سيستم جوړکړی دی هغه د دوی د خپلو اقتصادي او کلتوري عاداتو او حالاتو په نظر کې نيولو په اساس جوړ شويدی. د بيلګې په توګه سود، خود غرضي او داسې نور په کې ګډ شوي دي او د دوی ټول اقتصادي سيستم په همدغو اصولو ولاړ دی او څرګنده ده چې د دوی ټول اصول د انسانانو په وسيله جوړشوي دي، نو مونږ نشو کولای چې غربي اقتصادي تګلاره په ټ‍ﻬو

سترګو عملي کړو، ځکه مونږ خپل بشپړ نظام لرو او الله (ج) د ځنې کارونو او اعمالو له کولو څخه منع کړي يو او څرنګه چې دا ژوند يوه آزموينه ده، نو مونږ بايد نه يوازې د دنيا د ژوند په اړوند فکر وکړو بلکې آخرت هم بايد په نظر کې ونيسو، په همدې بنسټ زمونږ اقتصادي سيستم بايد دقرآن او احاديثو د اصولو په مراعاتولو او د هغې په رڼا کې جوړشي.

غربي اقتصادي نظرياتو ته لنډه کتنه:

په عمومي ډول سره غربي اقتصادي تيوري په دوو برخو ويشل شوې ده کلاسيکل او کېنيزين اقتصادي مفکوره.

کلاسيکل اقتصادي نظريه: ددې نظريې اقتصاد پوهان پدې نظر دي چې په اقتصاد کې بايد هميشه ټول وسايل پکار اچول شوي وي، بشپړ توظيف (Full Employment) وي نوځکه دوی فرض کوي چې د عمومي عرضې خط عمودي دی او دوی پدې نظر دي چې حکومت بايد په مارکېټ کې هيڅ مداخله ونکړي، سربيره پردې دوی دا هم فرض کوي چې مارکېټ فعال (موثر يا Efficient) دی او د تنخوا اندازه بدليدونکې ده (Flexible Wage) او که مارکېټ (تقاضا او عرضه) په خپل حال پرېښودل شي تعادل مينځته راځي.

مګر کلاسيکل اقتصادي سيستم د لوی زوال (Great depression 1930) نه وروسته له ناکامۍ سره مخ شو او دکېنز نظريو ډېر شهرت وموند.

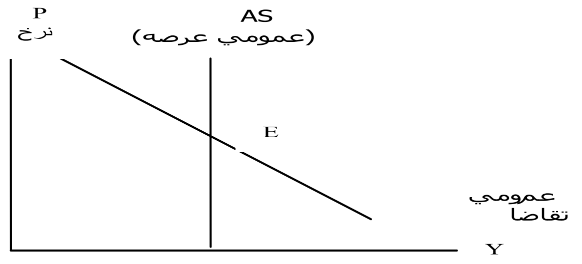

کېنزين اقتصادي نظريه:

کېنز وويل چې حکومت بايد په مارکېټ کې فعال رول ولري او عمومي تقاضا (غوښتنه) (Aggregate Demand) بايد ترتيب شي. پدې سيستم کې دوی دا فرض کوي چې د عمومي عرضې (Aggregate Supply) له اړخه کوم مشکل نشته او هر څومره شي چې وغواړو توليد کړو توليد کېدی شي، اصلي مشکل يوازې د تقاضا له اړخه دی.

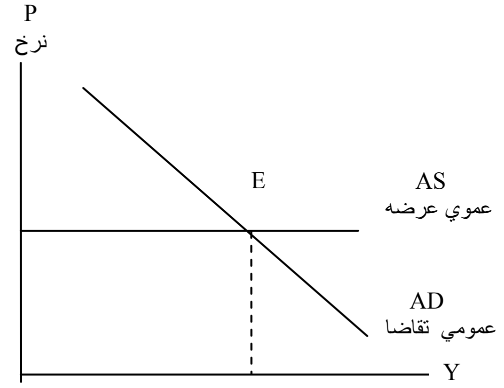

او تقاضا بايد د حکومتي لګښتونو په وسيله کنټرول شي، دوی دا هم وايي چې د تنخوا اندازه يا حد ثابت دی، (Wages are Rigid)

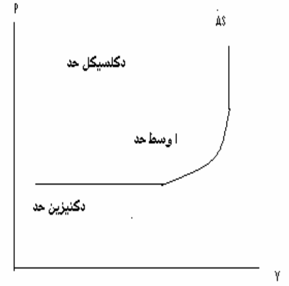

په دغه ګراف کې د عرضې د خط (Supply Curve) درې واړه برخې

(

ښودل شوې دي اسلامي هیوادونه ټول په اوسط حد کې واقع دي، ددې دا معنی شوه چې اسلامي هیوادونو خپل ټول وسایل په کار ندي اچولي او ددې ترځنګ دوی د تولید له اړخه هم مشکلات لري.

مګر مونږ ته دا معلومه ده چې له اوو اسلامي هیوادونو (کویت، سعودي، لیبیا، قطر، متحده عرب امارات) څخه پرته چې ټول تیل تولیدونکي هیوادونه دي نور ټول اسلامي هیوادونه د غریبو یا وروسته پاتې هیوادونو په ډله کې راځي. زمونږ مارکېټونه او زمونږ مالي سیستم دومره موثر او فعال نه دی چې د غربي هیوادونو له حالت سره د برابرۍ وي او زمونږ حالات او شرایط له هغو شرایطو نه ډیر توپیر لري د کومو په بنا چې د لویدیځ اقتصاد پوهانو اقتصادي تیورۍ جوړې کړې دي.

له بل اړخه په اسلامي هیوادونو کې اصلي مشکل د عرضې (Supply) او یا تولید له لوري دی، تقاضا موجوده ده مګر مونږ د خپلې اړتیا وړ شیان په خپله نشو تولیدولی، اسلامي هیوادونو ته پکار ده چې د عرضې اړخ ته Side (Supply) ډیره پاملرنه وکړي ځکه د تقاضا له اړخه مشکل کم دی، په اسلامي هیوادونو کې چې کومه کمه تقاضا موجوده ده مونږ هغه هم په خپله نشو پوره کولای او د نورو بهرنیو هیوادونو څخه ډیر تجارتي وسایل اخلو.

نن سبا په غربي هیوادونو کې د اقتصادي ثبات ساتنه ,(Stabilization) غټه مسئله ده، یعنی د هغه بشپړ توظیف چې دوی ترلاسه کړی ثابت ساتنه او د هغې ترځنګ د انفلاسیون کنټرولول یوه مهمه مسئله ده. خو زمونږ (اسلامي هیوادونو) مشکل دا نه دی، زمونږ په هیوادونو کې پوره توظیف (full employment) نشته، بېکاري زیاته ده، مونږ ته لومړی دا پکار ده چې خپل تولیدات زیات کړو، ترڅو خلکو ته روزګار برابر شي او د عوامو د ژوند سطحه ورسره ښه شي.

له بله پلوه غربي هیوادونو د الله (ج) اوامر له پامه غورځولي دي، دوی یوازې د مادي اړتیاوو (material need) د پوره کولو په هڅه کې دي او روحي خوشحالي یې له پامه غورځولې ده چې ددې په وجه د دوی په وګړو کې د ځان وژنې کچه ورځ په ورځ زیاتیږي

او سره له دې چې د ژوند ټول مشکلات یې هم حل دي بیا هم ذهني او روحي راحت او ډاډ نلري ددوی ځینو اقتصاد پوهانو دغه خبره منلې ده. یو غربي اقتصاد پوه وایي چې د مال او دولت زیاتیدل حتما د خوشحالۍ د زیاتیدو باعث نګرځي، بلکې یوازې د انتخاب ساحه (Range of Choice) ورسره زیاتیږي.

یعنی که یو سړی ۱۰۰۰۰ افغانۍ عاید ولري او بل سړی ۲۰۰۰۰ افغانۍ عاید ولري پدې صورت کې لومړنی سړی یوازې هغه شیان اخستلای شي چې قیمت یې د افغانیو۱-۱۰۰۰۰ تر مینځ وي او دوهم سړی د ۱-۲۰۰۰۰ افغانیو تر مینځ قیمت لرونکي شیان اخستلای شي دا د دې معنی ورکوي چې د لومړي سړي د انتخاب ساحه د دوهم سړي د انتخاب له ساحې څخه کمه ده، مګر دا ددې معنی نه ورکوي چې هرومرو دې هغه سړی چې ډېر عاید لري خوشحاله او آرامه وي ، کېدای شي چې هغه سړی چې کم عاید لري له هغه بل نه ډېر آرام او روحا سوکاله وي .

الله(ج) په قرآن کې فرمایي: [الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللهِ أَلَا بِذِكْرِ اللهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ]. (الرعد:**27**)

ترجمه:(دغه رجوع کوونکي) هغه کسان دي چې ایمان یې راوړی دی او آرام نیسي زړونه ددغو (مومنانو) په ذکر دالله (ج) سره، واوری خبردار شئ چې په ذکر دالله (ج) سره مطمئن کېږي آرام نیسي زړونه.

یعنی خوشحالي د الله(ج) له اړخه ده او هر څوك چې د الله (ج) اوامر مني او د هغه عبادت کوي الله (ج) هغوی خوشحاله او آرام ساتي.

سره له دې چې ډېرو اسلامي هیوادونو کوښښ وکړ چې د غیر اسلامي اقتصادي نظریاتو او فارمولو په عملي کولو سره، خپل اقتصادي مشکلات حل کړي مګر د دوی ټولي هڅې ناکامې شوې او ددې په وجه ډېر اسلامي هیوادونه د سود تر بوج لاندې راغلل، د مثال په ډول پاکستان د خپلو پیداوارو (داخلي ناخالص محصول(GDP) تقریبا ۲۵% یوازې د سود په ورکولو مصرفوي، نو مونږ ته پکار ده چې اسلامي اقتصاد عملي کړو او لدې لارې د دواړو دارینو کامیابي تر لاسه کړو.

داسلامي اقتصاد ظهور:

اسلامي اقتصاد په تدريجي ډول پرمختګ کړی، په تيرو وختونو کې له نورو علومو سره ګډ و، لکه د قرآنکريم په احکامو کې، د فقهاء او تاريخ ليکونکو په ليکوکې د اسلامي اقتصاد په برخه کې لاندنيو علماؤ ډېر کار کړی دی:

امام ابويوسف(d182/798)[2]،ماوردي (d450/1058)،ابن حزم (d456/1046)،الغزالي (d 505/1111)، ابن تيميه (d 728/1328)، ابن قيم(d 751/1350)،ابن خلدون (d 808/1406) او شاه ولي الله (d 1176/1762) ډېر د قدر وړ کار کړی دی .مګر لکه څرنګه مو چې مخکې ذکر وکړ په دې دوران کې اسلامي اقتصاد له نورو علومو لکه فلسفه، فقه او نورو سره ګډ و .

د ابن خلدون کتاب (مقدمه)کوم چې د تاريخ د معرفت په اړوند ليکل شوی، خو ځينو اقتصادي نظريو ته هم پکې ډېره توجه شوې ده. ابن خلدون په دې کتاب کې د اقتصاد، سياست، ټولنيزو عاداتو او رواجونو او د حکومتونو د زوال او عروج تر مينځ د اړيکو او تړاو مسئله څيړلې ده. د ابن خلدون ځينې اصول او نظريات کوم چې ده تقريبا شپږ پيړۍ وړاندې ويلي وو دومره پرمختللي وو چې د ننني زمانې له نظرياتو او تيوريو سره ډېر ورته والی لري. ابن خلدون په هر صورت په داسې وخت کې ژوند کولو چې د مسلمانانو سياسي او ټولنيز زوال شروع شوی و. هغه صحيح ويلي وو چې: *علم او ساينس هغه وخت پرمختګ کوي کله چې يوه ټولنه په خپله د پرمختګ په حال کې وي*، له دې څخه وروسته کله چې مسلمانان د زوال سره مخ شول د اقتصاد په برخه کې کله ناکله پرمختګ مينځ ته راتلو مګر دا په پراخه پيمانه نه و، يعنی له ابن خلدون څخه وروسته پدې برخه کې چا کوم غټ کار ونکړ، پرته له يو څو کارڅخه چې ځينو علماؤ لکه المقريزي، الدواني او شاه ولي الله وکړ نور کوم د پام وړ کار ندی شوی.

پدې دوران کې غربي اقتصادي علومو ډېر پرمختګ وکړ، د ۱۸۹۰لسيزې په دوران کې د الفرډ مارشال لخوا د اقتصادي اصولو په نامه کتاب چاپ شو او لدې څخه وروسته د

[2]- (d182/798) دغه ۱۸۲ ميلادي کال ، او د هغه لاندی ۷۹۸ هجري کال شيي

اقتصاد علم په غرب کې د يوه مستقل علم په ډول وپيژندل شو. خو اسلامي اقتصاد تر دوهم نړيوال جنګ پورې همداسې له نورو علومو سره ګډ پاتې شو، زيات اسلامي هيوادونه له دوهم نړيوال جنګ څخه وروسته آزاد شول په دغه وخت کې اسلامي هيوادونه د خپلو ويجاړو سيستمونو ترڅنګ د اقتصادي سيستم د جوړولو او بيا پر پښو دريدلو په هڅه کې شول ځکه دغه سيستمونه د نړيوال جنګ او د کفارو د حملو په وجه له مينځه وړل شوي وو، څرنګه چې په هغه وخت کې نور اقتصادي سيستمونه په سود ولاړ وو او سود د اسلام له نظره ناروا دی (د اسلامي اقتصاد او نورو اقتصادي سيستمونو ترمينځ ډېر توپيرونه شته او يوازې سود ندی) نو ځکه دوی دا اړتيا وليده چې خپل اقتصادي سيستم د اسلام د اصولو او قوانينو په چوکاټ کې جوړکړي.

په هر صورت لکه څرنګه مو چې وړاندې يادونه وکړه انفرادي هلې ځلې په دې برياليـ نشوې چې اسلامي اقتصاد د يوه مستقل علم په ډول نړيوالو ته ور وپيژني نو د ګډو هلو ځلو اړتيا پيدا شوه. تر څو پورې چې په کال ۱۹۷۶ د فبروري په مياشت کې د اسلامي اقتصاد په اړه په مکه مکرمه کې لومړنی نړيوال کنفرانس جوړ شو ا و پدې وسيله اسلامي اقتصاد د يوه مستقل علم په ډول دنيا ته معرفي شو او همدې د اسلامي اقتصاد مشهورتيا او پدې لاره کې د کار کولو لپاره لاره برابره کړه. ددغه کنفرانس په جوړولو کې ډاکتر محمد نجات الله صديقي، ډاکتر محمد عمر او پروفيسر خورشيد احمد فعال رول ولوبولو.په دغه کنفرانس يا سيمينار کې د ډاکتر محمد نجات الله صديقي لخوا د پخوانيو اسلامي علماؤ د اقتصادي نظرياتو په باب يوه مقاله يا رساله وړاندې شوه، دغې مقالې په اسلامي اقتصاد باندې د بحث کولو بنسټ کېښود. ځينو نورو ادارو هم په دې اړوند مهم رول اداکړی دی چې لدې جملې څخه مهمې په لاندې ډول دي:

- دي اسوسيشن اف مسلم ساينټيسټ (The Association of Muslim Scientist) داسلامي ساينسي علماؤ ټولنه، چې په۱۹۷۲ کال په امريکا کې جوړه شويده.

- دي اسلامك فونډيشن ، لايسيسټر ، بريتانيا (The Islamic Foundation, Leicester, UK,) ، اسلامي موسسه په برتانيا کې په کال1973 کې جوړه شوې ده.

- اسلامك ډيولوپمنټ بنك (Islamic Development Bank) اسلامي پرمختيايي بانك، اسلامي ريسرچ او ټريننګ اداره، کال ۱۹۸۳ ،جده سعودي عربستان.
- نړيواله اسلامي اقتصادي پوهنځۍ ماليزيا ، ۱۹۸۳کال.
- نړيواله اسلامي اقتصادي پوهنځۍ اسلام آباد ، پاکستان ۱۹۸۳

د اسلامي اقتصادي بانك په اړوند د ډېر کار په وجه اسلامي پرمختيايي بانك نړيوال اسلامي اقتصادي پوهنځۍ اسلام آباد ته يوه جايزه هم ورکړيده (IDB Prize).

اسلامي اقتصادي سيستم :

لکه څرنګه مو چې مخکې وويل مونږ نشو کولای غير اسلامي اقتصادي سيستم عملي کړو، نو ځکه را ته پکار ده چې يو داسې اقتصادي سيستم جوړ کړو چې د اسلام په اصولو ولاړ وي. اسلامي اقتصادي سيستم هغه سيستم ته وايي چې ټول اقتصادي مشکلات د قرآن او احاديثو په رڼا کې حل کړي.

دکتور عبدالرحمان يسري اسلامي اقتصاد په لاندې ډول تعريفوي:

اسلامي اقتصاد هغه علم دی چې له هغو اقتصادي وسايلو نه بحث او خبرې کوي کوم چې د الله تعالی له خوا د حلالو شيانو د لوړ امکاني توليد او هغو خدمتونو د برابرولو لپاره ورکړل شويدی کوم چې نن او په راتلونکې کې د ټولنې لپاره په کار راځي.

کپيټاليزم او نور اقتصادي سيستمونه وايي چې وسايل محدود دي او اړتياوي لامحدودې دي .مګر په اسلام کې دا نظريه نشته، اسلام وايي چې الله تعالی ټول وسايل او موجودات ُپه يوه ټاکلې اندازه پيدا کړي دي لکه چې الله (ج) فرمايي :

"الّذي لَهُ مُلْكُ السّمَوَاتِ وَالْأرْضِ وَلَمْ يَتّخِذْ وَلَدَاً وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلّ شَيْءٍ فَقَدّرَهُ تَقْدِيراً" (الفرقان:1)

ترجمه: هغه (الله (ج) چې خاص هم ده ته دی ملك سلطنت د آسمانونو او د ځمکې او نه يې دی نيولی هيڅ ولد او نشته ده ته شريك (مل) په ملك سلطنت کې او پيداکړی دی الله (ج) هرشي پس په اندازه کړی يې دی هغه (شي) په اندازه کولو سره.

لدينه دا څرګنديږي چې د وسايلو کمی نشته، مګر مشکل دا دی چې مونږ پدې نه يو توانيدلي چې ددغو وسايلو څخه په موثر ډول کار واخلو. ددې خبرې مطلب دا شو چې الله (ج) د انسانانو لپاره پوره وسايل او د اړتيا وړ شيان په دې ځمکه کې پيدا کړي دي، خو دا دې ته اړتيا لري چې مونږ د هغو د پلټنې او کارونې لپاره موثر ګامونه اوچت کړو او دا ويره غلطه او بې ځايه ده چې ځينې خلك وايي که د نړۍ نفوس زيات شي نو انسانان به له لوږې سره مخ شي.

اوس دا سوال پيداکيږي چې اسلامي اقتصادي سيستم ولې ندی عملي شوی؟

مونږ بايد پدې پوه شو چې اسلامي اقتصاد د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په وخت کې او د هغه نه وروسته وجود درلود ، سود حرام شوی و، د زکات سيستم وجود درلود او اسلامي دولت په خپله زکات را ټولولو، حتی د حضرت عمر بن عبد العزيز رضي الله عنه په وخت کې د مسلمانانو اقتصاد دومره پياوړی شوی و چې داسې څوك نه پيدا کېدل د زکات پيسې واخلي، مګر وروسته بيا د کفارو له خوا اسلامي سيستم له مينځه يوړل شو او هم په وروستيو کلونو کې د اسلامي دولتونو مشرانو دې ته سمه توجه ونکړه. خو بايد ووايو چې پدې وروستيو کلونو کې اسلامي اقتصاد ته ډېر کار شوی دی او ډېر اسلامي بانکونه جوړشوي دي او څرنګه چې دغه بانکونه کامياب دي ، نو ځينو سودي بانکونو هم د اسلامي بانکونو کړکۍ (Islamic Banking window) خلاصې کړې دي لکه د سيټي بانک (City Bank) ,د چين د شانګهاي بانک (Shang

Hai Bank) ،سنټر چارټر بانک او داسې نور غیر اسلامي بانکونه اسلامي بانکي سیستم په مخ بیايي. نوره تفصیلي څېړنه د اسلامي بانک تر عنوان لاندې فصل کې کتلی شئ. ددې ترڅنګ غربي هېوادونه هم په دې هڅه کې دي چې د اسلامي اقتصاد په اړوند معلومات ترلاسه کړي چې په دې لړ کې په انګلستان کې د اسلامي اقتصاد او فاینس په نامه یوه پوهنځی هم جوړه شویده.

له نیکمرغه پدې وروستیو کې په ځینو اسلامي هیوادونو کې د اسلامي اقتصاد پوهنځی جوړې شوې دي لکه په پاکستان، ایران، مالیزیا، سعودي عربستان او داسې نورو هیوادونو کې، دوی کوښښ کوي چې د اسلامي اقتصاد د عملي کولو لپاره اسلامي اقتصاد پوهان وروزي او د اسلامي اقتصاد د پلي کولو لپاره لاره برابره کړي. پدې اړوند ډېر پرمختګ شوی دی او ان شاء الله په نژدې راتلونکې کې به په مکمل ډول د اسلامي هیوادونو اقتصاد اسلامي شي.

د اسلامي اقتصادي سیستم اصول:

په لنډ ډول د اسلامي اقتصاد اصول په لاندې ډول دي، یعنی اسلاي اقتصاد په لاندنیو ستنو ولاړ دی:

1) د سود حراموالی:

سود چې په عربي کې ورته ربا وایي، داسې ندی چې یوازې د اسلام په دین کې حرام دی، بلکې په ټولو اسماني ادیانو لکه نصرانیت، یهودیت کې هم حرام دی، خو متاسفانه چې اوس یهودانو او نصرانیانو خپل دین پرېښی او سود خوري.

سود اخستل له کبیره ګناهونو څخه یوه لویه ګناه ده او څوك چې سود اخلي الله (ج) هغوی ته ویلي چې له الله (ج) سره د جنګ لپاره دې تیار شي، الله (ج) فرمایي:

"يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ (*) فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ".

(البقرة: **۲۷۷-۲۷۸**)

ترجمه: اې هغو کسانو چې ایمان یې راوړې دی وویرېږئ له الله (ج) نه او پرېږدئ هغه چې پاتې شوي دي له سوده که یئ تاسې مومنان . پس که ونه کړ تاسې (داکار) نو آګاه شئ (ځان تیارکړئ) تاسې په جنګ له (طرفه د) الله (ج) او رسول دده، او که توبه ګاره شوئ تاسې (له اخستلو د سوده) نو شته تاسو لره اصل د مالونو ستاسې مه کوئ تاسې ظلم (چې سود به هم غواړئ) او نه دې ظلم کاوه شي پر تاسو (چې له راس المال څخه مو څه کم کړی شي).

اوسني بانکونه چې ګټه ورکوي هغه سود دی. په اسلام کې د پانګونې ډېرې داسې لارې شته چې د سود څخه پاکې دي چې تفصیل به یې وروسته (د تمویلولو اسلامي لارې) تر عنوان لاندې راشي.

2) زکات :

زکات په لغت کې پاکوالي او په اصطلاح کې ودې او زیاتوالي ته وایي. زکات د اسلام دریمه بنا ده، زکات د نصاب د پوره کیدو په صورت کې له لاندنیو دریو شیانو پرته په هر څه کې فرض دی :

- د تولیداتو وسایل یا فکتورونه هغه وسایل چې یو شخص په خپل کاروبار کې ور څخه کار اخلي، مثلا یو سړی یوه کمپنۍ لري نو په هغه کمپنۍ باندې زکات نشته بلکې د هغې په تولید کې زکات فرض دی .
- لومړنۍ اړتیاوې .لومړنۍ اړتیاوې هغه دي چې د یوه شخص د ژوند لپاره ضروري وي چې په هغه باندې زکات نشته مثلا یو شخص یو کور لري او په خپله په کې اوسیږي، نو په هغه زکات نشته ، مګر که ډېر کورونه ولري او په کرایه یې ورکړي وي نو بیا زکات ور باندې شته.
- د نصاب له حد نه کمه شتمني.

زکات په هر بډای مسلمان فرض دی او نصا ب يې په لاندې ډول سره دی (3):

- په بيکاره سپما او شتمنۍ (روپيو،پيسو) باندې %2.5زکات دی.
- طبيعي زيرمې (معدنيات....) چې د زکات اندازه يې ۲۰% ده.
- هغه شيان چې په توليد کې يې له کپيټل (4) (capital) او محنت (labor) دواړوڅخه کار اخستل شوی وي پدې ډول شيانو کې ۵% زکات دی.مثلا يو سړی يوه کارخانه لري او په هغه کې په خپله هم کار کوي په دې صورت کې نوموړی بايد ۵%زکات ورکړي .
- هغه توليدات چې په هغه کې يوازې د کپيټل يا محنت (labor) څخه استفاده شوي وي چې پدې کې د زکات اندازه۱۰% ده، مثلا يو سړی د شاتو د مچيو کار و بار کوي په دې کې د نوموړي سړي يوازې کپيټل په کار اچول شوی دی او دده څه خاص محنت په کې نه شته ، نو په دې صورت کې نوموړې بايد ۱۰% زکات ورکړي .
- هغه ځمکه چې د باران په وسيله اوبه کېږي د هغې په پيداوارو کې ۱۰%زکات دی او هغه ځمکه چې په بله وسيله اوبه کېږي مثلا د واټر پمپ په وسيله د هغې په پيداوارو باندې ۵% زکات دی
- په څارويو کې هم زکات شته چې د نصاب حد يې مختلف دی، او د بحث د نه اوږدولو په خاطر يې دلته له يادولو نه تيريږو.

نوټ: دغه پورته ذکر شوې اندازې د زکات د ځينو معاصرو اسلامي علماوو او اقتصاد پوهانو نظريه ده او دوی خپل نظر د باراني او غير باراني مځکې د پيداوارو په زکات باندې قياس کړی دی، خومشکل په دې کې دا دی چې څرنګه معلومه کړی شي چې په يوه کار و بار کې يوازې کپيټل او يا يوازې محنت کارول شوی دی؟ دغه کار لږ شانته

3- د زکات دغه حد(اندازه) يا ريټ د محترم استاذ حسن الامين د ليکچر څخه را اخستل شوې نوموړی د اسلام آباد په نړيوال اسلامي پوهنتون کې د اسلامي اقتصاد استاذ دی .

4- کپيټل هر هغه شي ته وايي چې اقتصادي ارزښت ولري لکه ماشين آلات، کور ، موټر او داسې نور.

مشکل دی او د دقت غوښتنه کوي .

د زکات د لګښت ځايونه:

د زکات د لګښت د ځايونو په اړوند الله (ج) په قرآن شريف کې فرمايلي دي: ((إِنّمَا الصّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَاملينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللهِ وَابْنِ السّبِيلِ فَرِيضَةً مِنْ اللهِ وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ)) (التوبة:59)

ترجمه:بيشکه همدا خبره ده چې صدقې (زکات صرفيږي) لپاره د فقيرانو او مسکينانو او عاملانو د هغه او هغو ته چې الفت اچولی شي په زړونو د دوی کې (له اسلام سره) او (صرفيږي) په (خلاصولو) د غاړوکې او پور وړو او په لاره د الله (ج) کې او مسافرانو (چې مال ورسره نه وي)،(مقرره او لازم کړې شوې ده دغه) فريضه (زکات) له (جانبه) د الله (ج) او الله (ج) په هرڅه ښه پوه او د حکمت خاوند دی.

په دغه آيت شريف کې الله (جل جلاله) د زکات آته مستحقين ذکر کړي دي :

I. فقراء
II. مساکين
III. العاملين (دزکات راټولونکي يا د زکات راټولولو عمله)
IV. مولفه القلوب (هغه کسان چې زړونه يې اسلام ته مايل شوي وي)
V. ابن السبيل (مسافر)
VI. في الرقاب (غلامان) چې ځانونه پرې آزاد کړي.
VII. في سبيل الله (جهاد).

زيات شمير اسلامي علماء پدې نظر دي چې د زکات پيسې يوازې په دغه پورته ذکر شويو آتو لارو کې مصرف کېداي شي او حکومت نشي کولی چې دا په نورو حکومتي کارونو او خدماتو کې لکه سړك جوړولو او داسې نورو کې مصرف کړي، خو ځنې نور معاصر علماء عقيده لري چې دغه پورته ذکر شوي لست ته وسعت ورکولی شو، دوی

وايي چې په العاملين کې نه يوازې زکات راټولونکي شامل دي بلکې پدې کې د حکومت ټول مامورين شامل دي او په في سبيل ا لله کې نه يوازې مجاهدين او جهاد شامل دی بلکې دا حکم هر نيك کار ته شامل دی لکه د ښوونځيو، سړکونو او روغتونونو جوړول او داسې نور.

د زکات نور تفصيل په لسم فصل کې داسلامي دولت مالي او پولي پاليسي تر عنوان لاندې ولولئ.

3) عدل او د عايد منصفافه ويش:

عدل په اسلام کې د ملا د تير حيثيت لري، نو په اقتصادي چارو او د عايد په ويشلو کې عدل ډير ضروري دی. اسلام ددې خلاف دی چې دولت د څو کسانو په لاس کې جمع او ذخيره شي او د ټولني نور وګړي په غربت کې ژوند وکړي. د عايد د منصفانه ويش او له غريبانو سره د مرستې په خاطر زکات فرض کړی شوی دی، لدې څخه علاوه شتمنو مسلمانانو ته د صدقې او خيرات ورکولو توصيه هم شوی ده، چې دغه پورته ذکر شوي شيان د عايد د منصفانه ويش او عدل د مينځ ته راتګ لارې برابروي. د عدل د تامين او فقر د له منځه وړلو په هکله ډيرې اسلامې لارښوونې وجود لري د مثال په توګه په يوه حديث شريف کې راځي :

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ وَمَا أَكَلَتْ الْعَافِيَةُ مِنْهُ لَهُ بِهِ صَدَقَة (5)

ترجمه:د جابر بن عبدلله څخه روايت دی چې رسول الله (ص) وفرمايل: چا چې شاړه ځمکه آباده کړ له نو دا د هغه شوه.............

لدې نبوي ارشاد څخه دا څرګنديږي چې وسايل بايد په موثر او عادلانه ډول وويشل شي او داسې کوښښ وشي چې ټول شته وسايل وکارول شي او خلك ترې ګټه اوچته کړي ددې

---

[5]-المصدر:سنن احمد، الکتاب: باقي مسند المکثرين، الباب: مسند جابربن عبدالله (رض)، رقم الحديث: ١٤٥٥٠

تر څنګ دا هم بايد له ياده و نه ايستل شي چې دا جواز نلري چې يو کس ډيره ځمکه ونيسي او بيا د هغه د آبادولو توان ونه لري او شاړه پاتې شي . د عدل په اړوند الله تعالی فرمايي:

[يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ] (المائدة: **7**)

ترجمه:((اې هغو کسانو چې ايمان مو راوړې دی (يعنی اې مومنانو!)اوسئ تاسې محکم ولاړ(په حق باندې) لپاره دالله (ج) (اوسئ تاسې!)شاهدان په قسط (عدل او انصاف)سره)).........

اسلام د عايد د عادلانه ويش امر کوي او له اميرانو څخه غواړي چې د ټولنې له غريبانو سره مرسته وکړي او څوك چې د غريبانو سره مرسته نه کوي، زکات نه ورکوي او تل د مال او دولت د جمع کولو په هڅه کې وي دهغوی په اړوند الله (جل جلاله) فرمايي:

........وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ (التوبة: **33- 34**)

ترجمه: ((او هغه کسان چې خزانه کوي سره زر او سپين زر او نه لګوي هغه په لاره د الله (ج) کې، نو زيری ورکړه دوی ته په عذاب دردناك سره، په هغه ورځې چې سختې سرې به کړی شي دغه خزانې په اور د جهنم (دوزخ)کې نو داغلی به شي په هغه سره وچولي (تندې) د دوی او اړخونه د دوی او شاګانې د دوی ((او ويلی به شي ورته)) دا هغه شي دی چې خزانه کړې وو تاسې د پاره د نفسونو(ځانونو) خپلو، نو وڅکئ تاسې ((خوند د سزا)) هغه ((مال)) چې وئ تاسې چې خزانه کاوه به مو ((په دنيا کې اوس درته بلا شو په عقبا کې))

4) اقتصادي آزادي:

اسلام کې ټول وګړي او ادارې په خپلو اقتصادي فعاليتونو کې پوره خپلواکي لري. او

حکومت بې ځايه مداخله نشي کولی، مګر دغه آزادي د شريعت تر چوکاټ پورې محدوده ده، هغه پدې معنی څه شي چې شريعت منع کړي هغه منع دي د بيلګې په توګه يو صنعت کار نشي کولی چې په يوه اسلامي هيوا د کې شراب توليد کړي .

5) د شخصي ملکيت حق:

د شخصي ملکيت مطلب دا دی چې يو وګړی کولی شي شخصي دارايي او شتمني ولري او حکومت بيځايه په هغه کې د مداخلې حق نه لري، نا ويلي دې پاتې نه وي چې په کمونيستي سيستم کې د شخصي ملکيت حق نشته.

6) حلال او حرام:

اسلامي اقتصادي سيستم د نورو اقتصادي سيستمونو په خلاف د حلا ل او حرام سرحدونه لري دا په دې معنی چې هر هغه شي چې شرعا ناروا دی په اسلامي هيواد کې څوك ددې حق نه لري چې هغه توليد کړي او يا هغه وپلوري. د بيلګې په توکه څوك ددې حق نه لري چې شراب توليد کړي او يا د خنزير غوښه وپلوري که څه هم خلك يې غوښتنه وکړي. په دې اړوند الله (ج) تعالی فرمايي:

[يَاأَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ] (البقرة: **167**)

ترجمه: اې خلکو! خورئ تاسې له (ځينو هغو) شيانو څخه چې په ځمکه کې دي حلال پاك (بې شبهې) او پيروي مه کوئ تاسې د (اثر د) قدمونو د شيطان! (شيطان پسې مه ځئ! او دده په وسوسه د هوی او هوس متابعت مه کوئ!) بيشکه چې شيطان تاسې لره دښمن دی ښکاره .

7) د عايدپه لګښت کې اعتدال (د اصراف، او تبذير منع):

الله تعالی په قرآن کريم کې فرمايي:

[يَابَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ] (الأعراف: **30**)

ترجمه: اې زامنو د آدمه! واخلئ تاسې زينت (ښايست) **خپل** په نزد د (وخت) د هر لمانځه (په آغوستلو د پاکو کاليو د عورت ستر) او خورئ او څښئ او اسراف ((بې ځايه خرڅ)) مه کوئ تاسې، بېشکه چې الله (ج) نه خوښوي مسرفان (بې ځايه خرڅ کوونکي).

لدينه څرګنديږي چې مسلمانان د بيځايه مصرف (په نا موثر ډول سره د وسايلو د کارونې) څخه منع کړی شويدی. موږ کولی شو چې د اسلامي اقتصادي سيستم دغه پورته ذکر شوي اصول او ځانګړنې په لاندې شکل کې وښيو:

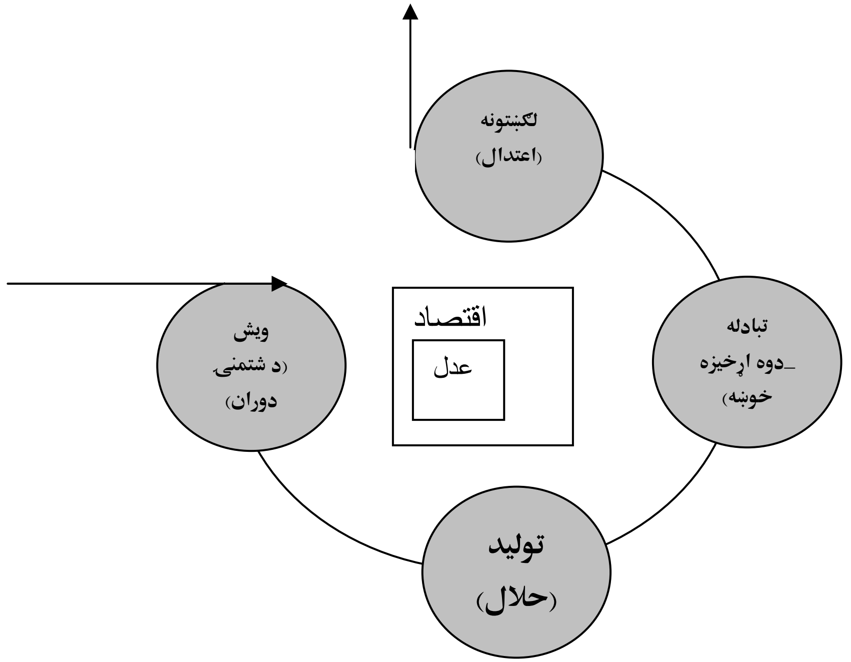

په پورتني شکل کې وينو چې اسلامي اقتصاد په عدل ولاړ دی او د اسلام د حکم په اساس توليد بايد يوازې تر حلالو شيانو پورې محدود وي او د شيانو تبادله بايد د دواړو خواوو په خوښه وي، لګښت کې اعتدال يا ميانه روي عملي شي او عايد بايد په عادلانه ډول وويشل شي او شتمني د يو څو کسانو په لاسونو کې جمع نه شي.

8) د ميراث اسلامي قانون:

د ميراث د اسلامي قانون په مراعاتولو سره فيوډاليزم له مينځه ځي او په ټولنه کې د امير او غريب تر مينځ د توپير په کموالي کې لويه مرسته کيدلی شي. مونږ په دې ځای کې د ميراث د احکامو او د هغې د ويش د لارو چارو له يادونې څخه تيرېږو ځکه هغه ځانګړی بحث دی او ددې کتاب موضوع نه ده.

9) د حکومت مثبت رول:

په اسلامي اقتصاد کې حکومت د يوې مرکزي پلان جوړونکې ادارې په شکل کار نه کوي، لکه څرنګه چې په کمونستي اقتصادي سيستم کې دی بلکې په اسلام کې حکومت د اقتصادي سيستم د خرابيو يا کمزورتياوو د ليرې کولو لپاره کارکوي، د احتکار د له منځه وړلو او په مارکېټ کې د شرعي قوانينو د پلې کولو دنده په غاړه لري. د موضوع نور تفصيل په نهم فصل کې په اقتصاد کې د حکومت رول تر عنوان لاندې راځي.

10) د غرر، قمار، نجش او دوکې منع:

غرر د قرارداد يا تړون پير او پلور د معاملې د له مينځه وړنې (فسخه) کولو له اهمو اسبابو څخه يو دی. غرر په لغوي ډول سره د خطر (Risk) او دوکې معنی ورکوي. د غرر

تعريف (6) امام سرخسي (Sarakhsi) په دې ډول کړی دی: غرر هغه وخت مينځ ته راځي کله چې د يوه تړون يا سودا پايله او انجام مبهم او ناپيژندل شوی وي يعنې پدې معنی چې که د يوه قرار داد يا سودا پايله او عواقب مبهم پاتې شي، نو غرر منځه ته راځي.

د ابن خلدون له نظره په خرڅلاو کې هغه وخت غرر مينځ ته راځي کله چې پلورونکي ته دا نه وي معلومه چې هغه څه خرڅ کړي دي او پيرودونکي (اخستونکي) ته دا نه وي معلومه چې څه يې پيرودلي دي.

مثال: په يوه تړون کې دوې بيعې: دا معنی ورکوي چې يو قرارداد يا سودا په دوو عقدونو يا تړونونو پورې تړاو ولري، دا په دې ډول چې پلورونکی (بائع)، پيرودونکي (مشتري) ته ووايي چې زه دا ځيز (شي) په تا باندې په ۱۰۰ افغانيو نقدو او په ۱۵۰ افغانيو قرض خرڅوم، او پيرودونکې يې قبول کړي، ووايي قبوله مې ده خو بې له دې څخه چې نرخ مشخص کړي چې په کوم قيمت به يې اخلي، په نقدو يې اخلي او که په قرض؟. په دې کې غرر، نا معينتوب شته يعنی نرخ يا قيمت ټاکلی او معين نه دی.ځکه چې پلورونکی په دې نه پوهيږي چې په کوم قيمت يې ورنه واخيست.

د ګټې او يا پيسو تر لاسه کولو ټولې هغه طريقې او لارې کومې چې په خالص ډول سره په قسمت پورې تړلې (متکي) وي د قمار تر حکم لاندې راځي. همدا راز دوکه ورکول هم د اسلام په مبين دين کې په کلکه منع شويده، په قرآنکريم کې الله (ج) تعالی فرمايي:

[يَاأَيُّهَا الّذينَ آمَنُوا إِنّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلّكُمْ تُفْلِحُونَ.] (المائدة: **89**)

ترجمه: اې هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنی اې مومنانو!) بيشکه هم دا خبره ده چې شراب او قمار او بتان او غشي (د فال، دا څلور واړه ټول) پليت دي له کار د شيطان څخه دي نو ځان وساتئ تاسې له دې څخه له پاره ددې چې نجات ومومئ تاسې (په ځان ساتلو سره).

---

[6] - د ډاکټر طاهر منصوري کتاب (Islamic law of contract)، آتم فصل، صفحه ۹۵- ۹۸

په یوه حدیث شریف کې د دوکې په اړوند پیغمبر (ص) فرمايي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلًا فَقَالَ مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ قَالَ أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَيْ يَرَاهُ النَّاسُ مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنِّي. [7]

ترجمه:له ابو هریره (رض) څخه روایت دی چې نبي کریم (ص) د غلې (خوراك) په یوه درمن تیرشو، خپل لاس یې پکې ورد ننه کړ ګوتې یې لمدې شوې نو ویې فرمایل دا څه دي اې د غلې څښتنه! هغه وویل باران پرې شوی دی اې د الله (ج) رسوله ، رسول (ص) وفرمایل: نو دا لاتده غنم دې سرته نه راوړل چې خلك یې ویني ، څوك چې چل ول کوي له مونږ څخه نه دي .

نجش (تیزول) هم منع دي، او هغه دا چې یو څوك د یوه شي د پیرودلو لپاره قیمت جګ وواییې خو د اخستلو اراده یې نه وي بلکه صرف ددې لپاره چې بل سړی پری ورتیز کړي لوړه بیه وایي تر څو دغه شي بل څوک په لوړه بیه واخلي.

نبي کریم صلی الله علیه وسلم او د هغه ځینو اصحا بو به په مارکېټ کی پیرودل او پلورل مشا هده کول او نظارت به یې کولو او لدینه یې هدف په مارکېټ کې مداخله نه وه بلکه هدف یې د ظلم (دوکې او فریب) مخنیوی و.

الله پاك په سوره المطففین کې فرمايي.

[وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ (1) الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ (2) وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ].

ترجمه:افسوس، هلاك، خرابي یا کنده د دوزخ ده کم کونکېو لره (په پیمانه او تول کې) هغه (کسان) هر کله چې ځان ته اخلي پیمانه نو پوره اخلي او کله چې پیمانه ورکوي یا یې تلي هغوی ته نو کمې کوي (پوره یې نه ورکوي).

7- المصدر: صحیح مسلم، الکتاب: الایمان، الباب: قول النبي من غش فلیس منا، رقم الحدیث: ۱۴۷

11) احتکار:

12) احتکار کونکی هغه شخص دی کوم چې په قصدي ډول غذايي مواد ذخیره کوي او یا یې ددې لپاره پټوي چې بیه لوړه کړي .

په اسلام کې احتکار (یا انحصار) منع دی، نبي کریم صلی الله علیه وسلم داسې فرمایلي دي: عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ احْتَكَرَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ طَعَامًا ضَرَبَهُ اللهُ بِالْجُذَامِ وَالْإِفْلَاسِ [8]

ترجمه:له عمربن الخطاب (رض)څخه روایت دی وایي چې ما له رسول الله (ص) څخه واوریدل چې ویل یې: څوك چې له مسلمانانو نه غله منع کړي (احتکار وکړي) ،الله پاك به یې د جزام په ناروغۍ او په تنګدستۍ اخته کړي.

د اسلام له نظره د مصرف کونکي تیوري

د غیر اسلامي اقتصادي سیستمونو فکري مشران وایي چې انسان خود غرضه دی او غواړي چې صرف خپلې اړتیاوې پوره کړي. او د دوی په اند د انسان اړتیاوې (ضروریات) لامحدود دي. خو سمه خبره دا ده چې حتمي نده ټول خلك په عام ډول او مسلمانان په خاص ډول خود غرضه واوسي، د بیلګې په توګه که یو بډایه سړی یوه غریب سړي ته خیرات ورکړي پدې سره هغه (شتمن) ته روحي خوښي ورپه برخه کېږي او مونږ وینو چې ځینې کفار هم بیله کوم شخصي هدف څخه د غریبانو مرسته کوي، خو ټول دا ډول ندي.

کفار یوازې د دنیوي خواهشاتو پوره کول خپل هدف ګڼي، مګر مسلمانان په خپلو مصرفي فعالیتونو کې آخرت هم په نظر کې نیسي او د خپلې شتمنۍ یوه برخه د الله (ج) په لاره کې او بله برخه د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره کاروي. په عامه توګه د انسانانو اړتیاوې په درې ډوله دي:

8- المصدر:سنن ابن ماجه، الکتاب: التجارات، الباب:**الحکرة والجلب، رقم الحدیث:۲۱۴۶**

۱-ضروريات   ۲ -احتياجات.   ۳-تحسينيات.

پورته ذکر شوي اړتياوې ځنې لړ او ځنې نورې ډېر اهميت لري.

د وسايلو په ويش کې د مصرفونکي انتخاب:

په لاندې چارټ کې د مصرف کونکي مصارف په ترتيبي ډول سره ښودل شويدي:

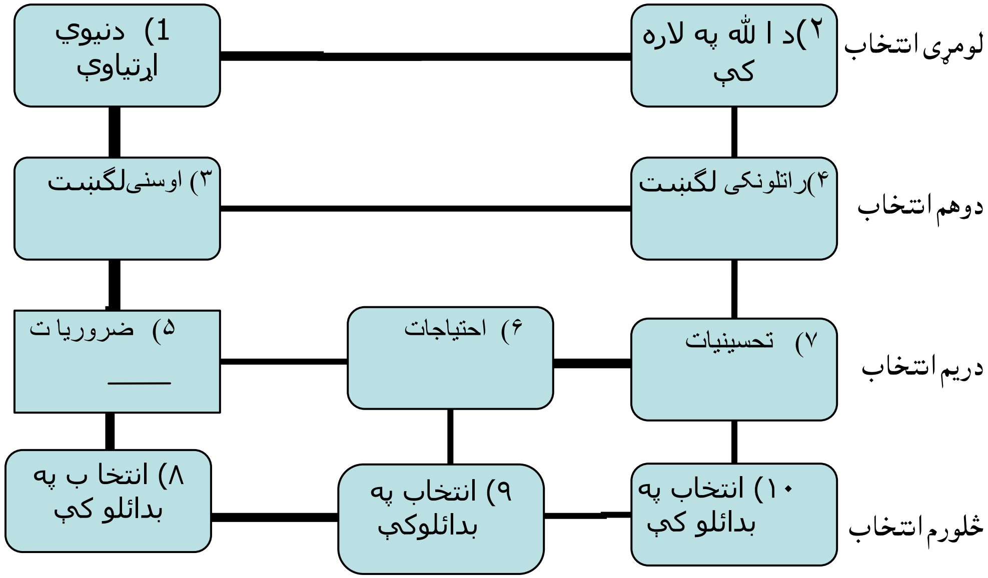

په اړتياوو د وسايلو د توزيع يا ويش قانون: وسايل لو مړی ضروورياتو، بيا احتياجاتو او که بيا هم وسايل پاتې شي نو تحسينياتو ته ګوښي کېدی شي

په کپيټالستي سيستم کې د مصرفونکي انتخاب:

لکه مخکې مو چې يادونه وکړه په کپيټاليزم کې مصرف کونکی خپل عايد د دنيوي شيانو له جملې څخه په هغو توکېو يا شيانو مصرفوي چې هغه ته ډېره يوټيليټي (فايده ، خوند) پکې ښکاره شي په لاندې شکل کې مونږ فرض کوو، چې يوا زې دوه اجناس موجود دي x1 او x2

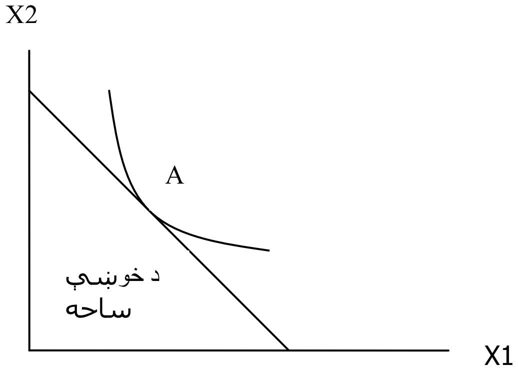

.نو مصرف کونکی به خپل عايد په دغه دواړو اجناسو په داسې ډول ويشي يا مصرفوي چې د دواړو اجناسو څخه لاسته راتلونکی يوټيليټي يا خوند اعظمي شي. او په دغه شکل کې هغه د (A) په نقطه کې مينځ ته راځي چيرې چې د توپير د نه موجوديت منحني (Indifference Curve) د بوديجې (Budget Line) له خط سره مماس دی.

د لګښت لپاره د اسلام عادي فورمول:

مسلمان مصرفونکي(Consumers)خپل عايد يوازې په دنيوي توکېو (شيانو) باندې نه

مصرفوي بلکې د الله (ج) په لاره کې هم مصرف کوي او د هر شي پیرودل (اخستل) نه غواړي د مسلمان اړتیا تر مصلحت پورې اړه لري، هرهغه شي چې مصلحت په کې وي هغه د مسلمان اړتیاده.

د امام شاطبي له خوا مصلحت په پنځه ډوله ښودل شوی دی چې هغه ته المقاصد الشرعیه هم ویلاي شو او هغه پنځه مصلحتونه په لاندې ډول دي:

۱-د ځان ساتنه ۲-د دین ساتنه ۳- د مال ساتنه ۴-د عقل ساتنه ۵- د نسل ساتنه. نو هر هغه شي چې له انسان سره د پورته ذکر شوو مصلحتونو په ساتنه کې مرسته کوي مصلحت ګڼل کیږي، خو ټول مصلحتونه یو شان اهم ندي. د بیلګې په توګه که یو سړی له ډیرې لوږې سره مخامخ شي چې دده د مرګ خطر وي پدې حالت کې ډیر مصلحت پدې کی دی چی یو څه وخوري حتی چې مرداره هم خوړلی شي، اما که یو څوك موړ وي او بیا هم یو شي اخلي نو پدې کې کم مصلحت دی.

احتیاجات دری مرحلې یا پولې لري، او هغه په لاندې ډول دي :

۱- د اړتیا هغه حد یا پوله چې د پورته ذکر شویو پنځو مصلحتونو(شرعي مقاصدو) ساتنه وربانديې کیږي.

۲- د اړتیا هغه حد چې د پنځو مصلحتونو(شرعي مقاصدو) محا فظت نور هم وربانديې تقویه کیږي.

۳- د اړتیا هغه حد چې د دغو مصلحتونو(شرعي مقاصدو) ساتنه ورسره ښه یا غوره کیږي.

په لاندې شکل یا ګراف کې د یوه مسلمان لګښت ښودل شوی دی او په دې ډول سره یو مسلمان د دنیوي او اخروي لګښت یا اهدافو تر مینځ حرکت کولی شي.

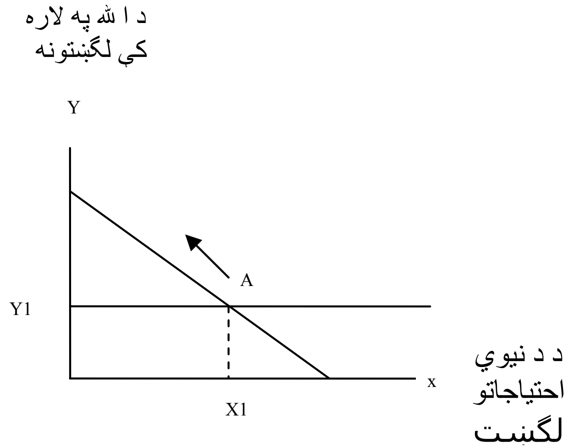

د اسلام له نظره یو سړی خپل عاید په دوو شیانو مصرفوي یو دنیوي اړتیاوې او بل د الله په لاره کې(اخروي اړتیاوې)که چیرې فرض کړو ددغه سړي د دنیا اړتیاوې (X1)وي، نو دغه شخص به د خپل عاید (Y1) برخه د الله په لاره کې په مصرف رسوي او ددغه سړي تعا دل د (A)په نقطه کې مینځ ته راځي پدې ځای کې مونږ د توپیر د نه شتون خط (Indifference Curve)مفکوره نه کاروو، د (A)نه پورته ټولې نقطې غوره دي معنی دا چې د الله په لاره کې چې څومره ډیر مصارف وشي هغومره ثواب لري، مګر دنیوی اړتیاوې هم له پامه نشو غورځولای . اوس سوال دا دی چې څومره لګښت با ید وشي؟ ددې لپاره یو خاص قانون نشته مګر تر ټولو ښه منځنی لګښت یا اوسط مصرف دی، رسول الله (ص) فرمایي:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَرْجِسَ الْمُزَنِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ السَّمْتُ الْحَسَنُ وَالتُّؤَدَةُ وَالِاقْتِصَادُ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعَةٍ وَعِشْرِينَ جُزْءًا مِنْ النُّبُوَّةِ .

ترجمه: عبدالله بن سرجس مزني (رض) وایي چې رسول الله (ص) فرمایلي: غوره اخلاق ، دوستي او میانه روي د نبوت له څلورویشتمې برخې نه یوه برخه ده.

نو مونږ باید په دنیوي کارونو کې اصراف ونکړو ځکه چې هغه نا روا دی..په غیر اسلامي سیستم کې د یوه سړي ضرورت یا خواهشات د ټولنې له اړتیاوو سره په ټکر کې واقع کېدي شي، مګر په اسلام کې د یوه شخص ضرورت د مصلحت په بنا ټاکل کېږي او هغه شخص یې په خپله ښه ټاکلی شي مګر شخصي مصلحت د ټولنې له مصلحت سره سمون لري یعنې په تضادکې نه واقع کېږي .د بیلګې په توګه د اسلام له نظره یو سړی نشي کولی چې شراب وخوري او یا یې تولید کړي که څه هم دا سړی اصرار وکړي چې زه دیته ضرورت لرم او یا دا چې د شرابو په تولید کې ګټه کوم، ځکه چې دا لومړی مصلحت ندی او که چیرې شخصي مصلحت د ټولنې له مصلحت سره په تضاد کی واقع کېږي نو بیا د ټولنې مصلحت د اولیت حق لري.

ددې لپاره چې مقاصد شرعیه تر لاسه شي دوه ډوله موسسې یا ادارې پکاردي:

۱-داوطلبانه اداره: دغه ته فرض کفایي کارونه هم ویلي شو چې یو مسلمان له بل سره په داوطلبانه ډول مرسته کوي او یو بل ته امر بالمعروف او نهي عن المنکر کوي (په نیکو کارونو امر او له بدو څخه منع کوي)

۲-اجرایي اداره : دغه اداره ددې لپاره جوړیږي تر څو مصرف کونکي له ناروا کارونو څخه منع کړي او هغوي دیته اړ باسي چې د اسلام مطابق کار وکړي دغه ادارې ته حکومت ویلی شو چې د مصرف کونکي په عمل کې په لاندې صورتونو کې مداخله کولی شي:

I.د حرامو شیانو پیرودل - پلورل

II.په تحیسنیاتو او یا حاجیاتو کې اسراف

III. په تحسینیاتو ټول یا زیات مصرف کول او د ضروریاتو له پامه غورځول.

اوسنی اقتصادي سیستم څه ډول اسلامي شي؟

ټول اسلامي امت په دې باندې توافق لري چې د اسلامي هیوادونو اوسنی اقتصادي سیستم په داسې اصولو ولاړ دی چې له اسلامي شریعت سره په تضادکې دی. لدینه مو مخکې هم یادونه وکړه . ټول مسلمانان دا هیله لري چې زر تر زره اسلامي اقتصادي سیستم جوړشي تر څو د دنیا او آخرت دواړو بری تر لاسه کړي. اوس دا سوال پیداکېږي چې څرنګه کولی شو خپل اقتصادي سیستم اسلامي کړو او هغه اعمال چې له اسلامي شریعت سره په تضاد کې دي څه ډول له مینځه یوسو؟.پدې اړوند اسلامي اقتصاد پوهان دوه نظریې لري:

۱-یو دم اسلامي کول

۲- په تدریجي توګه اسلامي کول

یو دم اسلامي کول: ددې نظریې پلوي اقتصاد پوهان لکه دکتور سید طاهر (9) پدې نظر دي چې اسلامي حکومت ته پکار ده یو دم ټولې اقتصادي ادارې په اسلامي اصولو برابرې کړي یعنې په ټولو ادارو کې لکه بانکونو او داسې نورو کې سود بند کړي او ددې تر څنګ نور اسلامي قوانین عملي کړي. د دوی دلیل دا دی چې اسلام مکمل دین دی او د اسلام د اصولو نه مراعاتول لویه ګناه ده که څه هم د لږ وخت لپاره وي، دغه ډله اقتصاد پوها ن د قرآنکریم په دې آیت باندې استدلال کوي چې فرمایي: [اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ . (المائدة2)

ترجمه:نن ورځ نا امیده شول هغه کسان چې کافران شوي دي له (ابطاله د) دین ستاسې نو مه ویریږي له دغو (کفارونه اې مومنانو)او وویریږئ له مانه، نن ورځ مکمل کړ ما

[9]- دکتور سید طاهر د اسلام آپا د په نړیوال اسلامي پوهنتون کې د اسلامي اقتصاد استاذ دی

تاسې ته دين ستاسې او تمام (پوره مې کړ پر تاسې) **نعمت** (د دين په اکمال) او غوره کړ ما تاسې ته اسلام له جهت د دين، نو هر څوك چې اړشو (خوراك د حرام شي ته) په سخته لوږه کې حال دا چې نه وي مائل ګناه ته پس بې شکه چې الله (ج) ښه مغفرت کونکی دی (د خطاياتو) ډېر رحم والا.

دغه ډله اقتصاد پوهان وايي چې د اسلام دين مکمل دين دی نو اقتصادي سيستم بايد په تدريجي ډول سره نه بلکې يو دم اسلامي کړی شي.

۲- تدريجي اسلامي کول: دغه ډله اقتصاد پوهان لکه دکتور عبد الرحمان يسري (10) او داسې نور دا وايي چې نني اسلامي هيوادونه د شريعت د اصولو څخه ليرې تللي دي او په لنډ وخت کې دا ممکنه نده چې ټول اقتصادي سيستم اسلامي کړي شي، د دې لپاره يو څه وخت ته اړتيا شته او دوی وايي چې دغه کار بايد په تدريجي ډول سره وشي، او دوی له غير اسلامي اقتصادي سيستم څخه اسلامي سيستم ته اوړيدل په مختلفو مراحلو ويشي:

د ضرورت مرحله:

په اسلامي فقه کې دا قاعده شته چی وايي: [الضروريات تبيح المحضورات] يعنی کله داسې حالات راتلای شي چې يو مسلمان ديته اړ باسي په موقتي ډول د شريعت له عمومي حکم څخه ليرې شي، سرغړونه وکړي او دا استثنايي حالات دي، د بيلګې په توګه که څوك له سختې لوږې سره مخامخ شي يعني د مرګ خطر يې وي او د خوراك لپاره حلال څه نه وي هغه کولی شي مرداره، يا د داسې حيوان غوښه وخوري چې د غوښې خوړل يې په عادي حالت کې حرام وي. ديته ضرورت ويل کېږي، مګر د ومره بايد

10- پروفيسور دکتور عبد الرحمان يسري د مصر په سکندريه پوهنتون کې د اقتصاد استاذ دی، او د اسلامي اقتصاد له غټو علماوو څخه شميرل کېږي.

وخوري چې يوازې ژوندی پرې پاتې شي او ځان پرې مړول جواز نلري.

په اوسني وخت کې د اسلامي اقتصادي سيستم د پلي کولو لپاره ډېر کمزوري کوښښونه روان دي او هغه هم په تيت او پرك ډول سره، نو ځکه اوس اضطراري حالت دی او د دې لپاره چې اقتصادي سيستم د شريعت د اصولو مطابق وګرځولي شي، په موقتي ډول سره به د ځينو غير شرعي کارونو له سرته رسولو څخه خلاصی شونی نه وي.
په دې مرحله کې اقتصاد پوهان بايد لاندې تحقيق (څيړنه) وکړي:

(الف): اسلامي اقتصاد پوهان بايد اضطراري حالت وڅيړي او هغه پروژې يا کارونه چې خلك يې ضروري او اضطراري بولي وڅيړي او د هغې په اړوند ډيټا او معلومات راجمع کړي او هم د ديني علماؤ او فقهاوو سره وربانديې مشوره وکړي ، چې آيا دا ضرورت دی او که نه؟

(ب): هغه کسان يا پروژې چې په رښتيا ضرورت لري هغوی ته بايد لارښوونه وشي، او هغوی ته د دغه مشکل داسې حل وښودل شي چې شريعت ته نژدې وي (البته که پوره شرعي حل ممکن نه وي) او هم د ضرورت د اوږدوالي موده وټاکل شي ځکه ضرورت د شريعت په بنا يو موقتي شي دی نه دايمي، نو اقتصاد پوهان با يد په ډېر دقت او احتياط سره د ضرورت د مرحلې اوږدوالی وټاکی.

مثال: که اوسنی اقتصادي سيستم په نظر کې ونيسو په ډېرو اسلامي هيوادونو کې اسلامي بانکونه وجود نلري، که چيرې يو مسلمان صنعتکار د خپلې فابريکې د چلولو لپاره قرض ته اړتيا ولري او داسې څوك وجود ونلري چې له ده سره مرسته وکړي او دغه صنعتکار په سود باندې د قرض اخستلو د شرعي حکم په اړوند فتوی وغواړي او ووايي چې زه دا منم چې سود حرام دی، خو زه پيسو ته اړتيا لرم آيا د ضرورت په بنا په موقتي ډول سودي قرض واخلم او که نه؟ اسلامي اقتصاد پوها ن د ديني علماؤ سره په مشوره دا بايد وڅيړي او وګوري چې دا د ضرورت تر حکم لاندې راتلی شي او که نه؟ او دا دې په

پام کې ونیسي چې که دغه سړی پور وانه خلي نو کېدی شي دده کمپنۍ بنده شي او په دې سره به ډېر غریب کارګران له کاره ګوښه شي او دا هم له یاده ونه باسي چې په اسلام کې یوه فقهي قاعده ده که چیرې څوک له دوو غیر شرعي کارونو سره لاس او ګریوان وي او له دواړو څخه خلاصی نا شونی وي، نو هغه کار به کوي چې کمه ګناه ولري.

I. اوسطه مرحله

په منځنۍ یا اوسط مرحله کې د ځینو ټاکل شوو اهدافو لاسته راوړل ضروري دي. مخکې لدې څخه چې آخري مرحله (Structural Change) عملي کړی شي. په دغه مرحله کې باید په عوامو او ټولنه باندې کار وشي تر څو زیات کسان یا یوه لویه ډله جوړه کړی شي چې د اسلامي اقتصاد اصول قبول کړي او د تقویې هڅه یې وکړي. ددې تر څنګ ځنې داسې پروژې یا فابریکې جوړې شي چې د شریعت په اصولو برابرې وي .

په دغه مرحله کې اسلامي اقتصاد پوهانو ته بنایي لاندې کارونو ته پاملرنه وکړي:

(الف): د هغو قواوو او ځواکونو په اړوند معلومات او ډیټا راجمع کول چې د اسلامي اقتصاد د اصولو خلاف دي او د اقتصادي سیستم د اسلامي کولو په مخ کې خنډ واقع کېږي او بیا ددغو ځواکونو کمزورې او پیاوړې نقطې (ټکي) معلوم شي او بیا ددې کوښښ وشي چې لومړی د هغوی ضعیفې نقطې له مینځه یووړل شي او په موقتي ډول د هغوی قوي ټکي یا عناصر پرېښودل شي.

(ب):اقتصادي محققین (څېړونکي) با ید دغه کمزوري ټکي په خپلو څېړنواو مطالعو کې په نښه کړي او داسې لارې او پالیسۍ وښیې چې هغه ورباندې له مینځه یووړل شي.

(ت): داسې پروژې پیداکول او په هغوی باندې تحقیق کول کومې چې په بشپړه توګه د اسلامي اقتصاد په اصولو جوړېدی شي. دغه پروژې به د آخري مرحلې لپاره د ستنې یا

بنسټ شکل ولري او په دغو پروژو باندې به آخري مرحله (Structural change Phase) ولاړه وي.

(ث): د اسلامي اقتصاد اصول او ګټې با ید د خبري رسنیو(Media)له لارې عوامو ته وښودل شي او ددې تر څنګ په منځنیو، عالي ښوونځیو او پوهنتونونو کې زده کوونکو ته د اسلامي اقتصاد په اړوند زده کړه ورکړل شي .

مثال: په هغو قواوو کې چې د اسلام د اصولو د پلي کولو په مخ کې خنډ ګرځي یو کمزوری ټکی انحصار(Monopoly) دی، چې د ډېرو اسلامي هیوادونو وګړي ورسره مخ دي. ددې مسئلې اسلامي حل دا دی چې ددغو شیانو یا تجارتي توکښو بدیل (Substitute) جوړشي، خو پداسې شکل دا ډول پروژې او یا کمپنۍ جوړول په کار دي چې دغه شیان تولید کړي او پرېنږدي چې قیمتونه یې ډېر جګ شي او په دغو پروژو یا کمپنیو کې د اسلامي لارو په وسیله لکه د مشارکت او یا د مضاربت پاڼو (Mudaribah Certificate) د عرضه کولو په ذریعه او یا د تمویلولو د یوې بلې اسلامي لارې په وسیله د زیات شمیر خلکو ګډون یقیني کړی شي. په دغه شکل سره به په راتلونکی کې د انحصار(Monopoly) [11] د مینځ ته را تګ مخنیوی وشي.

دوهم مثال: انفلاسیون هم یو له هغو مشکلاتو څخه دی چې اسلامي هیوادونه ورسره مخ دي او دا په مخالفو قواوو کې (غیر اسلامي اقتصاد کې) یو ضعیف ټکې دی ، اوس ددې لنډ مهاله اسلامي حل په مینځنۍ مرحله کې تر څو پورې چې مکمل سیستم اسلامي کېږي څه کول په کار دي؟ په داسې حال کې چې په اسلامي هیوادونو کې مالي او پولي پالیسۍ په سودي سیستم باندې ولاړې دي؟ په موقتي ډول د انفلاسیون حل با ید پیداکړي شي. ددې لپاره چې دانفلاسیون مضر اثرات کم کړي شي. دغسې حل با ید د

11- مناپولي هغه حالت ته وايي چې په هغه کې یوه کمپنی یا یو سوداګر په دې وتوانیږي په انفرادي ډول سره په نرخ باندې اغیز وکړي یعنې کم یا زیات یې کړی شي. چې زیاتره وخت نوموړی شخص د خپل شخصي مفاد لپاره په بې انصافه ډول قیمتونه جګوي.

شریعت لخوا تصدیق شي او دا باید په تدریجي توګه وي تر څو مکمل اسلامي حل پیدا کړي شي. د مثال په ډول آیا انډیکسیشن [12] کېدی شي او که نه؟ او یا کو م بل حل وموندل شي. بل مثال:وګوری د ټیکس سیستم چی په اسلامي هیوادونوکې په ځانګړې توګه په حقیقي مسلمان باندې کوم چې د زکات په اداکولو کې صادق دی لوی فشار او بوج دی .

آیا دا ممکنه ده چې په سیاسي سطحه کې داسې یو حرکت په کار واچول شي چې د زکات پیسې له ټیکس څخه کمې کړي او پدې اړوند اقتصاد پوها ن تحقیق وکړي چې په دې کار سره فواید عامه (Public Interest) ته زیان نه رسیږي.او همدا رنګه اقتصاد پوهان با ید دا وڅیړي که چیرې د زکات په وسیله ټیکس عوض شي نو عواقب به یې څه وي.

II. وروستۍ مرحله (The structural change phase

دا د اسلامي اقتصاد داصولو د پلي کولو وروستۍ مرحله ده ، او یوازې هغه وخت شروع کېدی شي چې د منځنۍ مرحلې اهداف لاسته راوړل شي. په دې مرحله کې به د اقتصاد پوهانو کار یا څېړنه دی شیانو ته شامله وي: په موثر ډول کارونه، په عادلانه توګه د عاید ویش، او د شریعت د اصولو پر بنا د زیاتو پروژو جوړول او ددې تر څنګ د لوی اقتصاد (Macro Economic) جوړل د شریعت د اصولو مطابق، او د داسې پالیسیو جوړول چې د هغو په وسیله ټول هغه کارونه او اداري وتړل شي کومې چې د شریعت د اصولو مطابق کارنکوي.

[12]- انډیکسیشن دیته وایي چې د پیسې ارزښت په بل شي مثلا سرو زرو پورې وتړل شي په دې ډول سره چې اوس په دغه روپیو دومره طلا کیږي نو کله چې ته ماته قرض بیرته راکوې دومره پیسې به راکوې تر څو چې دغه اندازه سره زر ورباندې واخستل شي.

دوهم فصل

داسلامي او غیر اسلامي اقتصادي سیستمونو پرتله

د اسلامي اقتصادي سیستم او نورو اقتصادي سیستمونو تر مینځ ډېر توپیرونه وجود لري چې مهم یې په لاندې دول دي :

- اسلامي اقتصاد د اسلامي دین او ژوند لپاره د اسلامی دود لاري یوه بر خه ده او نور اقتصادي سیستمونه د انسانانو پر نظریو او قوانینو ولاړ دي.
- په اسلامي اقتصادي سیستم کې زکا ت شته په نوروسیستمونو کې زکات نشته.
- په اسلام کې سود حرام دی مګر په نورواقتصادي سیستمونو کې سود کارول کېږي.

اوس به په هر یوه باندې په لنډ ډول سره رڼا واچوو.

اسلام او سوسیالیزم:

سوسیالیزم د انفرادیت یوه نظریه ده، چې په هغه کې حکومت ته پراخ واك ورکول کېږي. سوسیالیزم د کارل مارکس په وسیله مینځ ته راغی لومړی په روسیه او وروسته په شمالي کوریا، کېوبا، چین او د شرقي اورپا په ځینو هیوادونو کې عملي شو، پدې وسیله یې ډېر شهرت پیدا کړ. مارکس دا نظریه درلوده چې مادي او اقتصادي حالات د تاریخ د مهمو پېښو د راوړل کېدو اساسي وجه یا عامل دی او دغه فکتور(ماده،اقتصادي حالت) د ټولنې دود، عنعنات او طبیعت جوړوي او نور ټول فکتورونه لکه کلچر، مذهب، دین، ټولنیز تعلقات او سیاسي کارونه ټول په اقتصاد

پورې تړاو لري.

مارکس د تاریخ په شرحه کې د دیالیکتیک ماتریالیزم (Dialecticmaterialism) له نظریې څخه کار اخستلو. سوسیالیزم په حکومتي ملکیت (Public ownership) باندې ولاړ دی او په اکثرو مسا ئلو کې حکومتي پلان ضروري ګڼي او ددې تر څنګ عاید په مساوي ډول ویشي.د سوسیالزم له مخې د ټولو بد بختیو او حوادثو اصلي عامل د شخصي ملکیت حق دی او له همدې ځایه دوی عقیده لري چې د شخصي ملکیت حق باید له چا سره نه وي .

د سوسیالزم مهم خواص:

- د تولید د وسایلو عمومي ملکیت: یعنې د تولید ټول وسایل باید له عوامو څخه واخستل شي یا د حکومت په کنټرول کې شي او یا اشتراکي فارم ورته جوړ شي چې ټول وګړي په کې په ګډه کار وکړي.
- مرکزي اقتصادي فلان: د حکومت له خوا د اقتصادي امورو له پاره لکه تجارت، صنعت او داسې نور مرکزي پلان جوړیږي او د همغه اهدافو د لاسته راوړلو له پاره هر شخص یا هرې فابریکې ته وظیفه ورکول کیږي چې لازم عمل وکړي .
- د شخصي آزادۍ له مینځه وړل: په دې سیستم کې ټول وګړي مکلف دي چې د مرکزي پلان مطابق کار وکړي، ټول د ټولنې خدمتکار ګڼل کیږي او اقتصادي آزادي نه لري.
- د عاید مساویانه ویش: په سوسیالیستي یا کمونستي اقتصادي سیستم کې عاید په مساویانه ډول سره ویشل کیږي پرته له دې چې طبیعي توپیر په نظر کې ونیول شي او دا ددې باعث ګرځي چې خلك له کار کولو څخه ډډه وکړي.په اسلام کې د عاید ویش په عادلانه ډول سره دی خو طبیعي توپیر په نظر کې نیسي د بیلګې په توګه که څوك ډیر کارکوي ډیر عاید به لاسته راوړي او که کم کار کوي کم عاید به لاسته راوړي .

د سوسیالیزم ناوړه اغیزې:

- له کار کولو څخه ډډه کول : لکه څرنګه مو چې مخکې ذکر وکړ په سوسیالیزم کې د شخصي ملکیت حق نشته او عاید په مساویانه ډول سره ویشل کیږي نو ځکه څوك دیته زړه نه ښه کوي چې ډیر کار وکړي ځکه پدې کی دوی ته خاصه ګټه نه وي.
- زیاتره وخت عرضه له تقاضا څخه کمه وي ځکه حکومت د ځینو شیانو نرخ له خپل اصلي قیمت څخه کم ټاکي او دا ددې باعث ګرځي چې تقاضا زیاته کړي او په مقابل کې یې عرضه دومره نه وي، چې دا بیا د راشن کولو باعث ګرځي او په ځینو حالاتو کې د تور مارکېټ د مینځ ته راتګ باعث هم ګرځي چې په هغه کې بیا شیزونه له حکومتي ټاکل شوي قیمت څخه په لوړ قیمت خرڅیږي .
- څرنګه چې د تولید وسایل لکه فابریکې او داسې نور د حکومت په لاس کې وي نو دا د کمپنیو تر مینځ د رقابت د کمولو او یا له مینځه وړلو باعث ګرځي او په دې سره د وسایلو د موثر استعمال مخنیوی کیږي.

اسلام د مارکس نظریه په مکمله توګه ردوي

کارل مارکس له مذهب څخه انکار کوي او مذهب د اقتصادي حالت تابع ګڼي چې دده دا ادعا حقیقت نلري. د مارکس د دیالیکتیک ماتریالیزم (Dialecticmaterialis) نظریه هم د منلو وړ نده او د نړۍ ډېر جنګونه او تاریخي پیښې صرف په مادي شیانو او اقتصادي حالت پورې ندي تړلې، لدینه علاوه اسلام شخصي ملکیت ته اجازه ورکوي کوم چې د مارکس په فلسفه کې وجود نلري.

د ۱۹۹۰ کلونو په پیل کې دکارل مارکس په فلسفه ولاړ سوسیالیستي سیستم د روسیې د ماتې سره یو ځای له زوال سره مخ شو، او سوسیالیستي هیوادونو د سوسیالیزم یا کمونیزم د ۷۵ کلنې تجربې څخه وروسته سوسیالیستي سیستم پریښود او کپیټالیستي سیستم ته بیا را وګرځیدل

ددې تر څنګ کمونیزم دکپیټالیزم په شان عقیده لري چې خوشحالي او ذهني سکون د مادي اړتیاوو په پوره کولو پورې تړلې دی چې دا هم حقیقت نلري او دا موضوع مونږ

مخکې یاد کړې وه ، خو په لنډ ډول ویلی شو چې روحي خوشحالي د الله (ج) له طرفه ده او په دولت او دارایۍ پورې مکمل تړاو نلري الله تعالی فرمایلي:..... أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (الرعد 27). یعنې بیشکه چې د ا لله په ذکر سره زړونه سکون مومي.

د پخواني شوروي اتحاد له ړنګیدو وروسته د کپیتالیزم آزاد مارکېټ نورهم قوت وموند سربیره پر دې د ګلوبلایزشن ناره نور هم د کپیتالیستي سیستم د تقویه کولو کوښښ کوي.مګر په پوره آزاد مارکېټي سیستم کې هم ډېر مشکلات شته، لکه انحصار (Monopoly)، د مارکېټ نا موثریت، او د امیر او غریب تر مینځ د توپیر زیاتوالی.

د اسلام له نظره د حکومت رول محدود مګر اړین (ضروري او اهم)دی او دا موضوع، د حکومت رول په اقتصاد کې، تر عنوان لاندې په تفصیل سره ذکر شویده. دلته یوازې پدې بسنه کوو چې د ځینو عام المنفعه شیانو برابرول د حکومت و ظیفه ده او شخصي سکټور ته د هغوی ورکول موثر ندي او یا په بل عبارت دا د عوامو په ضرر تمامېږي.

اسلام او کپیټالیزم:

کپیټالیزم یو اقتصادي سیستم دی په کوم کی چې د تولید ټول او یا زیات وسایل لکه مځکه، فابریکې، سړکونه ... او د ویش سیستم تر شخصي ادارې (Management) لاندې کارول کېږي چې ګټه ترلاسه کړي. په لومړنیو مراحلو کې به په دغه سیستم کې ټوله سلسله د زیات رقابت په وسیله مخکې بیول کېده چې په دې سره د څو کسانو سره د دولت د جمع کېدو میل نور هم پیاوړی شو ، مګر وروسته لوی شرکتونه مینځ ته راغلل او د حکومت مداخله او کنټرول په مارکېټ کې زیات شو(13).

کپیټالیزم د صنعتي انقلاب په دوران کې مینځ ته راغی او په انفرادیت

[13] Webstor’s new college dictionary, pp 208 -

(Individualism) اوخود غرضۍ یا شخصي مفاد (Self interest)باندې تکیه لري.

د کپیټالزم مهم خواص:

- اقتصادي آزادي : په کپیټالیزم کې پوره اقتصادي آزادي شته څوك چې هرڅه وغواړي تولید کړي تولیدولی یې شي. هر څوک کولی شي چې خپلې پیسې بل چاته په سود ورکړي او یا په سود سره قرض واخلي او داسې نور پداسې حال کی چې په اسلام کې سود ناروا دی او د حلال او حرام مفکوره شته ده.
- د شخصي ملکېت حق: د شخصي مکلیت حق په کپیټالیزم کې شته هر فرد کولی شي چې خپل عاید څرنګه چې وغواړي ویې کاروي او خپل دولت او شخصي مال زیات کړي حکومت په کې د مداخلې حق نه لري. په اسلام کې هم د شخصي ملکېت حق شته مګر تر شرعي اصولو لاندې .
- د حکومت محدود رول: د کېپټالیستي اقتصادي سیستم بل صفت دا دی چې حکومت باید په مارکېټ کې مداخله ونه کړي، خو پدې وروستیو کې په کپیټالیستي سیستم کې هم په اقتصادي فعالیتونو کې د حکومت لاسوهنه تر یوه حده منل شویده، مګر د حکومت رول په کې محدود دی. په اسلامي اقصادي سیستم کې د حکومت رول محدود مګر مهم دی او هغه په تفصیل سره په نهم فصل کې راځي.

د کپیټالیزم ناوړتیا:

- د عاید غیر عادلانه ویش: کپیټالیستي سیستم داسې اصول لري چې د هغې په وجه سره امیر نور هم امیر کېږي او غریب نورهم غریب کېږي، په دغه سیستم کې شتمن د غریبو خلکو له غریبۍ څخه ناوړه ګټه اخلي، سود په دغه سیستم کې وجود لري چې په دې سره له شتمنوسره د دولت جمع کېدل شروع کېږي او په ټولنه کې دوه طبقې مینځ ته راوړي یوه لویه غریبه طبقه او بله کوچنۍ امیره طبقه.

- غیر مفید اقتصادي فعالیتونه: ځنې وخت کله چې ښه فصل یا ښه تولید شوی وي او عرضه له تقاضا څخه زیاته شي نو په کپیټالیستي سیستم کی تولیدونکی د نرخونو د کمیدو له ویرې خپل تولید کړي توکي له مینځه وړي تر څو نرخونه کښته نشي. په داسې حال کې چې ډیر خلك به هغه شي ته اړتیا لري . ددې ډیرعملي مثالونه شته دي چې یو یې د نرخونو د ښکته کیدو او ګټې د کمیدو له ویرې د امریکا د متحده ایالاتو له خوا غنم په سمندر کې اچول دي .
- مضر رقابت:په کپیټالیستي سیستم کې د فابریکو او صنعت کارانو تر مینځ سخت رقابت موجود وي، رقابت د اقتصادي پرمختګ او د نویو شیانو او تکنالوژۍ د ایجاد لپاره ښه دی مګر چې هغه تعمیري رقابت وي خو له بده مرغه ځنې وخت داسې رقابت صورت نیسي چې په هغه سره یو قوي صنعت کار یا فابریکه یوه ضعیفه فابریکه یا صنعت کار له پښو غورځوي چې دغه ډول رقابت غیر مفید دی. د مثال په توګه کله چې یوه نوې کمپنۍ مارکیټ ته داخلیږي ددې له ویرې چې په راتلونکی کې به قیمتونه ښکته شي د مارکیټ پخوانۍ کمپنۍ په قصدي ډول سره د محدود وخت لپاره د خپلو تولیداتو قیمتونه ښکته کوي او کله چې هغه نوې داخله شوې کمپنۍ مجبورا له مارکیټ څخه ووزي دغه کمپنۍ بیا خپل نرخونه ډیر او چت کړي او په دې وسیله له عوامو سره زیاتی او ظلم کوي.

د نولسمې پیړۍ په آخر کې سوسیالیستانو او کارګرو پدې سیستم باندې ډیرې نیوکې وکړې، او د ادم سمیت کپیټالیزم (آزاد مارکیټ سیستم)یې د مشکلاتو سره مخ کړ، او د حکومت د مداخلې غوښتنه یې وکړه. په شلمه پیړۍ کې د اقتصادي لوی زوال (Great depression) ۱۹۲۹_۱۹۳۳ په وجه ډیر شیان بدل شول او په کپیټالیستي سیستم کې ډیر بدلون راغی چې په هغه کې یې د حکومت مداخله قبوله کړه.د انحصار (Monopoly) په ضد قانون جوړ شو ددې تر څنګ د کارګرو منظمې او فعالی ټولنې جوړې شوې.

یو ډیر اهم شي چې اسلامي اقتصاد له نورو څخه بیلوي هغه نظریه ده، اسلام د نړۍ

ژوند یو امتحان بولي .اسلامي اقتصادي سیستم د اسلامي اصولو په نظر کې نیولو په بنا جوړ شویدی، کوم چې د انسانانو لپاره د دواړو جهانونو کامیابي غواړي نو ځکه ددغه سیستم ریښې په اسلامي شریعت کې دي.

ددغه سیستم هدف په یوه وخت کی د ژوند د مادي او روحي اړتیاوو پوره کول دي، بالعکس کپیټالیزم په مادي فلسفه باندې ولاړ دی او په مکمل ډول په مادي پرمختګ او غوره کیدو تمرکز لري هغه هم یوازې په دې جهان کې، آخرت له پامه غورځوي. د اسلامي اقتصاد بل صفت دا دی چې ټول اقتصادي کارونه یا فعالیتونه لکه مصارف، پانګه اچونه، تولید ، او اقتصادي پرمختګ او داسې نور په پټه توګه د اسلامي اخلاقو تابع وي لدې امله شخصي مفاد (خود غرضي) او د شخصي ګټې قوانین په مکمل ډول سره د عملي کېدو وړندي، یانه کارول کېږي .له بله اړخه خود غرضي او معاشرتي ګډوډي له کپیټالیزم څخه سر چینه اخلي.

ورورګلوي او ساده ژوند د اسلامي اقتصا د یو صفت دی بالعکس ځان ښودنه او ناوړه رقابت د کپیټالیزم غوښتنه ده.

د اسلام له نظره له انسان سره چې کوم مال او دولت دی هغه ورسره د امانت په ډول ایښودل شویدی او هغه با ید د الله (ج) د اوامرو مطابق وکارول شي، خو د کپیټالیستي نظریې مطابق هر سړی د خپل مال اصلي مالك ګڼل کېږي او هر رنګه یې چې وغواړي کارولی (استعمالولی) شي.

په اسلامي اقتصادي سیستم کې د حکومت رول د معاشروي اهدافو په لاسته راوړلو کې ډیر فعال او اهم دی مګر په کپیټالیستي سیستم کې دومره فعال ندی.

اسلام د یوه او یا څو کسانو سره د دولت د جمع کېدو خلاف دی، زکات او صدقه د دې رنځ او مشکل مخنیوی کوي مګر په نورو سیستمونو کې دا ډول علاج وجود نلري.

اسلامي اقتصادي سيستم:

اسلام د ژوند مکمل نظام دی او په دې کې ټول درې واړه سيستمونه اقتصادي ، ټولنيز او سياسي سيستمونه يو له بل سره تړاو لري او د يوه او بل په موثريت باندې زياته اغيزه لري.او ددوی ټولو مرکزي ټکی يا اصل اخلاقي (شريعت،عقيده) سيستم دی.

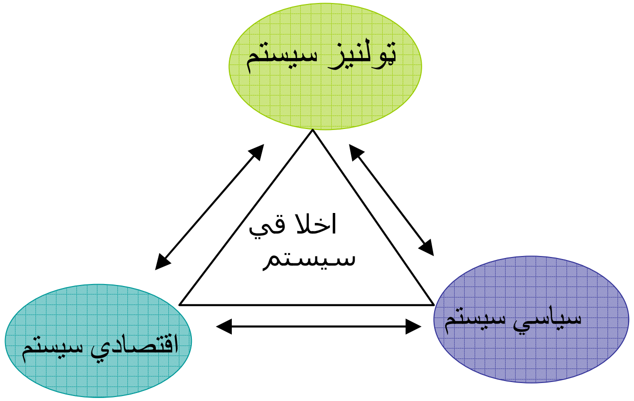

داسلامي اقتصادي سيستم اساسي خواص مخکې ذکر شوي دلته يوازې يو څو بيا تکرار

- اسلامي اقتصاد د اخلاقو په وسيله تنظيم شوی اقتصادي سيستم دی او د اسلام د اخلاقي فلسفې يوه برخه ده. مګر په مقابل کې غير اسلامي اقتصادي سيستمونه اخلاق په نظر کې نه نيسي.
- شخصي فعاليتونه آزاد دي مګر د شريعت تر چوکاټ لاندې، داسې مطلقه آزادي کومه چې په کپيټاليستي سيستم کې شته په اسلام کې نشته او داسلام له نظره د هر شي اصلي مالك الله (ج) دی او مونږ بايد د هغه د اوامرو مطابق عمل وکړو.
- اسلامي اقتصاد يو واضح هدف لري او هغه د ټولنيزې هوساينې او ورورګلوۍ

مینځ ته راوړل او ساتنه ده.

- کار د تولید اهم فکتور دی او کار د عاید د تولیدولو او ویشلو او د عاید د لاسته راوړلو قانوني لاره ده.
- سود حرام دی د اسلام له نظره.پیسې یوازې د پیر او پلور (Exchange) وسیله او د شتمنۍ ذخیره (Store of wealth) ده او په پیسو باندې د سود اخستل حرام دي.

په اسلامي اقتصادي سیستم کې ثبات:

په اسلام کې سود سخت منع شویدی. اسلامي اقتصاد غواړي چې د پیسو برابرونه په کاروبار کې د شراکت (Equity) په بنا وشي، نه د سودي قرض او پروژو په بناء، بلکې لازمي ده د نورو اسلامی لارو لکه مشارکت، مضاربت او داسې نورو په بنا تمویل (Financ) شي. لدې څخه څرګندیږي چې اسلامي اقتصاد په ونډو یا شراکت (Equity base) ولاړ سیستم دی او بالمقابل کپیټالیستي سیستم په سودي قرض باندې ولاړ دی.

د ثبات د کتلو لارې: د یوه اقتصادي سیستم ثبات کیدی شي چې په تجربي (Empirical) او یا په تحلیلي(Analytical)ډول سره وڅیړل شي. څرنګه چې تر اوسه داسې یو هیواد نشته چې په پوره ډول یې اسلامي اقتصادي سیستم عملي کړی وي. نو مونږ کوښښ کوو چې له تحلیلي طریقې څخه کار واخلو او په دې ډول د اسلامي اقتصادي سیستم ثبات وښیو، ددې هدف لپاره کولی شو چې لږ ترلږه دری دلیلونه وړاندې کړو.

1) ډیر اقتصاد پوهان په دې نظر دي چې دکپیټالیستي سیستم د نا ثباتۍ یوه اهمه وجه دا ده چې دا سیستم په سودي قرض باندې ولاړ دی یعنې زیاترې پروژې او یا فابریکې په سودي قرض باندې چلیږي چې دغه د بې ثباتۍ غټ عامل دی.یو اقتصاد پوه

((مینسکي(Minsky)) دا نظر لري چې معاصر کپیټالیستي سیستم په لنډ مهاله قرضو باندې ولاړ دی، یعنې د کمپنیو زیاتره ماشین آلات یا کپیټل[14] په قرضي پیسو باندې اخستل شوي دي او کله چې ددغه لنډ مهاله قرضونو د بیرته سپارلو وخت راشي کمپنۍ نور لنډ مهاله قرض اخلي تر څو پخوانی قرض سره له سوده ادا کړي او دا سلسله دوام پیدا کوي.که چیرې کمپنۍ خوش قسمته وي او ګټه زیاته وکړي نو ښه تر ښه ټول قرض به اداکړي، خو که کمپنۍ تاوان وکړي او یا اقتصادي زوال مینځ ته راشي نو بیا د کمپنۍ سره پیسې نه وي چې قرض ادا کړي نو پدې صورت کې به یا کمپنۍ له مینځه ځي، یا (Bank carupt) کیږي.

هینري سایمن (Henry Simon) یو بل اقتصاد پوه وایي: د اقتصادي بې ثباتۍ خطر هغه وخت کمیدلی شي چې قرض وانه خستل شي خصوصا لنډ مها له قرض، یعنې که چیرې د شراکت (Equity)په بنا پانګونه وشي غوره به وي.

2) سفته بازي (Speculation): د پیسو هغه ډول تقاضا او ساتنه چې لوړ سود ورباندې وګټل شي یا د پیسو احتکار آمیزه تقاضا (Speculative demand of Money) د اقتصادي سیستم د بې ثبا تۍ یو عامل ګڼل کیږي. په اسلامي سیستم کې د نا ثباتۍ دغه عامل او وجه ډیره کمه وي، ځکه له یوه اړخه په اسلام کې سود منع دی او له بله اړخه د زکات عملي کول خلك دیته هڅوي چې اضافي پیسې له ځان سره ونه ساتي کومې چې ددې (Speculation) هدف له پاره په کاریږي، همدارنګه اسلامي اخلاقي اوامر احتکار سخت منع کوي نو ځکه پدې سیستم کې د (Speculative) فعالیت کم دی

3) نړیواله پانګونه: (International Finance):

که چیرې نړیواله پانګه اچونه او د پیسو انتقال له یوه هیواده بل هیواد ته په نظرکې ونیسو نو د معمولي سود (Interest rate) په فرق سره د یوه هیواد څخه بل هیواد ته

[14]- هر هغه شي ته وايي چه يو اقتصادي ارزښت ولري لکه کور،مځکه، ماشین الات، موټر ....

خلك پيسې نقلوي او پدې وجه په يوه هيواد کې کله پيسې زياتيږي او کله کميږي چې دا هم د ا قتصادي بې ثباتۍ يو عامل دی.

کله چې په يوه هيواد کې د سود حد زيات وي هغه هيواد ته له بهر څخه پيسې داخليږي (Capital inflow) او کله چې د سود اندازه کمه شي، نو له هغه هيواد څخه پيسې بهرته انتقاليږي، يعنی (Capital outflow) صورت نيسي، چې په دې سره د يوه هيواد د پولي واحد ارزښت را لويږي .

په اسلامي اقتصادي سيستم کې سود نشته او پانګه اچونه دګټې او تاوان د شريکولو په بنياد کېږي، يعنې اسلامي سيستم په حصصو يا ونډو (Equity Shares) باندې ولاړ دی او دا د اوږدې مودې لپاره وي، نو ځکه که په يوه اسلامي هيواد کې دګټې اندازه زياته او يا کمه شي عوام په لنډ وخت کې پيسې له يوه هيواد نه بل ته نه انتقالوي، يعنې که د ګټې معمولي توپير وجود هم ولري ډېر خلك نه غواړي چې خپل حصص ونډې (Shares) له يوه هيواد څخه بل هيواد ته يوسي (په يوه هيواد کې يې خرڅ او بل کې يې واخلي) ځکه دوی د اوږدې مودې لپاره پانګونه کړې وي .

دريم فصل

اسلامي بانک

اسلامي بانك د لومړي ځل لپاره د شخصي(انفرادي)کوښښونو په نتيجه کی را مينځته شو ځکه چې معاصر بانکونه په سود باندې ولاړ وو اوسود د اسلام له نظره ناروا دی، نو ځکه ځنې ويښ مسلمانان د حکومتونو له بې تفاوتۍ څخه مايوسه شول او په انفرادي ډول يې دا هلې ځلې شروع کړې خو وروسته ځنې اسلامي هيوادونه په دې کوښښ کې ورسره شامل شول لکه پاکستان،ايران،سوډان....

لومړنی اسلامي بانك په کال ۱۹۶۳م کې د مصر په يوه وړوکي ښار چې د بيت عمر په نوم يادېږي جوړشو، دغه بانك ديو څوکسانو د شخصي هلوځلو په نتيجه کی جوړشو د حکومت مرسته ورسره نه وه ملګرې. په هغه وخت کې د سياسي ملاحظاتو په وجه دوی دغه بانك ته د اسلامي بانك نوم نه و ورکړی. لدينه وروسته د اسلامي بانکونو جوړيدل پيل شول چې مهم يې په کال ۱۹۷۵ کې د اسلامي پرمختيايي بانك جوړيدل و. دغه بانك د يوه نړيوال بانك يا مرستندويه اداري په ډول چې بې سوده قرض ورکوي جوړشو.

په همدغه کال کې د دوبۍ اسلامي بانك جوړ شو او ورپسې په کال ۱۹۷۸کې د مصر د الفيصل اسلامي بانك او د سوډان او کويت بانکونه(FinanceHouse) جوړشول لدينه وروسته د ډېرو نورو اسلامي بانکونو د جوړيدو لړۍ پيل شوه او تر اوسه داوم لري.

دکويټ اسلامي بانك څوارلس څانګې لري، د مصرد الفيصل اسلامي بانك څلورويشت څانګې لري چې د مصر په ټولو ښارونوکې خورې دي.اسلامي پرمختيايي بانك د پانګونې او پرمختګ اوه څانګې لري. د اسلامي هيوادونو له جملې څخه د سوډان هيواد تر ټولو ډېر اسلامي بانکونه لري لکه البرکه بانك، فيصل اسلامي بانك، اسلامي بانك د

مغربي سوډان لپاره، د سوډان اسلامي بانك اوځني نور چې ټول بې سوده پانګونه(سرمايه اچونه)او قرض برابروي وجود لري.

د اردن اسلامي بانك څوارلس څانګې لري او له برياليو بانكونو څخه دی دا بانك ۶۵۰۰۰ څخه زيات پيسې اچونكي او مالي حساب لرونكي (Depositor)لري . د نورو اسلامي بانكونو بر خلاف دې بانك ته كمپنۍ ويل كېږي او ددې د حصصو يا ونډو(Shares) تجارت د عمان د حصصو د راكړې وركړې په ماركېټ يا ستاك اكسچينج كې ترسره كېږي. او ددې بانك ونډې د اردن د ټولو نورو بانكونو له حصصو څخه ښه فعاليت كوي .

په لنډه ډول ويلی شو چې تر اوسه پورې د ټولو اسلامي بانكونو شميره تقريباً له ۲۶۵ څخه زياته ده او په ټولو اسلامي بانكونو كې د $۲۴۰ بيلونه روپيو څخه زياته سرمايه (كپيټل په كار اچول شويده .

اسلامي بانكونه د سود پرځای د ګټې او تاوان د شريكولو پر بنياد ولاړ دي . د اسلامي بانكونو وده يا پرمختګ (Growth rate)په كال كې د ۱۰% څخه تر ۲۰% پورې دی. په پيل كې له خلكو سره دا ګمان و چې اسلامي بانكونه به كامياب نه شي او د غربي او په سود ولاړ سيستم د مقابلې توان به ونلري مګر ددغو توقعاتو برخلاف اسلامي بانكونه ډېر برياليي وختل او د غربي بانكونو ښه مقابله يې وكړه او په همدې وجه غربي بانكونه متاثر شول او ځينو غربي بانكونو هم د اسلامي بانكونو كړكۍ خلاصې كړې او زيار يې وكړ تر څو د اسلامي بانكاری تقليد وكړي د دغو بانكونو څخه څو مهم په لاندې ډول دي

- ستېنډرډ چارټر بانك
- سيټي بنك (City Bank) چې په كال ۱۹۸۳ كې يې د اسلامي بانك كړكۍ خلاصه كړه
- Klient Benson(Unit Trust)Credit, Swiss
- First Boston(Personal Investment account)
- Austrian Leader's Bank (Unit trust)

- د چين دشانګهاي بانك

په نړۍ كې د اسلامي بانكونو لست [15]:

اسلامي بانكونه په ټوله نړۍ اسلامي او غير اسلامي هيوادونو كې خواره دي په لاندې لست كې مونږ په هر هيواد كې يو څو اسلامي بانكونه د بيلګې په توګه را اخستي دي:

داسلامي بانك نوم	هيواد
عرب البنين اسلامك بانك، تيرانه	البانيا
بانك البركه د الجيري، الجيريز	الجزاير
مسلم كميونيټي كواپريټو استراليا	استراليا
مسلم كميونيټي كريډيټ يونين	استراليا
الامين كمپني فار سيكيوريټيز انډ انوستمنټ فنډ	بحرين
البركه اسلامك انويستمنټ بانك	بحرين
عرب اسلاميك بانك	بحرين
بحرين اسلامك بانك	بحرين
بحرين اسلامك انوستمنټ كمپنۍ	بحرين
انوسټر بانك	بحرين
فرسټ اسلامك انوستمنټ بانك	بنګلديش
اسلامك بانك ،بنګلديش	بنګلديش
فيصل اسلامك بانك	بنګلديش

[15]- دغه لست مكمل نه دي كه تاسو غواړي چې مكمل لست وګورئ نو د اسلامك ايكنامكس په نوم كتاب چې پروفيسرعبدالحميد ډار او پروفيسر ميا محمد اكرم ليكلی له ۳۰۸ مخ څخه تر ۳۲۰ مخ پورې وګورئ.

اسلامك بانك اف بروناي،برحد ،دارالسلام	بروناي
اسلامك ډيولوپمنټ بانك اف بروناي،برحد	بروناي
تبونګ امانه اسلامي ،بروناي	بروناي
سوسايټي جنرل	فرانسه
كپيټل ګايډينس	فرانسه
الجيرين سوعدي ليزينګ هولډنګ كمپني	فرانسه
عرب ګمبين اسلامك بنك	ګمبيا
بانك سيپه ايران	جرمني
كامرس بانك	جرمني
ډچ بانك	جرمني
المين اسلامك فاينشل انډ انوسټمنټ كارپورشن،لميټيډ	هند
بانك موسكات انټرنشنل	هند
الفلاح انوسټمنټ لميټيډ	هند
البركه اسلامك انوسټمنټ بانك	اندونيزيا
بانك معاملات اندونيشيا ،جكارتا	اندونيزيا
دل مال اسلامك ټرسټ	اندونيزيا
بانك كشاورزي ،تهران	ايران
بانك مسكن ايران،تهران	ايران
بانك ملت،تهران	ايران
بانك تجارت.	ايران
عراقي اسلامك بانك فار انوسټمنټ انډ ډولوپمنټ	عراق
بانك سيپا ،ايران	ايتاليا
جوردن اسلامك بانك	اردن
انټرنيشنل انوسټمنټ ګروپ	كويټ

البركه بانك	لبنان
بانك اف بيروت	لبنان
فيصل فايننس	لكسامبورګ
فيصل هولډنګ لكزامبرګ	لكسامبورګ
تكافل	لكسامبورګ
عرب ماليزين مرچنټ بانك،برهډ ،كولالمپور	ماليزيا
بانك اسلام برهډ ، كلالمپور	ماليزيا
اسلامك بانكنګ انډ تكافل ډيپارټمنټ بانك	ماليزيا
فيصل فايننس، مراكو	مراكش
فيصل فايننس،(نيدرلنډ)	مراكش
حبيب نايجيرين بانك لميټيډ	نايجيريا
احمد زركي انډ كو	نايجيريا
بانك مسقط انټرنيشنل	عمان
عمان عرب بانك	عمان
الفيصل انوسټمنټ بانك لميټيډ ،اسلام آباد	پاكستان
التوفيق انوسټمنټ بينك لميټيډ ، لاهور	پاكستان
فيصل بينك لميټيډ	پاكستان
عرب اسلامك بانك	فلسطين
عرب اسلامك انټرنيشنل بانك	فلسطين
دفلسطين انټرنيشنل بانك	فلسطين
قطر انټرنيشنل اسلامك بانك	قطر
قطر اسلامك بانك دوحه	قطر
بدر بانك	روس
اسلامك ډولوپمنټ بانك ،جده	سعودى

نیشنل کمرشل بانك لمتیډ ،جده	سعودی
سعودي امریکن بانك ، جده	سعودی
سعودي هالنډ بانك	سعودی
بانك الجزیره	سینیګال
بانك اسلامي سینیګال	جنوبي افریقا
البرکه بانك لمیټیډ ،ډوربن	سریلانکا
امنتا اسلامك بانك	سوډان
امنتا تکافل لمیټیډ	سوډان
سوډانیز اسلامك بانك	سوډان
کوپوله اسیټ منیجمنټ،جنیوا	سویس
دارالمال اسلمي ټرسټ، (اس .اي) ،جنیوا	سویس
فیصل فاینس (سویزرلنډ)اس.اي،جنیوا	سویس
یونایټیډ بانك اف سویزرلنډ	سویس
البرکه تورکش فاینس هوز،استنبول	ترکیه
فیصل فاینس انسټیټیوشن،استنبول	ترکیه
ابو دوبي اسلامك بانك	امارات
ګلپ انټرنیشنل بانك،ابو دوبي	امارات
نیشنل بانك اف دوبي	امارات
البرکه انټرنیشنل لمیټیډ ،لندن	انګلستان
البرکه انوسټمنټ کو.لمیټیډ ،لندن	انګلستان
الصفا انوسټمنټ فنډ	انګلستان
بانك سیفا ،ایران	انګلستان
تکافل (یو.کې)لمیټیډ ،لندن	انګلستان
المیزان کموډیټي فنډ في اي سي،ډربن	ایر لینډ

د اسلامك انوسټمنټ کمپني ،اس ټي.هیلیر	ایر لینډ
المنزل اسلامك فاینشل سرویس	امریکا
امریکن فاینشل هوز	امریکا
یونایټیډ مورګیج	امریکا
امین هوزنګ کواپریټو،سانفرانسیسکو	امریکا
صبا اسلامك بانك،صنعا	یمن
فیصل اسلامك بانك	یمن
یمن اسلامك بانك	یمن
یمن نیشنل انوسټمنټ کمپني،صنعا	یمن

اسلامي بانکونه څرنګه کار کوي؟

اسلامي بانکونه د سود پرځای د اسلامي پانګونې (سرمایه اچونې)طریقې کاروي اوددې تر څنګ نور عادي بانکي خدمتونه هم وړاندې کوي

د پانګه اچونې اسلامي شکلونه په لاندې ډول دي :

- مشارکت
- مضاربت
- مرابحه
- بیع سلم
- بیع موجل
- اجاره
- استصناع

- قرض حسنه

دغه ډول په پنځم فصل کې په تفصیل سره ذکر شویدي او دلته يې يوازې د نومونو يادول کفايت کوي.

بانکي خدمتونه:

د اسلامي بانك لخوا وړاندې کېدونکي خدمتونه په لاندې ډول سره دي.

1) جاري حساب (Current account): اسلامی بانکونه هم د نورو عادي بانکونو په شان دا خدمت سرته رسوي يوازينی توپير يې دا دی چې له پيسې ايښودونکي نه ددې اجازه اخلي چې دغه پيسې په خپلو نورو بانکي فعاليتونو کې وکاروي .بانك په دې باندې کومه ګټه نه ورکوي او يوازې د ساتنې دنده لري او مالك يې هر وخت کولی شي له خپل بانکي حساب څخه پيسې وباسي، بانك ددغه بانکي حساب ضامن دی او د دوی لخوا تضمين کېږي.

2) د پس اندازحساب (Saving account): اسلامي بانک دغه خدمت د څه مصرف (لګښت) څخه پرته اجراکوي، هيڅ سود او يا ګټه نه ورکوي مګر د بيرته سپارلو په وخت کې شايد ځنې بانکونه پيسې اچونکي ته د تشويق پخاطر يو خاص امتياز ورکړي. د بيلګې په توګه : د يوې وړې پروژې تمويلول او يا ځنې تحفې ورکول او دا هغو کسانو ته ورکول کېږي کوم چې زياته سپما (saving) کوي او دا سود نه ګڼل کېږي ځکه له مخکې معين شوی ندی او د بانك په خوښه پورې اړه لري چې ورکوي يې او که نه او که ورکوي يې نو څومره ورکوي؟ ددې د جواز دليل د نبي کريم صلی الله عليه وسلم (ص) يو حديث دي چی فرمايي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سِنٌّ مِنْ الْإِبِلِ فَجَاءَهُ يَتَقَاضَاهُ فَقَالَ أَعْطُوهُ فَطَلَبُوا سِنَّهُ فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ إِلَّا سِنًّا فَوْقَهَا فَقَالَ أَعْطُوهُ فَقَالَ أَوْفَيْتَنِي أَوْفَى اللهُ بِكَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ خِيَارَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً (16)

[16]- المصدر: صحيح بخاري، الكتاب: الوكاله، ،الباب: وكاله الشاهد والغائب جائزه ، رقم الحديث: ۲۱۴۰

ترجمه: له ابي هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی وايي: د يو سړي په نبي کريم صلی الله عليه وسلم اوښ پور ؤ، نو راغی د خپل پور غوښتنه يې کوله، نبي کريم صلی الله عليه وسلم وفرمايل ورته وريې کړئ، اصحابو رضي الله تعالی عنهم اوښ ولټاوه خو هغه ته برابر يې ونه موند، بلکې له هغه نه يې ښه وموند، نبي کريم صلی الله عليه وسلم وفرمايل ورته وريې کړئ، هغه سړي وويل زما حق دې پوره راکړ، الله پاك دې ستا حق پوره درکړي، نبي کريم صلی الله عليه وسلم وفرمايل: بيشکه ستاسې غوره ستاسې غوره راکړه ورکړه کوونکي دی.

ددغه پورته حديث څخه څرګنديږي چې دا زيادت سود نه بلکه د احسان په معنی دی اواحسان ګڼل کېږي.

۳) د پانګونې حساب (Investment deposit): دغه ډول بانکي حساب د اسلامي بانکونو ځانګړی خدمت دی ، چې له "سپرده پس انداز و يا سپرده ثابت" سره څه اندازه ورته والی لري، خو تر مينځ يې ډېر توپير هم شته.

د تيوری له مخې دا پيسې اچونه (deposit) نده بلکې بانك ته پيسې ورکول دي چې هغه يې د مضاربت په اساس دده له اړخه وکالتا وکاروي پدې صورت کې پيسې ايښودونکی رب المال يا د مال خاوند او بانك مينجر(مضارب) يا وکيل دی. پيسې پدې شرط بانك ته ورکول کېږي چې ګټه او تاوان پکې شريك وي خو دګټې حصه يا اندازه له وړاندې نه د بانک او پيسې ورکونکي له خوا ټاکل کېږي. يا په بل عبارت د دغو پيسو له کارونې نه چې کومه ګټه لاسته راځي هغه د دوه اړخيزې موافقې په اساس ويشل کېږي او بانک نشي کولی له مخکې نه دا ووايي چې پيسې اچونکي ته به څومره ګټه ورکوي مثلا لس زره، شل زره ....بلکې يوازې فيصدي يې ټاکل کېږي د مثال په توګه داسې موافقه کيږي چې د ګټې ۶۰% به د پيسې ورکونکي او پاتې ۴۰% به د بانك برخه وي.

د پيسو د ليږدونې خدمت:

اسلامي بانك د نورو بانکونو په شان له يوه ځای نه بل ته د پيسو په ليږدونه کې هم

مرسته کوي او ددې خدمت په بدل کې کمیشن (مزدوري) اخلي او همدارنګه د تجارت په کولوکې له تجار سره مرسته کوي او ددې په بدل کې هم یوه اندازه مزد یا اجوره اخلي چې دا شرعاً جواز لري.

د اسلامي بانکي سیستم غوره والی:

اسلامي بانک پر سودي بانکونو باندې په څلورو دلایلو سره غوره والی لري:

1) عدل
2) موثریت
3) ثبات
4) پرمختګ یا وده

دا په لاندې ډول سره په لنډه توګه شرحه کوو او ورسره به په دغو څلورو شیانو کې اسلامي بانک له نورو بانکونو سره پر تله کړو.

۱) عدل: د اسلامي بانک بنسټ پر عدل ولاړ دی د پیسو ورکونکي (Depositor) او سرمایه کارونکي (Investor) تر منځ پوره انصاف کوي یعنې ګټه او تاوان یې سره شریك دی. په سودي سیستم کې ظلم دا دی چې پیسې ورکونکي ته ټاکلی سود ورکول کېږي او د اړونده پروژې په ګټه پورې څه تړاو نه لري هغه ګټه که زیاته وي او که کمه د پیسو ورکو نکي لپاره سود ټاکل شویدی او په ځینو حالاتو کې د پیسو ورکونکي حقیقي ګټه د انفلاسیون له امله منفي هم شي ځکه پدې سره د پیسو د اخستنې قدرت کمیږي یعنې پیسې بې قدره کېږي.

حقیقي سود=نامینل سود-انفلاسیون. په هره اندازه چې انفلاسیون زیاتیږي په هغمه اندازه سره حقیقي سود کمیږي .

همدارنګه سودي بانکونه له پیسو کارونکي (investor) څخه غواړي چې راس المال سره له سوده (په قرض اخستل شوې پیسې+سود) واپس کړي که هغه ګټه کړې وي او که

تاوان، یعنې هرومرو به پیسې سره له سوده بیرته ورکوي چې پدې سره ځنې وخت نوموړی دیته اړ کېږي چې خپله کمپنۍ له اصلي قیمت څخه په کمه بیه خرڅه کړي تر څو په سود اخستل شوې پیسې واپس ور کړي چې په دې سره ډېر وګړي بیکاره کېږي. په اسلامي اقتصادي سیستم کې څرنګه چې سود ناروا دی نو بانکونه د ګټې او تاوان د شریکولو په بنیاد پروژې تمویلوي او د پیسو ورکونکي ګټه د پروژې له ګټې سره تړلې ده.

۲) موثریت: په اسلامي بانکي سیستم کې تمویلول (Financing) د کار یا پروژې پر موثریت ولاړ دی او یوازې هغو پروژو ته پانګه ورکول کېږي کومې چې ډېره ګټه ولري ځکه چې بانك په خپله په ګټه او تاوان کې شریك دی اوکه په کوم کار کې ګټه ونه شي نو بانك هیڅ شي نه شي تر لاسه کولای. بالعکس په سودي بانکي سیستم کې بانك د کار و بار له بریالیتوب او ګټې سره څه خاصه علاقه نلري د دوی هدف یوازې د خپلو پیسو سره له سوده ترلاسه کول دي، ګټه که لږ وشي که ډېره ددوی سود ټاکلی دی او ددې لپاره چې ددوی پیسې سره له سوده واپس شي دوی زیاته ګروي اخلي، او هغه چا ته پور ورکوي کوم چې شتمن وي که څه هم هغه کار یا پروژه د کومې لپاره چې دغه سړی پور اخلي غیر موثره یا بې فایدې وي، مطلب دا چې بانك یوازې د پور اخستونکي (Credit worthiness) د ضمانت ارزښت ته ګوري، د کار له موثریت سره یې علاقه نه وي.

۳) اقتصادي ثبات: څرنګه چې په اسلامي بانکي سیستم کې پیسې برابرونه (Deposit) او پیسې کارونه (Investment) دګټې ا و تاوان د شریکولو پر بنسټ ولاړ دي، نو ځکه مسوولیت(Liability) او شتمنی (Asset) دواړه بدلون منونکی دي، چې په دې وجه همیشه تعادل برقرار وي. ددې لپاره چې دا موضوع څرګنده شي یو څه تشریح ته اړتیا لري ، مونږ ته دا معلومه ده چې په سودي سیستم کې سود له مخکې ټاکل کېږي او د پیسو کارونکي ته به هرومرو همغه اندازه ګټه ورکوي، نو په ځینوحالاتو کې چې د هغه شخص همغه کار و بار یا کمپنۍ د کومې لپاره یې چې پیسې اخستي دي ګټه

ونکړي او د پیسو او ورسره د سود د ورکولو وخت راشي، بانك نوموړی شخص مجبوروي چې خپل کار و بار او یا کمپنۍ بنده کړي، سامان یې خرڅ کړي تر څو ددوی پیسې ورکړی شي چې په دې وجه په ټولنه کې بیکاري نوره هم زیاتیږي .

سربیره پر دې که چیرې مونږ سودي سیستم په نظر کې ونیسو نو سود په خپله د ناثباتۍ یو مهم عامل دی او هغه په دې ډول که چیرې په یوه هیواد کې سود لږ کم شي او یا په یوه بانك کې سود کم کړی شي، نو خلك خپلې پیسې له دې بانك څخه بل بانك او یا بل داسې هیواد ته نقلوي چې لوړ سود ورکوي او دغه د پیسو انتقال (capital flight) د داخلي اقتصادي سیستم دګډوډۍ او رکود باعث ګرځي. له نیکمرغه چې په اسلامي بانکي سیستم کې ګټه او تاوان سره شریك دي نو دګټې د نه کېدو په صورت کې بانك ته هیڅ هم نه ورکول کېږي او د هغه سړي کار و بار دوام مومي تر څو ګټه وکړي .

۴) اقتصادي پرمختګ (Growth): اقتصادي پر مختګ هغه وخت ممکن دی چې د نوي تکنالوژۍ، پرمختللې بشري قوې اویا دکومې بلې وجې په اثر د یوه مللك پیداوار زیات شي او په دې سره د خلکو د ژوند سطحه لوړه شي.

د نوې او پرمختللې تکنالوژۍ او د تولید د نویو لارو پیدا کول ډېرو تجربو او زیات لګښت ته اړتیالري، ورسره د تاوان احتمال هم پکې زیات وي ځکه ځنې وخت نوي ایجاد شوې تکنالوژۍ او یا تجارتي توکي مارکېټ نلري او یا ښه کار نه کوي نو ددغه پورته ذکر شویو دلایلو په وجه صنعت کار دیته زړه نه ښه کوي چې په دې ډول پروژو باندې پانګه ولګوي ځکه که تاوان هم وشي دی به هرومرو سود او اصل پیسې بانك ته واپس ورکوي. خو څرنګه چې په اسلامي اقتصادي سیستم کې ګټه او تاوان شریك دي نو صنعت کار او یا کار و بار کونکی په ډاډه زړه په نویو پروژو باندې پانګه لګولی شي ځکه د بانک او صنعت کار تر منځ ګټه او تاوان دواړه شریك دي.

څلورم فصل

د تمویلولو اسلامي لارې

څرنګه چې په اسلام کې سود حرام دی نو مونږ باید د تمویلولو(Finance) داسې لارې پیدا کړو چې له سود څخه پاکې وي، له نیکمرغه ډېرې داسې اسلامي لارې شته چې له سوده پاکې او د ګټې او تاوان د شریکولو پر بنیاد ولاړې دي لکه مضاربت، مشارکت، بیع سلم، بیع موجل، مزارعه، استصناع.

ربا یا سود یوازې په اسلام کې حرام ندی، بلکې له اسلام څخه مخکې په یهودي او نصراني ادیانو کې هم الله (ج) سود حرام کړی و. د سود نظام اسلامي هیوادونو ته د ۱۹ - ۲۰ پیړیو په دوران کې د غربي سیکولر هیوادونو او د هغوی د بانکونو په وسیله رانقل شو، ځکه په دغه دوران کې ډېراسلامي هیوادونه دکفارومستعمرې وې.

مخکې له دې چې د تمویلولو پورته ذکر شوې اسلامي لارې و څیړو لازمه بولو د سود په اړوند څه معلومات وړاندې کړو:

سود یا ربا:

ربا په لفظي ډول زیاتوالي او اضافه والي ته وایي.الله (ج) فرمایي.

[وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ] (الروم:**38**)

ترجمه: او هغه څه چې ورکوی یې تاسې له سود نه، د پاره ددې چې زیات شي په مالونو د خلکو کې پس نه زیاتیږي هغه په نزد د الله (ج) او هرهغه څه چې ورکوی یې تاسې له زکات څخه چې اراده لری تاسې په هغه سره د ثواب (او رضا) د الله (ج) پس دغه هم دوی

دي زياتونكي (دحسناتو خپلو)..

ابوبكر جصاص ربا داسې تعريفوي:(دا يو داسې قرض دی چې د يوې ټاكلې مودې لپاره پدې شرط وركول كېږي چې قرض اخستونكې به د بيرته سپارلو په وخت له اصلي قرض سره سره ټاكلی زياتوالی هم وركوي).

پورتنی تعريف لاندينی برخې يا اجزا لري:

- ربا زياتوالی دی په اصل مبلغ باندې
- دا پر اصلي مبلغ داسې يو تفاضل دی چې بيرته وركول يې يوه معاهدوي يا پخپله خوښه منل شوې وجيبه ده .
- دا يو معين تفاضل دی چې د معين وروسته تاديه كولو يعنې ټاكلې مودې په مقابل كې اخستل كېږي.

ربا په قرآن او حديث كې:

د ربا په اړوند په قرآنكريم كې لاندې آيتونه نازل شوي دي.او زه يې دلته په د نزول د ترتيب په اساس ذكركوم:

i. [وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ] (الروم**38**)

ترجمه:او هغه څه چې وركوی يې تاسې له سود نه، د پاره ددې چې زيات شي په مالونو د خلكو كې پس نه زياتيږي هغه په نزد د الله (ج) او هرهغه څه چې وركوی يې تاسې له زكات څخه چې اراده لری تاسې په هغه سره د ثواب (او رضا) دالله (ج) پس دغه هم دوی دي زياتونكي (دحسناتو خپلو).

ii. [وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا](النساء**160**)

ترجمه: او (په سبب) د اخستلو د سود حال دا چې په تحقيق منع كړي شوي وو دوی (په تورات كې) له غه (سوده) او (په سبب د) خوړلو د دوی مالونه د خلكو په ناحقه سره، او

تيار كړی دی مونږ له پاره دكافرانو د دوی څخه عذاب دردناك.

iii. [يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.] (آل عمران**129**)

ترجمه:اې هغو كسانو چې ايمان يې راوړی دی يعنې اې مومنانو! مه خورئ سود! په دې حال چې دوه چنده په دوه چنده (وي)او له الله تعالی نه ووېرېږئ چې برى مو په برخه شي.

iv. [الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ] (البقرة**274**)

ترجمه:هغه كسان چې خوري (يعنې اخلي) سود (له خلكو) نه پاڅيږي دوی (دقيامت په ورځ كې) مگر لكه چې پاڅيږي هغه څوك چې حواس يې خراب كړي وي شيطان (دعربو په گمان) له (خپله) اثره. دا (حال د دوی) په سبب د دې دی چې دوی ويل بيشكه هم دا خبره ده چې تجارت خو هم داسې دی (په جواز كې) لكه سود حال داچې حلال كړی دی الله (ج) تجارت او حرام كړی يې دی سود....

v. [يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ] (البقرة**277**)

ترجمه:اې هغو كسانو چې ايمان يې راوړی دی ووېرېږئ له الله (ج) نه او پرېږدئ هغه چې پاتې شوي دي له سوده كه يئ تاسې مومنان.

د ربا په اړه يو شمير احاديث:

i. عَنْ جَابِرٍ قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آكِلَ الرِّبَا وَمُؤْكِلَهُ وَكَاتِبَهُ

وَشَاهِدَيْهِ وَقَالَ هُمْ سَوَاءٌ (17)

ترجمه:له جابر (رض)څخه روایت دی وایي: چې رسول اکرم(ص) لعنت ویلی په سود خوړنکي، سود ورکونکي او سود لیکونکي او شاهدانو یې او ویې فرمایل چې دوی سره برابر دي په ګناه کې.

ii. ... أَبَا سَعِيد الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَ بِلَالٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَمْرٍ بَرْنِيٍّ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَيْنَ هَذَا قَالَ بِلَالٌ كَانَ عِنْدَنَا تَمْرٌ رَدِيٌّ فَبِعْتُ مِنْهُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ لِنُطْعِمَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ أَوَّهْ أَوَّهْ عَيْنُ الرِّبَا عَيْنُ الرِّبَا لَا تَفْعَلْ وَلَكِنْ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَشْتَرِيَ فَبِعِ التَّمْرَ بِبَيْعٍ آخَرَ ثُمَّ اشْتَرِهِ (18)

iii. ترجمه:له ابوسعید (رض)څخه روایت دی بلال (رض) نبي کریم (ص) ته برني خرما (یو ډول غوره خرما ده) راوړه، نو نبي کریم (ص) ورته وفرمایل، چې د ادې له کومه کړه؟ بلال(رض) وفرمایل: له مونږ سره بیکاره خرما وه، نو دوه پیمانې مې په یوه پیمانه خرڅې کړې ترڅو نبي کریم (ص) ته یې ورکړو چې ویې خوري، نو نبي کریم (ص) وفرمایل: وئ وئ، اصل سود اصل سود، داسې مه کوه، اوکله دې چې غوښتل چې ښه خرما واخلې نو خپله بیکاره خرما خرڅه کړه او نوره ښه په بیله بیعه واخله.

iv. عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِت قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلًا بِمِثْلٍ سَوَاءً بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ (19)

ترجمه: له عباده بن صامت (رض) څخه روایت دی چې نبي کریم (ص) وفرمایل: سره زر په

17- المصدر:صحيح مسلم ، الكتاب: المساقاة. الباب :لعن اكل الربا و موكله، رقم الحديث: ٢٩٩٥

18- المصدر: صحيح البخاري، الكتاب: الوكاله ، الباب: اذا باع الوكيل شيئا فاسدا فبيعه مردود، رقم الحديث: ٢١٤٥

19- المصدر:صحيح مسلم ، الكتاب: المساقاة. الباب : الصرف وبيع الذهب بالورق نقدا،رقم الحديث ٢٩٧٠

سره زرو، سپین زر په سپین زرو، غنم په غنمو او وربشې په وربشو ،خرما په خرما، او مالګه په مالګه، یو رنګ او یو برابر، لاس په لاس، خو کله چې دا ډولونه سره مختلف وو بیا مو چې څرنګه خوښیږي هغسې یې خرڅ کړئ ، خو لاس په لاس.

v. عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَبِيعُوا الدِّينَارَ بِالدِّينَارَيْنِ وَلَا الدِّرْهَمَ بِالدِّرْهَمَيْنِ (20)

ترجمه:له عثمان بن عفان (رض) څخه روایت دی چې نبي کریم (ص) وفرمایل:یو دینار په دوه دیناره او یو درهم په دوه درهمو مه خرڅوئ.

د ربا ډولونه:

ربا په دوه ډوله ده، ربا الفضل او ربا النسیئه:

۱- ربا الفضل (سود په وسیله د زیادت):دا د دوه همجنسو توکېو یا شیانو غیر مساویانه تبدیلولو په صورت کې مینځ ته راځي.مثلا یو کیلو غنم په دوه کیلو غنمو باندې. ربا الفضل په همجنسو شیانو کې صورت نیسي، یعنې که یو سړی له بل سړي سره همجنس شي تبادله کوي نو باید په مساوي اندازه باندې وي (وزن، شمیر، پیمانه) او که یو اړخ زیات ورکړي دا بیا سود کېږي.

۲- ربا النسیئه (د وروسته والي سود):دا هغه ربا ده چې د همجنسو یا غیر همجنسو شیانو د تبدیل په صورت کې مینځ ته راځي په دې ډول چې زیادت د وخت په مقابل کې وي. مثلا که څوک یوه کس ته اوس درې کیلو غنم ورکړي په دې شرط چې یو کال وروسته به دی څلور کیلو غنم ورکوي دا ربا نسیئه شوله ځکه په دې کې دغه زیادت (یوه کیلو اضافه غنم) د وخت په مقابل کې ترې اخستل کېږي

20- المصدر:صحيح مسلم،الكتاب: : المساقاة، الباب:الربا، رقم الحديث: ٢٩٦٧

د سود په اړوند څو شبهات او اعتراضات:

ځینو علماؤ د ربا او بانکي سود (Interest)تر مینځ د توپیر کولو کوښښ کړی:

• ځنې حضرات دا وایي چې د ربا حرمت یوازې تر ربا مضاعفه پورې محدود دی، ځکه چې په قرآنکریم کې راغلي دي:

[یَاأَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ] (آل عمران**129**)

ترجمه:اې هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی یعنې اې مومنانو! مه خورئ سود !په دې حال چې دوه چنده په دوه چنده (وي).

او لدې آیت شریف څخه دا مطلب اخلي چې مرکب (Compound) سود حرام دی، مګر ساده سود نه دی حرام.

مګر دا خبره غلطه ده له قرآن او حدیث څخه دا څرګندیږي چې دواړه قسمه سود حرام دی. په قرآنکریم کې الله (ج) فرمايلي دي: [وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا] ((الإسراء**30**)

ترجمه: مه وژنئ تاسې اولاد خپل د ویرې د فقره، ځکه چې هم دا مونږ روزي ورکوو دوی ته او تاسې ته هم ، بیشکه چې قتل د دوی ده خطا (ګناه) لویه.

د پورتني آیت مطلب دا نه دی چې له بلې وجه یې ووژنئ.نو ددې څخه څرګندیږي چې هر ډول سود(ساده او مرکب) دواړه ناروا دی.

• دکور په کرایه باندې قیاس: ځنې کسان وایي څرنګه چې د کور د استعمال په بدل کې کرایه اخیستل جواز لري په همدې ډول د پیسو د استعمال په بدل کې د سود اخستل جایزدي. مګر کور او پیسې ډېر توپیر سره لري کور استهلاکي شي ندی او پیسې، مالګه، غنم او داسې نور استهلاکي شیان دي او دکور په استعمال سره کرایه دار له کور څخه منفعت اخلي او کور خرابیدی هم شي.

• صرفي او استهلاکي قرض : یوه عالم محمد دولې په کال ۱۹۵۰ کې داسې نظر ورکړ چې سود په استهلاکي (consumption goods) شیانوکې راځي.مګر هغه قرض چې

د پانګې اچونې او یا د تولید او کار و بار لپاره اخستل شوي وي په هغه ګټه ورکول (سود)جایزدی.مګر دغه ادعا او دلیل د سود جواز نشي کېدی ځکه له قرآنکریم او احادیثو نه دا څرګندیږي چې دواړه قسمه سود ناروا دی .

• ځینو اقتصادپوهانو کوښښ وکړ چې د انفلاسیون په وجه د سود جواز پیداکړي. دوی وایي چې څرنګه د پیسو ارزښت د وخت په تیریدوسره د انفلاسیون په وجه کمیږي نو د بانك سود یوازې د انفلاسیون په مقابل کې ورکول کېږي تر څو د پیسو اصلي ارزښت ثابت پاتې شي. خو حقیقت دا دی چې په دې وجه مونږ سود نشو حلالولی، ددې ترڅنګ که چیرې نرخونه کم(deflation) شي او یا ثابت پاتې شي بیا دا نظریه خپله دفاع نشي کولي.او ثوك به دیته حاضر نشي چې د خپلو پیسو څخه کمې له بانك څخه واخلي.د انفلاسیون د مضرو اثراتو د له مینځه وړلو په خاطر شاید منا سب انډیکسیشن (Indexation) د منلو وړ وي. او یا باید مونږ داسې پولي سیستم جوړ کړو تر څو د پیسو ارزښت ثابت پاتې شي.

• ضرورت: سنهوري یو بل عالم وایي چې نن سبا د قرض په وسیله د کار و بار او پروژو تمویلول ډېرعام شویدي، حتی دا د ضرورت مرحلې ته رسیدلي دي. مګر دا ضرورت له هغه ضرورت سره مشابه نه دی کوم چې دشرعي ضرورت مرحلې ته رسیږي په کومه مر حله کې چې حتی دخوګ د غوښې خوړلو جواز هم پیداکېږي.

اوس دغه کپیټالستي سیستم چې پر اسلامي هیوا دونو د بهرلخوا تپل شوی او یا دوی پخپله غوره کړی، دا په سود باندې ولاړ دی او په اسلامي هیوادونو کې یې یو اضطراري حالت جوړکړی.نو دغه حالت په اسلامي هیوادونوکې د سود د منع کولو د قانون نرم والی غواړي پدې ډول هغه وایي چې د لنډ وخت لپاره تر څو چې ټول سیستم په مکمل ډول اسلامي کېږي ساده سود(Simple interest) ته جواز ورکړل شي او مرکب سود(Compound Interest) منع شي،مګر دغه نظریه د سودي سیستم د نورې تقویې سبب ګرځي نو ځکه د منلو نده.

تر اوسه دا ټول کوښښونه چې د سود د جواز (روا توب) لپاره شویدي ناکام شویدي او

پـه دې نـه دي توانيدلي چې ربښتينو مسلمانانو ته قناعت ورکړي ددې تر څنګ د مصر د الازهر د ريسرچ اکاډيمی، د پاکستان اسلامي نظرياتي انجمن، د اسلامي کانفرنس د فقهي اکاډيمی او نورو اسلامي هيوادونو د فقهي اکاډيميو ددې ډول نظرياتو لـه منلو څخه انکار کړی او ټول هغه کوښښونه او افکار يې ناکام کړي او مردود يې شميرلي چې د سود د جواز لپاره وړاندې شوي دي.

د ربا(سود) د حراموالي اقتصادي منطق:

• د وسايلو توزيع: پـه سود بانـدې ولاړ اقتـصادي سيـستم، وسايل پـه مـوثر ډول پـر توليـدي عواملو(Factor of Production) نشي ويـشلی يعنې وسايل د مختلفو کمپنيـو او پـروژو تـرمنځ د توليـدي موثريت پـه بنا نـه ويـشي. پـه سودي سيـستم کې بانکونـه کمپنيـو او پـروژو تـه د هغـوی د توليـدي موثريت پـه بنـا نـه بلکـې د هغـوی د (Credit worthiness) (د ضمانت د ارزښت) پـه بنيـاد پيـسې ورکوي هغـوی تـه مهم صرف دا دي چې د دوی پيسې سره له سوده بيرته تر لاسه شي. د هغـه کـار او کمپنـۍ پـه ګټه کې د دوی څه فايده نشته د دوی برخه يوازې سود ده.

خو اسلامي اقتصادي سيستم کوم چې د ګټې او تـاوان د شريکولو پـر بنـسټ ولاړ دی د سودي اقتصادي سيستم يو ډيره غوره بديل راپه ګوته کوي . او دا سيستم د کمپنيـو او پروژو تر مينځ د وسايلو ويش د موثريت او ګټورتيا په بنا کوي ځکه چې اسلامي بانک پـه خپلـه د کمپنـۍ يـا پـروژې پـه ګټـه او تـاوان کې شريك دی نو ځکـه د هغـه پـروژې يـا کمپنـۍ کاميابيدل او پيداواري صلاحيت (موثريتEfficiency) ورته مهم دی او دلته د هغه شخص يا کمپنـۍ مالي ارزښت (Credit Worthiness) په نظر کې نه نيول کيږي.

سودي بانکونـه وړې کمپنـۍ لـه پامـه غورځوي دا سره لـه دې چې د دوی هغـه پـروژې چې پيسې ورته اخلي يا دوی يې د تمويلولو غوښتنه کوي ډيره احتمالي فايده لري خو څرنګه چې دوی د غټو کمپنيو په مقابل کې په مالي ډول مستحکمې نه وي نو بانکونه ورته توجه نه کوي. خو په اسلامي بـانکونو کې داسې نـه کيږي ځکـه بانـك د پـروژې لـه

موثريت او ګټورتوب سره علاقه لري او يوازې د کمپنـۍ مالي ځواك مستحکموالی (Credit worthiness) ورته د ارزښت وړ ندی ځکه بانك د پروژې په ګټه او تاوان کې شريك دی.

• **دعايد توزيع**: سودي سيستم يو داسې حالت مينځ ته راوړي چې په هغه کې عايد په غير عادلانه ډول توزيع کيږي يعنې بيله دې چې کوم اقتصادی منطق پـه نظر کی ونيول شي اميرانو او غټو کمپنيو ته ډيره او غريبانو او وړوکمپنيو ته لـږ برخه ورکول کيږي، د بيلګې په توګه بانکونه غټو کمپنيو تـه پـه کم سود پيسې برابروي ،مګر وړو کمپنيو ته خو اول ځوك قرض نه ورکوي او که بيا يې ورکړي هم په ډيـر لوړ سود بانـدې يې ورکوي او د هغوی څخه ډيره ګروي اخلي.

• سودي سيستم په معاشره کې يو غير مفيد عادت پيـاوړی کـوي هغـه دا چې عـوام د خپل ځان سره پيسې ساتي او په کار يې نه اچوي يعنې په بانك کې يې اچوي او سود پرې اخلي چې دا د اقتصادي پرمختګ لپاره ګټور ندی.

د تمويلولواسلامي طريقي (21):

1) مشارکت
2) مضاربت
3) اجاره
4) مرابحه
5) بيع موجل
6) بيع سلم

[21]- دتمويلولو دغه اسلامي لاري چه ښکته ذکرکيږي د نړيول اسلامي پوهنتون د (رئيس) دکتور محمود احمد غازي لخوا د ليکل شوي کتاب (اسلام مين ربا کي حرمت اور بلا سود سرمايه کاري) څخه سره له لنډيزه را ژباړل شوي دي .

7) مزارعه

8) استصناع

9) بیع بالوفا

10) د حصصو(ونډو) پلورل یا عرضه کول(Issue of Securities)

اوس به په لنډ ډول پورته ذکر شوې لارې وڅیړو

(۱) مشارکت:

مشارکت او مضاربت د سود له ختمیدو وروسته د هغه اصلي او غوره بدیل دی. دلته ځني هغه مختصر بنیادي اصول ذکر کوم چې له امله به یې دا په ډاګه شي چې د مشارکت د تصور په بنیاد د بانکاری مقاصد څه ډول حاصلیدی شي.

د مشارکت (شرکه) څخه مراد دا دی چې دوه یا زیات کسان په یو ه کار کې د سرمایې په شریکولو سره شریك شي او دکار و بار ګټه او تاوان د دوی تر مینځ شریك وي.

- نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې په مشارکت کی ګټه په هر داسې یوه نسبت ویشل کیدی شي چې ټولو شریکانو له مخکې نه اتفاق ورباندې کړی وي. خو که تاوان وشي نو دا به هم د ټولو شریکانو د سرمایو په نسبت ویشل کیږي. یعنې که د چا سرمایه ۱۰% وي نو لس فیصده تاوان به ګالي او که د چا ۹% سرمایه وي نو ۹% تاوان به ګالي.
- ټول شریکان تر مخکې شرایطو لاندې دا طې کولی شي چې کار و بار به څوك چلوي او پاتې شریکان به څه خدمت سرته رسوي. د ګټې ویش به همیشه د فیصدی په لحاظ کیږي او د هیچا لپاره به معین مبلغ نه ټاکل کیږي.
- کار و باري اداره یا کمپنی د شریکانو په اجازې سره قرضه او یاکوم بل مالي مسئولیت اخستی شي.
- یوه مشارکه کمپنی له نورو کمپنیو سره مشارکت یا مضاربت کولی شي په دې شرط چې د دواړو کمپنیو شریکانو دا اجازه ورکړې وي. د امام ابو حنیفه په نظر د

مضاربت لپاره له شرکاوو نه اجازه اخستل ضروري ندي.

- په کومو مشارکه کمپنیو کې چې د بانك لخوا سرمایه ولګول شي باید د دغه کمپنی په انتظام او اداره کې د بانك عمل داخل شي. د مثال په توګه بانك باید د خپلې سرمایې په تناسب د کمپنی په چلونکې ډله (مدیره هیئت یا بورډ اف ډایریکټر) او ځنې نورو چاورکې خپل ارکان یا نماینده ونوموي.
- بانك چې کله وغواړي د مشارکه کمپنی کاغذات، اسناد رسیدونه اوداسې نورې کتنې د ځان د تسلې او د غبن د مخنیوي په خاطر کولی شي.

1) **مضاربت:** مال یا سرمایه د یوکس یا یو ګروپ له خوا او عمل د بل کس یا ګروپ لخوا او ګټه د مخکینی موافقې په اساس ویشل کیږي. که تاوان وشي هغه صرف د سرمایې د مالك وي او دکار و بارکونکی عمل ضایع کیږي مالي تاوان نه وي ورباندې.

د مضاربت مهم احکام په لاندې ډول دي:

- مضاربت د متعین او ټاکل شوي مبلغ پر بنا کیږي. په کوم غیر معین مال او یا جایداد باندې نه کیږي. اوپه داسې قرض باندې هم نه کیږي چې هغه تر اوسه پورې (د مضاربې تر پیل پورې) نه وي وصول شوی.
- مضاربت عام او خاص کیدی شي، عام په دې معني چې کمپنی په هر کار کې چې مناسب یې وګڼي سرمایه لګولی شي، مګر په خاص مضاربت کې کمپنی صرف په هغه کار و بارکې سرمایه لګولی شي چې سرمایه لګونکي یې ورته اجازه ورکړې وي. په خاص مضاربت کې د ځای، نوعیت او داسې نور شرطونه هم لګیدی شي.
- کوم مبلغ چې په طور د امانت له چاسره وي ، د مالك په اجازې سره یې په مضاربت کې لګولی شي.
- سرمایه په عملي ډول کمپنی یا مضارب ته حواله کول اړین دي ،که چیرې

سرمایه له مالك سره پاتې شي مضاربت صحیح ندی.

- د ګټې نسبت باید له مخکې څخه وټاکل شي، یعنی دا څرګنده شي چې کمپنۍ او سرمایه ورکونکي ته به دګټې څومره حصه ورکول کېږي.
- هر هغه شرط منسوخ دی، چې د هغه پر بنا د تاوان ګالل په کمپنۍ (مضارب) پوري وتړل شي .
- که مضاربه کمپنۍ (مضارب) داسې کار و بار وکړي دکوم چې اجازت نه وي ورکړل شوی نو پدی صورت کې مسئولیت د مضاربه کمپنۍ په غاړه دی.
- مضاربه کمپنۍ خپل ضروري مصارف د مضاربت له عاید څخه اخستی شي ددغه ضروري مصارفو تعیین د بازار د رواج او د زمانې د عرف په بنا کېدی شي.

۳) اجاره (Leasing):

د سرمایه کارۍ دغه طریقه هم د شریعت له نظره جایزه او روا ده او په پرمخ تللو هیوادونو کې په پراخه کچې له دې څخه کار اخستل کېږي بالخصوص په بانکارۍ کې. په یاد ولرئ چې په بنیادي ډول اجاره د اسلامي فقهاوه ایجاد و او په لویدیځ کې هم دا تصور په نژدې ماضي کې مینځته راغلی دی-په انګلستان کې دا رواج د ۱۹۶۰ ع عشرې څخه شروع شو او ډېر زر یې په کار و باري کړیو کې مقبولیت تر لاسه کړ.ددې اندازه له دې څخه کېدی شي چې په ۱۹۷۹ع کال کې ټول دوه زره ملیونه پونډه اجاره شوي و کومه چې د ټولې سرمایه کارۍ لس فیصده و.

د اجارې نه مطلب داسې لین دین دی چې په هغه کې دیوه جایز شي ملکیت له ځان سره وساتل شي، مګر د هغې څخه دګټې اخستلو حق (حق الانتفاع) دیوې معینې مودې لپاره په بل چا خرڅ کړی شي.

د اجارې مهم احکام په لاندې ډول دي:

- د اجاره کړی شوي شي منفعت یا د کارونې حق معلوم وي.او له مخکې څخه طي شوی او ټاکل شوی وي او که د استعمال کوم حق غیر معین وي نو معاهده صحیح

نده. دا هم اړینه ده چې دا له مخکې نه تعیین او وټاکل شي په اجاره باندې اخستل شوي شي به چیرې، څرنګه او دکومو مقاصدو لپاره استعمالېږي ؟ البته د احنافو په نزد دکور او دکان په اجاره کې تعینول ضروري ندي ،چې په دې کې کرایه دار په خپله اوسیږي او که بل څوك او په دکان کی څه کار و بارکوي-ددغه شیانو داسې استعمال چې په هغه ځای کې معروف نه وي او کور ته په کې تاوان رسیږي د مالك د اجازې نه پرته جوازنلري.

- د اجارې مودت، تاریخ ، پیل او ختم باید له وړاندې نه معین وي
- د داسې عمل لپاره چې شرعاّ او یا عادتاّ صحیح نه وي اجاره ورکول ناجایز دي.

د بیلګې په توګه د شرابو جوړولو لپاره ځای په کرایه ورکول اوداسې نور.

- په څرګنده توګه د کرایې اندازه ټاکل.

۴)مرابحه:

له بیع مرابحه نه مطلب دا دی چې یو شي د هغه په پخوانۍ بیه واخستل شي (وپیرودل شي) د اخستنې بیه طي او څرګنده شي او له ټاکلې ګټې (مفاد) اچولو نه وروسته بیا خرڅ کړی شي.

ددې د جواز لپاره لاندې قوانین ضروري دي:

- د پخواني قیمت معلومول او تعیین ضروري دی. یعنې لومړنی اخستونکې به واضح او په ډاګه وایي چې دا شي ما په دومره اخستي که یې نور مصارف پرې شوي وي د هغه ذکر کول هم ضروري دي او بیا ووایي چې زه دومره ګټه ورباندې اخلم او دا شي اوس په دومره خرڅوم.
- د ګټې د شرحې یا اندازې فارمول له مخکې نه ټاکل.
- دکوم سامان چې مجموعي قیمت معلوم نه وي د هغه د ممکنه قیمت د فیصدۍ له مخې د ګټې تعیینول جایز ندي. مثلا چې په دې دکا ن کې موجود ټول سامان په ۱۰% نفع واخله دا سودا صحیح نده-لومړی باید د سامان قیمت (نرخ) تعیین شي او بیا پر هغه

۵% یا ۱۰% ګټه وویل شي. د طلا، سپینو زرو او یا د یو قسم پولي واحد مرابحه بیع جایزه نده ځکه دا سود ګڼل کېږي . ددغې طریقې په کارولو سره لوی ماشین الاتو او نورو شیانو کې ښه کار اخستل کېدي شي.

۵) بیع مؤجل:

له دینه مطلب په قرض باندې خرخول دي. یعنې پدې کې قیمت یو ځل او یا په قسطونو خو څه موده وروسته اداکېږي، خو قیمت له مخکې نه تعیین وي او د قیمت ورکولو تاریخ هم ټاکل شوي وي او دا هم ذکر وي چې یو ځلي او که په قسطونو به وي.

د بیع موجل احکام په لاندې ډول دي:

- پلورونکی د هغه شي مالك وي چې خرڅوي یې او هغه یې په تصرف (قبضه)کې وي.
- د قیمت د تر لاسه کولو لپاره له پلورونکي (بایع) سره دا اختیار شته که وغواړي چې د اخستونکي (مشتري) کوم شي دګروی په توګه وساتي.
- د خرڅ شوي شي قبضه فوراً باید اخستونکي ته ورکړل شي.
- په بیع سلم کې قیمت مخکې وصول کېږي یا اخیستل کیږي او مال وروسته ورکول کېږي، ددې بر عکس په بیع موجل کې مال مخکې ورکول کېږي اوقیمت وروسته تر لاسه کېږي، په دواړو صورتونو کې دا ضروري ده چې یو شي (مال یا قیمت) مخکې فوراً ادا کړی شي.

۶) بیع سلم:

دا هغه بیعه ده چې قیمت پکې نقد یا په لاس ادا کړی شي او شي وروسته ورکړی شي. د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د یو تقریري حدیث څخه ددې جواز څرګندیږي، اصحاب کرامو د بیع سلم کار و بار کولو نبي کریم صلی الله علیه وسلم لدې څخه دوی منع نه کړل خو یوڅه اصلاحات یې پکې وکړل.

د بیع سلم ضروري احکام په لاندې ډول دي:

- دکوم شي چې پیر و پلور کېږي هغه باید متعین او طي شوی وي.
- قیمت په فوري ډول ادا شي، که د قیمت سپارل قرض وي نو بیا دا بیع ناجایزه ده-البته امام مالك (رح) دومره رعایت ورکړی چې که د قیمت سپارل له معاهدې نه دوی درې ورځې وروسته وشي نو دا هم نقد سپارل ګڼل کېږي.
- د کومو شیانو تبادله چې کېږي هغه باید له یو جنس څخه نه وي. د بیلګې په توګه غنم د غنمو په بدل کې یا سره زر د سرو زرو په مقابل کې نه وي.
- د سامان د تیارولو او سپارلو حتمي تاریخ او ځای له مخکې نه ټاکل کېږي ځکه له رسول الله (ص) څخه روایت دی چې فرمایي: که له تاسو نه کوم شخص بیع سلم وکړي نو هغه دې په معین مقدار، وزن، او مودې سره کوي ، تاریخ حتمي او ټاکلی وي . مثلا دا صحیح نده چې څوك ووایي کله چې فصل راغونډ کړی شي یا حاصلات واخستل شي بیا به یې سپارو، بلکې د میاشتې او نیټې تعینول ضروري دي.
- کله چې اخستونکی د شي قیمت اداکړي، شي یې ملکیت ګرځي او د تصرف ټول حقوق ورته حاصلیږي.
- دکوم مال د تیارولو او سپارلو وعده چې شوې وي هغه باید په بازار کې وجود ولري او په مقرره وخت او ځای یې تیارول او سپارل هم امکان ولري. داسې شي دکوم چې تیارول ناشوني وي اویا د معاهدې کونکي په توان کې نه وي د دې بیع سلم سمه نده.

مثلا:فرض کړي چې یو سړي د بوټ جوړولو فابریکه لري او هغه د نویو ماشین الاتو د واردولو لپاره لس لکه پیسو ته اړتیا لري هغه بانك یا کوم پانګوال (سرمایه دار) سره بیع سلم کولي شي، یعنې د بیع سلم په ډول په هغه دکاندارباندې د لس لکو په ارزښت سامان (بوټ) خرڅوي د هغه څخه نقدې پیسې اخلي او په مقرره وخت کې بوټان ورته تیاروي .اوس بانك یا سرمایه دار کولی شي چې دغه بوټان په بازارکې وپلوري اصل مبلغ او ورسره ګټه تر لاسه کړي.

۷) عقد استصناع:

دا بیع سلم ته ورته عقد دی. د استصناع له عقد نه مراد کوم کارګر یا صنعت کار ته د څه شي د جوړولو په بدل کې پیشکي قیمت یا مخکې بیه ورکول دي

د استصناع د عقد مهم احکام:

- د احنافو له نظره ددې قیمت مخکې ، وروسته او پخپل وخت ورکول کېدی شي.
- د شي نوعیت، ډول، مقدار، قیمت او نور ضروري اوصاف ټاکل ضروري دي.
- د سامان د تیارولو لپاره د وخت حتمي تعیینول ضروري ندي البته که فریقین په خپله مدت تعیین کړي نو حتما به یې پابندي کوي.
- کله چې صنعتکارد مطلوبو شرایطو او اوصافو مطابق مال تیارکړي او نمونه یې وښیي نو امر ورکونکی یا مقابل لوری یې د قبلولو پابند دی .

۸) مزارعت:

مزارعت ته چې د کوم شرعي بنیاد په اسا س جواز ورکړل شویدی هغه نږدې نږدې همغه دی کوم چې د مضاربت د جواز سبب کېږي.که مزارعت په نوي انداز سره ترتیب شي نو د زراعتي پورونو(قرضونو) نظام د شریعت مطابق جوړیدی شي.

د مزارعت ضروري احکام:

- د مزارعت د معاهدې په نتیجه کې چې کوم پیداوار حاصلیږي باید د هغه

نوعیت معلو م او ټاکلی وي

- پیداوار د تعیین شوي تناسب په حساب د فریقینو تر مینځ وویشل شي .
- د ځمکې مکمل انتظام او بند و بست کارکونکي ته وسپارل شي
- د معاهدې موده ټاکل شوې وي
- د زراعتي امورو ټول لګښت د دواړو اړخونو (فریقینو) په ذمه دی او د طې شوې ګټې په تناسب سره به یې برداشت کوي، هر هغه شرط منسوخ دی چې د هغه په بنیاد لګښت (مصرف) د کارکونکي په ذمه شي
- په دې عمل باندې د مضاربت حکم جاري کېږي ، نو ځکه شریکان په ګټه او تاوان کې سره شریك دي او که دکوم آفت په وجه هیڅ پیداوار و نه شي نو یو لوری هم څه نشي ترلاسه کولی.

۹) بیع بالوفا:

دا هغه بیعه ده چې پدې شرط سره تر سره شوې وي که چیرې خرڅونکی پیسې واپس کړي نو اخستونکی به شي واپس کوي یعنې بیرته به یې سپاري. دا په یوه اعتبار د پیراو پلور (خریداو فروخت) او په بل اعتبار د دین (ګروی) معامله ده. اخستونکي ته ورنه د ګټې (انتفاع) ټول حقوق حاصلیږي لیکن نه یې خرڅولی شي او نه یې چا ته رهن ایښودی شي .

د بیع بالوفا ضروري احکام:

- په بیع بالوفا باندې د رهن د ډېرو احکامو اطلاق کېږي ځکه چې پیرودونکی (اخستونکی) د مال اصلي مالك نه وي نو ځکه پلورونکی چې کله وغواړي شي یا جایداد واپس اخستی شي.
- دا بیع نقد هم کېدي شي او موجل هم.
- فریقین کولی شي چې د عقد لپاره موده تعیین کړي چې له هغې څخه وروسته خرڅونکی نشي کولی د قیمت په واپس کولو سره خپل مال بیرته تر لاسه کړي بلکې د

ټاکلې موده له پوره کېدو وروسته اخستونکی اصلي مالك ګرځي.

- ضروري نه ده چې قبضه فورا مشتري ته ورکړي-که څه هم قيمت نقد وي خو قبضه وروسته هم ورکول کېدی شي.
- که چيرې دکوم پور په عوض کې جايداد د بيع بالوفا په ډول په قرض ورکونکي باندې خرڅ کړل شي، نو دغه به رهن وي ځکه د قرض په مقابل کې اضافي ګټه اخستل سود دی .
- بيع بالوفا د بانکونو په ډېرو معاملاتو کې کارول کېدی شي. د فقهاوو له نظره دا کوم معياري او مثالي طريقه نده، بلکې په دې کې دکراهت ډېر اړخونه ليدل کېږي. د لومړني دور فقهاو دا نا جايزه ګڼلې ده ځکه چې پدې سره د ربا (سود) دروازې خلاصيدی شي- ليکن وروستنيو فقهاوو يې ترځينو شرايطو لاندې اجاز ورکړيده.

سکوک (اسلامي بانډ):

سکوك اسلامي بانډ ته ويل کېږي او سکوك د عرفي بانډ سره معادل فرض کولی شو، په استثنا ددې چې سکوك د شرعي احکامو په مراعات کولو سره جوړشويدي او کوم معين سود نه ورکوي ددې پر ځای سکوك لرونکي ته په معينه موده کې ګټه يا فايده(periodic Payment) ورکوي. سکوك ديوه اسيټ(22) نه تقسيمدونکې حصه ښيي کوم چې د ګټې د توليد په منظور په کار اچول شويده اوسکوك لرونکو ته د پانګونې دګټې څخه حصه ورکول کېږي .بانډ په عمومي ډول سره يو سودي قرض ګڼلی شو.څرنګه چې اسلام سود منع کړيدی نو ځکه په اسلامي هيوادونو کې په سود ولاړ قرضي مارکېټ يا سندونه (سرټيفکېټ) ښه مارکيټ نلري يا نشي چليدلی، نو ځکه په دې هيوادونو کې د سکوك يا اسلامي بانډ ډېر طلب شته او ډېر لوی مارکېټ لري.

---

[22]- Asset هر هغه شي ته وايي چه يو اقتصادي ارزښت ولري لکه کور،ماشين الات. موټر او داسي نور ، پيسې هم په اسيټ کې راځي مګر دا په مالي اسيټ کې شميرل کېږي او په فزيکې اسيټ کې نه شميرل کېږي.

ددې لپاره چې دا موضوع ښه واضح شي يو مثال ته اړتيالري فرض کوو چې يوه کمپنۍ ځمکې، يا ماشين الاتو ته اړتيالري ددې لپاره چې ددغه ځمکې، يا ماشين الاتو لګښت تمويل کړی شي د اجارې سکوك عرضه کولی شي او بيا دغه ځمکه، يا ماشين آلات په اجاره باندې هغه کمپنۍ اخلي او يا يې بل چاته په اجاره ورکوي او د اجارې څخه لاسته راغلې پيسې (کرايه) بيا دا جارې په سکوك لرونکو باندې په معينو وختونو کې ويشل کېږي. که چيرې مونږ فرض کړو چې د ځمکې اخستلو لپاره ۲۰۰۰۰ افغانۍ پکار دي کمپنۍ کولی شي چې د ۱۰۰روپيو ۲۰۰ د اجاره سکوك پاڼې يا اسناد په بازار کې عرضه کړي او په دې وسيله دځمکې لګښت تمويل کړي.

د سکوك ډولونه:

1. سکوك ډېر ډولونه لري چې دا کتاب يې د بشپړ بيان توان نلري، نو مونږ به په دې ځای کې په لنډ ډول سره لاندېني سکوك وپيژنو:
2. سکوك المشارکه (د مشارکت سکوك):دغه د مساوي ارزښت لرونکي اسناد دي چې د پروژو د تمويللو په منظور بازار ته عرضه کېږي او په دغه وسيله لاسته راغلو پيسو باندې به په يوه موجود کار و بار يا پروژه کې شراکت لاسته راوړل کېږي. سکوك لرونکي د هغه پروژې شريکان(**Co-owner**)ګرځي چيرې چې هغه پيسې کارول شويدي.څرنګه چې د ټولو سکوك لرونکو لپاره به دا شونې نه وي چې د شراکت کار و بار په اداره کولو او چلولو کې په مستقيم ډول سره برخه واخلي، نو دوی په مشترك ډول سره کولی شي چې يو وکيل يا نماينده وټاکي او هغه د دوی کار و بار په چلونه کې ونډه واخلي دغه سړی کېدی شي چې مسلکي سړی هم وي.

3. سکوك الاستصناع: داستصناع سرټيفکېټ د مساوي ارزښت لرونکي هغه اسناد دي کوم چې پدې موخه صادرېږي چې د يوه معين شي د توليد لپاره سرمايه تر لاسه کړي، هغه شيان يا توکي چې داستصناع په بنسټ باندې توليدېږي د استصناع سرټيفکېټ لرونکي د هغه مالکان ګرځي.

4. سکوك المرابحه (مرابحه سرټيفيکېټ): مساوي ارزښت لرونکي هغه اسناد دي چې د مرابحه د توکېو د تمويلونې په خاطر صادر شوي وي او سند يا سرټيفيکېټ لرونکي د مرابحه د توکېو مالکان ګرځي.

۵- د مضاربت سکوك: دغه د مساوي ارزښت لرونکي هغه اسناد دي چې د مضاربې د توکېو د تمويلونې لپاره صادريږي او د دغه سند لرونکي د مضاربې د توکېو مالکان ګرځي. څرنګه چې د پانګونې سکوك تر اوسه په لومړنيو مراحلو کې دي نو ځکه تراوسه د مضاربت سکوك ندي صادرشوي اميد دی چې په نژدې راتلونکې کې به صادر شي.
سره له دې چې ډېر لږ وخت کېږي چې سکوك شروع شويدي مګر بيا هم له اسلامي نړۍ نه سربيره په هر هغه ځای کې د سکوکو لويه غوښتنه او مارکېټ شته چيرته چې مسلمانان ژوند کوي . د لومړي ځل لپاره د بحرين هيواد سکوك صادر کړل او وروسته بيا له نورو اسلامي هيوادونو څخه علاوه په ځنې کفري هيوادونو کې هم سکوك صادر شول.دسکوکو اوسنی مارکېټ اټکل شوی چې د څلورو بليونو څخه زيات دی اوددې وده د ٪۹۰څخه زياته اټکل شويده. دغه لاندينی چارټ (23) مونږ ته تر اوس مهاله په تاريخي ترتيب سره د سکوکو لست راښيي :

شميره	صادرونکی	د صدور نيټه	دصدور اندازه مليون امريکايي ډالر
۱	اسلامي پرمختيايي بانك	اپريل ۲۰۰۵	$۵۰۰

23- دغه چارټ يا د سکوکو لست د عسکري کمرشل بانك د معاون (وايس پريزيډنټ) لخوا د يوه لکچر په دوران کښ وړاندې شويدی.

شميره	صادرونکی	د صدور نيټه	دصدور اندازه مليون امريکايي ډالر
۲	بحرين فايننشل هاربور	مارچ/اپريل ۲۰۰۵	$۱۷۰
۳	دبحرين حکومت	فيبروري ۲۰۰۵	۱۱۹$
۴	پاکستان انټر نيشنل سکوك کمپني لميټيډ حکومت	جنوري ۲۰۰۵	۶۰۰$
۵	ضورت البحرين سکوك	جنوري ۲۰۰۵	152.5
۶	امپل زون برهډ (ماليزيا)	جنوري۲۰۰۵	39.5
۷	سه روك کارپوريټ سکوك	دسمبر ۲۰۰۴	350

شميره	صادرونکی	د صدور نيټه	دصدور اندازه مليون امريکايي ډالر
۸	دوبي ګلوبل سکوك (حکومت)	نومبر ۲۰۰۴	$۱۰۰۰
۹	فرسټ اسلاميك انوسټمنټ بانك	اوکتوبر۲۰۰۴	$۱۰۳
۱۰	ايمر (متحده عربي امارات)	جولاي ۲۰۰۴	$۶۵
۱۱	انکريس سکوك برهډ (مليشيا)	جولاي ۲۰۰۴	$42.1
۱۲	د بحرين حکومت BMA	جولاي ۲۰۰۴	$۱۰۶
۱۳	د بحرين حکومت	جون ۲۰۰۴	$۲۵۰

	BMA		
۱۴	Sacony Anhalt state properties (اوربا)	جون ۲۰۰۴	$۱۰۰
۱۵	Caravan limited (بریتانیا)	مارچ ۲۰۰۴	$37.3
۱۶	تبرید (متحده عرب امارات)	جنوري۲۰۰۴	$۱۰۰
۱۷	د بحرین حکومت BMA	ډسمبر ۲۰۰۴	$۵۰
۱۸	دقطر حکومت	سیتیمبر ۲۰۰۳	$۷۰۰
۱۹	اسلامي پرمختیایی بانك	جولای ۲۰۰۳	$۴۰۰
۲۰	دبحرین حکومت BMA	مي ۲۰۰۳	$۲۵۰
9. 21	7. دبحرین حکومت 8. BMA	6. اپریل ۲۰۰۳	5. $۱۰۰
22	د بحرین حکومت BMA	فیبر وري ۲۰۰۳	$۸۰
23	د بحرین حکومت BMA	نومبر ۲۰۰۲	$۵۰
۲۴	د بحرین حکومت BMA	آکسټ ۲۰۰۲	$۸۰
۲۵	د مالیزیا حکومت	جون ۲۰۰۲	$۶۰۰
۲۶	د بحرین حکومت BMA	فبروري۲۰۰۲	$۷۰

۲۷	د بحرین حکومت BMA	سپتمبر ۲۰۰۱	$۱۰۰
			∑ ۶۲۰۴

پنځم فصل

اسلامي اقتصادي پرمختګ

مخکې له دې چې اقتصادي پرمختګ له اسلامي نظره تعریف کړو غواړم چې د اقتصادي پر مختګ په اړوند څو عمومي خبرې وکړم، په نړۍ کې یوازې اسلامي هیوادونه وروسته پاتې ندي بلکې ډېر غیر اسلامي هیوادونه هم وروسته پاتې دي، نو ویلی شو چې اقتصادي پر مختګ یوازې د اسلامي نړۍ مشکل نه دی.

په کال ۱۹۸۶ کې Raanaz weitz ویلي وو: ،،په داسې حال کې چې بشریت په یوه سیاره (ځمکه)کې سره شریك دي خو بیا هم د ټولو نړۍ یوه نده دا یوه داسې سیاره ده چې په هغې کې دوه نړۍ دي یوه د بډایانو نړۍ او بله د غریبانو نړۍ ،،

د UNDP ۱۹۹۵م کال د انساني پر مختګ د رپوټ له مخې د نړۍ د نفوس له ۴/۱۳ دری پر څلور برخې څخه زیات وګړي په غریبو هیوادونو کې ژوند کوي او له دوی سره د نړۍ د عاید یوازې ۱۶٪ وجودلري .په داسې حال کې چې د نړۍ ۸۵٪ عاید د د پاتې ۲۰٪ بډایو خلکو په لاس کی دی.

دغریبو هیوادونو ډلبندي:

- لږ عاید لرونکي هیوادونه
- لږ_اوسط عاید لرونکي هیوادونه

- اوسط عايد لرونکي هيوادونه
- پورته_اوسط عايد لرونکي هيوادونه
- لوړعايد لرونکي هيوادونه

وړاندې له دې چې په اقتصادي پر مختګ باندې نورې خبرې وکړو لومړی لاژمه ګڼم چې د بيوزلۍ يا فقر په اړوند لنډ معلومات ستاسې خدمت ته وړاندې کړم:

غربيي(بيوزلي):

غريب هغه سړي ته ويل کېږي چې د خپلو لومړنيو اړتياوو د پوره کولو توان ونه لري. او لومړنۍ اړتياوې عبارت دي له کور، کالي، ډوډۍ، تعليم او داسې نور.

غريبي ډير اقسام لري چې لاندې به ورنه يادونه وشي.

د ننې عصر زياتره کړاونه د غريبۍ له وجې مينځ ته راځي او همدغه د عايد بې انصافه ويش دی چې په نړۍ کې يې اور بل کړيدی کله د تيلو په سر جګړه کېږي او کله د خپلو تجارتي مفاداتو د خوندي ساتلو په موخه غريب او بيوسه هيوادونه ټکول کېږي. که مونږ د ملګروملتونو جوړښت ته ځير شو نو دا به را ته جوته شي چې د نړۍ د ټولو مسلمانانو سره هيڅ د حساب وړ قدرت نشته دوی يوازې د ميلمه په شکل په نړيوالو مجالسو کې برخه اخلي او د اسلامي هيوادونو څخه يو هم د ويټو حق نه لري ، دا سره له دې چې اسلامي نړۍ ډير زيات وګړي لري ، خو بالعکس کله هم چې د مسلمانانو په پلوی کوم بل منظور شي هغه د کفري هيوادونو له خوا ويټو کېږي چې ددې ښه بيلګه د امريکا له خوا د اسرائيلو ضد سندونو (بلونو) ويټو کول دي.

(لاندينی تصوير ښيي چې غير عادلانه قوانينو او کړنلارو د ملګرو ملتونو اداره د ډوبيدو له ګواښ سره مخ کړيده):

همدا راز ويلی شو چې د عايداتو او وسايلو بې انصافه ويش ګرده نړۍ په ځانګړې توګه د عوامو او بې وسه خلکو د ډوبيدو باعث ګرځي .

اسلام هم د غريبۍ او بيوزلۍ خلاف دی او د همدې ټولنيز رنځ د له منځه وړلو پخاطر الله تعالی په هر بډايه مسلمان باندې زکات فرض کړيدی. رسول الله (ص) په يوه مبارک حديث کې فرمايي: [كاد الفقر ان يكون كفرا] ترجمه: نژدې ده چې فقر په کفر بدل شي، د کفر سبب شي.

ددې حديث مطلب دا دی چې ډير ځله يو انسان د فقر او غريبۍ له کبله غير اسلامي يا غير شرعي کارونو ته لکه غلا او داسې نورو ته مخه کوي او په دې توګه نوموړی د کفر خواته ميلان کوي. همدا رنګه حضرت علي (رض)فرمايلي دي : [لوكان الفقر رجلا لقتلته] يعنې که چيرې غريبۍ او فقر سړی وای، نو ما به وژلی و. له دې څخه څرګنديږي چې فقر يوه خطرناکه ستونزه ده او ددې د حل لپاره بايد ګړندي، په وخت او لاژم اقدامات وشي .

د بيوزلۍ (غريبۍ) ډولونه:

په ظاهره خو بيوزلي ديته ويل کېږي چې يو سړی د خپلو لومړنيو اړتياو(ډوډۍ، کور، درمل) د پوره کولو توان ونه لري مګر په اصل کې د بيوزلۍ يا غريبۍ ډير ډولونه او عوامل دي چې په لاندې توګه اشاره ورته کوو:

Error!

- د عاید(درآمد) کموالی
- له مادي وسایلو نه محرومیت
- د مواقعو کمښت
- تجاوزات، اله ګوله
- بي وسي (اقتصادي،سیاسي.....)
- ټولنیز ګوښیتوب(محرومیت)

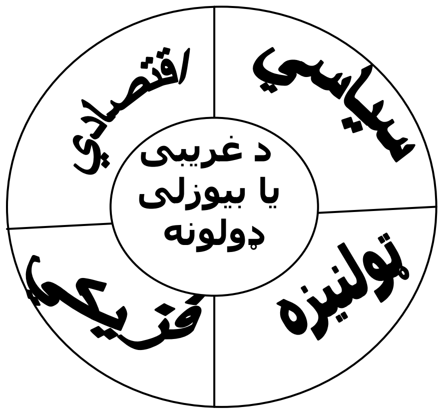

اوس که چیرې مونږ د غریبۍ دغه پورته عوامل او اقسام په نظر کې ونیسو نو دا به راته جوته شي چې ټول افغانان هرو مرو له یو ډول بیوزلۍ سره مخ دي [سیاسي، اقتصادي، ټولنیزه، فزیکي] ځکه تر اوسه پورې زور واکي حاکمه ده، د هیواد چارې د نا اهلو په لاس کې دي او د هیواد په سیاسي او نورو چارو کې د عوامو رول نشته، له نیکمرغه چې په دې وروستیو کې دا سلسله شروع شویده مګر تر اوسه دا یو سمبولیك او تش په نامه پروسه ده، له لوی خدای څخه ددې په امید یو چې افغانان له دغو ټولو بدبختیو او بیوزلیو څخه خلاص کړي.

د بیوزلۍ (غریبۍ) عوامل او د هغې د حل لارې چارې :

ارسطو ویلي دي چې" بیوزلي او غریبي د انقلابونو او جرایمو والدین دي " د نړۍ زیاتره جګړې د بیوزلۍ او غریبۍ په وجه شویدي او ځینو هیوادونو ددې لپاره چې د نورو کمزورو هیوادونو پر وسایلو باندې قبضه وکړي پر هغوی یرغل کړیدی چې ښه مثال یې افغانستان او ځني نور مظلوم اسلامي هیوادونه دي. د نړۍ زیاتره جګړې اوس هم د عاید او وسایلو د غیر عادلانه ویش له وجې کېږي. خلاصه دا چې د عایداتو او وسایلو غیر عادلانه او نا انډول ویش انساني ټولنه نه یوازې له هوساینې محرومويي، بلکه له ډول ډول ستونزو سره یې مخ کوي.

د غریبۍ او بیوزلۍ عوامل:

- د کپیټل (سرمایې ....) او تکنالوژۍ کمښت
- پر زراعتي سکتور اتکاء (د پرمختللي صنعتي سکتور نه موجودیت)
- د نفوس زیاتوالی.
- په بهرنیو پورونو باندې تکیه کول او سودي قرض اخستنه.

په لاندې تصویر کې دغه موضوع ښه څرګنده شویده، کله چې کوم هیواد له بهرنیو

هیوادونو څخه سودي پور واخلي نو بیا مجبور دی چې د هغوی ځنې اوامر او شروط هم ومني او نشي کولی چې په خپلو اقتصادي او سیاسي پالیسیو کې پوره خپلواکي ولري .

غیر ثابتې پالیسی (اقتصادي ، سیاسي) یعنې د هر نوي حکومت د راتګ سره د نویو پلانونو عملي کول او پخواني پروګرامونه او پروژې په نیمه کې پریښودل او د سیاسي عواملو له امله ور ته توجه نه کول.

- د زراعتي او صنعتي سکتورونو تر مینځ د همغږۍ نه موجودیت.
- په سود ولاړ اقتصادي (مالي) سیستم (د سود په وجه امیر نور هم امیر کیږي او غریب لاپسې غریب کیږي)
- د پوهې او مهارتونو کموالی.

غربیې او بیوزلي په لاندې لارو سره له مینځه وړل کیدی شي :

- د پوهنې او تکنالوژۍ په پر مختګ سره

- د اسلامي تمویلولو (Financing) د وسایلوا و اسانتیاو په حمایه کولو، پیاوړي کولو او تشویقولو سره.
- د پرمختیایي پروژو په پلي کولو کې له کارګرو څخه زیاتې ګټې اخستنې سره.

د ځمکې قوانین او اصول (د ځمکې د ملکیت عظمي حد ټاکل او یا د بیکاره ځمکې په موثر ډول کارول او مستحقینو ته ورکول

د اقتصادي پرمختګ د کچې (اندازې) لارې:

د اقتصادي پرمختګ د کچې معلومول مختلفي لارې لري لکه: د داخلي نا خالص محصول (GDP) وده ، د خلکو د ژوند دسطحې ښه کېدل، د غریب او امیر تر مینځ د توپیر کموالی او د یوه کس عاید (Per capita Income) او د بشري پرمختګ تر ټولو جامع کچه کونکی د بشري پرمختګ شاخص یا انډیکس دی (Human development Index)، په دې وروستیو کې د بشري پرمختګ ارزښت ته په پام سره په افغانساتان کې د یوه کنفرانس په ترځ کې چې دکابل په پوهنتون کې د افغانستان د څو وزیرانو ا و د UNDP د ځینو غړو په ګډون جوړشوی و ګډون کوونکي د بشري پرمختګ د اهمیت په اړه وګړیدل او په پای کې د نومبر میاشت د بشري پرمختګ د میاشتي په نامه ونومول شوه. څرنګه چې د پرمختګ دکچه کولو نورې طریقې اسانه او ساده دي ، تشریح ته اړتیا نه لري یوازې د بشري پر مختګ انډیکس یوڅه تشریح ته اړتیا لري او هغه په لاندې ډول سره څیړو:

د بشري پرمختګ شاخص یا انډیکس :

د اقتصادي پرمختګ دکچه کولو دغه واحد په کال ۱۹۹۰ کې د UNDP په وسیله معرفي شو او اوس په کلنیو راپورونو کې د پرمختګ همدغه واحد چاپیږي. د پرمختګ دغه کچه کونکی له ټولو پورته ذکر شوو نورو طریقو څخه غوره دی ، ځکه په دې کې د داخلي ناخالص محصول((GDP)) یا دیوه هیواد د تولیداتو څخه علاوه نور ټولنیز

فکتورونه هم په نظر کې نیول کېږي. د بشري پرمختګ شاخص یا انډیکس (Human development Index) ټول هیوادونه د صفر او یوه په منځ کې د یوه واحد په اساس راولي، د اقتصادي پرمختګ دغه ارزیابي د پرمختګ. په دریو ((نهایي محصولاتو)) ولاړه ده او هغه درې په لاندې ډول سره دي:

1) د صحي وضعیت یا د عمر داوږد والي کچه، د یوه هیواد دوګړو اوسط ژوند او دا د تولد نه پس د متوقع ژوند پوسیله اندازه کېږي.

تر ټولو کم اوسط عمر ۲۵ کاله فرض کېږي او تر ټولو زیات اوسط عمر ۸۵ کاله فرض کېږي او په لاندې ډول سره اندازه کېږي.

له تولد نه وروسته احتمالي ژوند = **اوسط متوقع ژوند- ۲۵** / **۸۵-۲۵**

اوسط احتمالي ژوند ، د هغه هیواد د وګړو اوسط ژوند نیول کېږي. د افغانانو اوسط عمر 44,5 دی خو [د بشري پرمختګ په نوي را پور کې چې په کال ۲۰۰۵ کې خپر شوي او سط عمرتقریب ۴۶] کاله اټکل شویدی . د ماشومانو د تولد په ترخ کې د هر یو لکو میندو له جملې څخه ۱۶۰۰ میندې د صحي مراکزو د نه موجودیت له کبله له مینځه ځي او په هرو پنځو افغانانو کې یو د عصبي یا ذهني امراضو څخه کړیږي، او یوازې ٪۲۳ افغانان د صافو اوبو څخه برخمن دي (24). که مونږ دغه معلومات په نظر کې ونیسو نو له تولد نه پس د افغانانو احتمالي ژوند مساوي کېږي له 0.325 سره [-44,5-25/85 25]

2) د پوهې (لیک لوست) کچه، دا د بالغو وګړو د لیک لوست او ښوونځي ته د تګ په اوسط کلونو سره اندازه کېږي او له همدې نه د سواد یا پوهې انډیکس په لاس راځي

[24]- د UN راپور د بشري حقوقو په اړوند، دي نیوز ورځپاڼه، اکتوبر 30/2005

ددغو پورته دوه انډیکسونو له جمع کولو څخه په دې ډول چې 2/3وزن بالغ وګړو سواد او 1/3وزن لومړني ابتدایي مکتب ویلو انډیکس ته ورکول کېږي ، د بالغ وګړو سواد ته ځکه ډېر وزن ورکول کېږي چې په پالیسیو او عملي کارونو کې نسبت ماشومانو ته دوی ډېره ونډه لري نو ځکه دوی په اقتصادي پرمختګ ډېره اغیزه لري.

د سواد اندیکس = باسواده بالغان / مجموعي بالغ نفوس + ۱۰۰

د تعلیم پیلونکی انډیکس = د هغو شاګردانو شمیر چې په یوه کال کې په ښوونځي کې شامل شوي دي / د ښوونځي د عمر شاګردانو مجموعي شمیر + ۱۰۰

- دپوهې شاخص (انډیکس)=2/3(د سواد انډیکس)+1/3(د مکتب شمول انډیکس)

په افغانستان کې مکتب ته د ماشومانو د شاملولو کچه ٪۶۷ته اوچته شویده، مګر د ښځینه ماشومانو د مکتب شمول کچه ٪۴۰ ده (25). نا ویلي دې پاتي نه شي چې دغه شمیرې د انتقالي حکومت د دوران دي او پخوانۍ شمیرې لدې څخه هم کښته دي .

۳) دژوند سطحه (سطح زندګی)کومه چې اندازه کېږي په <u>في نفر عاید</u> سره (عمومي عاید تقسیم د یوه هیواد د نفوس).

په کال (2004/05)۱۳۸۳ کې د افغا نستان ټول نا خالص تولید(GDP) 5,683 ملیونه امریکایي ډالره و او په همدې کال کې د افغانستان نفوس ۲۶ملیونه و نو په دې حساب سره د افغانستان د نفر د سر عاید(Per capita GDP) ۲۱۸ امریکایي ډالره راځي . په همدې ډول سره د کال (2005/06)1384 لپاره د افغانستان ناخالص تولید (GDP) 7,058 ملیونه امریکایي ډالره اټکل (تخمین) شویدی او په دې کال کې د افغانستان

[25]- د UN راپور د بشري حقوقو په اړوند، دي نیوز ورځپاڼه، اکتوبر 30/2005

نفوس ۲۸ مليونه اټکل شوی چې د نفر د سر عايد تقريبا ۲۵۲ امريکايي ډالره راځي (26)

.

د پورته دريو انډيکسونو له يو ځای کولو څخه په لاندی ډول سره د بشري پرمختګ انډيکس په لاس راځي:

د بشري پرمختګ انډيکس(**HDI**)=1/3(د عايد انډيکس) +1/3(احتمالي ژوند انډيکس) +1/3(د پوهې انډيکس)

ځنې وخت د بشري پرمختګ د انډيکس په حسابولو کې د ډيموکراسۍ انډيکس هم شامليږي، د بشري پرمختګ انډيکس هميشه د صفر او يوه په منځ کې راځي

دغه د بشري پرمختګ دکچه کولو واحد ټول هيوادونه په دريو برخو ويشي.

a) د ټيټ بشري پرمختګ انډيکس (0-0.4)

b) د اوسط بشري پرمختګ انډيکس(0.5-0.79)

c) د لوړ بشري پرمختګ انډيکس(0.8-1.0)

له بده مرغه چې د افغانستان په اړوند بشپړه ډيټا نه ده موجوده نو ځکه د افغانستان د بشري پرمختګ انډيکس د نړۍ په لست کې وجود نه لري کوم معلومات چې ما کولی شوی تر لاسه کړم هغه مې پورته ذکر کړيدي . د نورو اسلامي هيوادونو د بشري پرمختګ په بنا طبقه بندي په لاندې ډول ده: (27)

.دغه طبقه بندي د ۲۰۰۲ کال د ډيټا په بنا شويده، نا ويلي دې پاتې نه شي چې دغه شميره په نړيواله سطحه شويده او د بشري پرمختګ په بنا ديوه هيواد نمبر يا شميره ښيي. په دغه لاندې لست کې يوازې اسلامي هيوادونه شامل دي او دا لست له انټرنيټ څخه د undp د بشري پرمختګ له راپور څخه را اخستل شويدی. د ټولې نړۍ د

---

[26]-دغه معلومات د محترم ورو ضياالرحمن څخه تر لاسه شوي چې د ماليې په وزارت کې د مالياتو په برخه کې کار کوي. د افغانستان د مالي چارو په اړوند د نورو معلوماتو لپاره په دغه www.imf.org ويب پاڼه کي د افغا نستان برخه کتلي شی .

[27]- د انټرنيټ لاندې پته د بشري پرمختګ د راپور لپاره کارولی شي:
http://hdr.undp.org/docs/statistics/indices/hdi_2004.pdf

هيوادونو راپور (اقتصادي پرمختګ لست) په لاندې پته په انټرنيټ کې کتلی شی.

شميره	د هيواد	له زيږون (تولد) نه وروسته احتمالي ژوند	د لويانو د سواد کچه (%)	ناخالص توليد د نفر په سر	د احتمالي ژوند انډيکس	د پوهنې انډيکس	د ناخالص توليد انډيکس	د بشري پرمختګ انډيکس (HDI)
لوړ بشري پرمختګ لرونکي اسلامي هيوادونه:								
۳۳	برونـــــاي دارالسلام	76.2	93.9	19210	0.85	0.87	0.88	0.867
40	بحرين	73.9	88.5	17170	0.81	0.85	0.86	0.843
44	کويت	76.5	92.9	16240	0.86	0.81	0.85	0.838
47	قطر	72	84.2	19844	0.78	0.83	0.88	0.833
49	متحـــده عربـــي امارات	74.6	77.3	22420	0.83	0.74	0.90	0.824
د اوسط بشري پرمختګ لرونکي اسلامي هيوادونه:								
58	ليبيا	72.6	81.7	7570	0.79	0.87	0.72	0.794

59	ماليزيا	3V	88.7	9120	0.80	0.83	0.75	0.793
65	البانيا	73.6	98.7	4830	0.81	0.89	0.65	0.781
66	بوســـــــنيا او هرزګوينا	74.0	94.6	5970	0.82	0.84	0.86	0.781
74	عمان	72.3	74.4	13340	0.79	0.71	0.82	0.770
7V	سعودي عربستان	72.1	77.9	12650	0.79	0.71	0.81	0.768
78	قزاقستان	66.2	99.4	5870	0.69	0.93	0.68	0.766
80	لبنان	73.5	86.5	4360	0.81	0.84	0.63	0.758
84	مالديف	67.2	97.2	4798	0.70	0.91	0.65	0.752
٨٨	ترکيه	٧٠،٤	٨٦،٥	٦٣٩٠	٠،٧٦	٠،٨٠	٠,٦٩	٠،٧٥١
86	ترکمنستان	66.9	98.8	4300	0.70	0.93	0.63	0.752
90	اردن	70.9	90.9	4220	0.76	0.86	0.62	0.750
91	آذربايجان	72.1	97.0	3210	0.78	0.88	0.58	0.764
٩٢	تونس	72.7	73.2	6760	0.79	0.74	0.70	0.745
101	ايران	70.1	77.1	6690	0.75	0.74	0.70	0.732
١٠٢	فلسطين	72.3	90.2		0.79	0.86	0.52	0.726
106	سوريه	71.7	82.9	3620	0.78	0.75	0.60	0.710
107	ازبکستان	69.5	99.3	1670	0.74	0.91	0.47	0.709
108	الجزاير	59.5	68.9	5760	0.74	0.69	0.68	0.704
١١٠	قيرغيزستان	68.6	97.0	1620	0.72	0.92	0.46	0.701
111	اندونيزيا	66.6	87.9	3230	0.69	0.80	0.58	0.692
116	تاجکستان	68.6	99.5	980	0.73	0.90	0.38	0.671

١٢٠	مصر	68.6	55.6	3810	0.73	0.62	0.61	0.653
١٢٥	مراکش	68.5	50.7	3810	0.72	0.53	0.61	0.620
138	بنګلديش	61.1	41.1	1700	0.60	0.45	0.47	0.509
139	سوډان	55.5	59.9	1820	0.51	0.52	0.48	0.505
د ټيټ يا لږ بشري پرمختګ لرونکي هيوادونه								
142	پاکستان	60.8	41.5	1940	0.60	0.40	0.49	0.497
149	يمن	59.8	49.0	870	0.58	0.50	0.36	0.482.
151	نايجيريا	51.6	66.8	860	0.44	0.59	0.36	0.466

د لږ بشري پرمختګ لرونکو اسلامي هيوادونو شميره زياته ده او زياتره غريب افريقايي هيوادونه[سينګال، تانزانيا ، ګمبيا ، ګيني بيساو، ايتوپيا ، سيراليون]په کې شامل دي. لکه څرنګه مو چې مخکې يادونه وکړه د افغا نستان په اړوند د اړتيا وړ ديټا نشته نو ځکه افغا نستان په دغه لست کې ځای نه لري مګر بيا هم افغا نستان د هغو هيوادونو په ډله کې راځي چې د لږ بشري پرمختګ انډيکس لرونکي دي (وروسته پاتي هيوادونه)، که چيرې مونږ د بشري پرمختګ د انډيکس په حساب د هيوادونو طبقه بندي د کال ۱۹۹۷او ۲۰۰۲ سره پر تله کړو دا به جوته شي چې زياتره اسلامي هيوادونه په شا تللي [کويت د ۳۵ نمبر څخه ۴۴ ته تللی دی او پاکستان د ۱۳۸ نمبر څخه چې د اوسط بشري پرمختګ په ډله کې راځي ۱۴۲ نمبر ته په شا شوي چې په لږ بشري پرمختګ لرونکو هيوادوکې وشميرل شي] د اسلامي هيوادونو له جملې څخه يوا زې سوډان او بنګلديش پر مختللي دي او د اوسط بشري پرمختګ د انډيکس لرونکو هيوادونو په ډله کې حساب شوي دي.[سوډان د ۱۴۲ نمبر څخه ۱۳۹ ته پورته شوی، بنګلديش د ۱۵۰ نمبر څخه ۱۳۸ نمبر ته ختلی دی دغه دواړه هيوادونه وړاندې په لږ بشري پرمختګ لرونکو هيوادونو کې شامل وو]

پرمختګ د اسلام له نظره :

ډاکتر عبدالرحمان يسري په کال ۱۹۸۱ کې اقتصادي پر مختګ د قرآنکريم د ۲۹مې سپارې د سوره نوح د لاندنيو آيتونو په رڼا کې بيان او څرګند کړ ويې ويل:

په اقتصادي معامله کې ګناه مه کوئ يعنې ربا ، احتکار، غرر او داسې نور ناروا اعمال پريږدئ او په دې اړوند د الله (ج) څخه معافي وغواړئ (توبه و باسئ) له ګناه څخه ليرې لاړشئ نو الله (ج) به دغه ټول کړاونه او ستونزې حل کړي او اقتصادي پر مختګ به مېنځ ته راشي او امت به د پخوا ني اسلامي دوران غوندې اقتصادي پرمختګ وکړي.

نوموړي اقتصاد پوه دغه پورتنی مطلب له لاندې آيت شريف څخه اخستی دی:

[فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّاراً (نوح10) يُرْسِلْ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَاراً (نوح11) وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَاراً]

ترجمه: نو ومې ويل دوی ته ببښنه وغواړئ له ربه خپله بيشکه هغه (الله(ج)) دی ډېر ببښونکی، راوبه ليږي باران پر تاسې باندې ډېر اوريدونکی (باران) او در ډېروي کومك به کوي له تاسې سره په مالونو او زامنو سره او وبه ګرځوي تاسې ته باغونه او و به ګرځوي تا سوته ويالې .

نوموړي اقتصاد پوه په کال ۱۹۹۱ کې د اقتصادي پر مختګ بل تعريف په دې ډول وکړ: پرمختګ په ټولنيزاو اقتصادي چاپيريال کې يو ساختماني بدلون دی چې د اسلامي قوانينو(شريعت)او اخلاقي ارزښتونو(عقيدې) په نظرکې نيولو سره صورت نيسي او ورسره په يو وخت کې د مادي او معنوي اهدافو تر منځ د لازمې موازنې په پام کې نيولو سره د عظمي او ممکن غوره توليد او وسايلو د په ځای استعمال پخاطر له بشري توليدي قوې او موجودو وسايلو څخه اعظمي کاراخستنه او استعمال يې.

اسلام مونږ ته حکم کوي چې ټول وسايل په موثر ډول په کار واچوو، خو له بده مرغه چې په اوسني حالت کې اسلامي هيوادونه داکار نه کوي، بلکه نور رنځونه لکه رشوت اخستنه او اداري فساد په کې زيات دي. په يوه حديث کې راځي

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا مِنْ الْأَنْصَارِ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُهُ فَقَالَ لَكَ

فِي بَيْتِكَ شَيْءٌ قَالَ بَلَى حِلْسٌ نَلْبَسُ بَعْضَهُ وَنَبْسُطُ بَعْضَهُ وَقَدَحٌ نَشْرَبُ فِيهِ الْمَاءَ قَالَ ائْتِنِي بِهِمَا قَالَ فَأَتَاهُ بِهِمَا فَأَخَذَهُمَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ مَنْ يَشْتَرِي هَذَيْنِ فَقَالَ رَجُلٌ أَنَا آخُذُهُمَا بِدِرْهَمٍ قَالَ مَنْ يَزِيدُ عَلَى دِرْهَمٍ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا قَالَ رَجُلٌ أَنَا آخُذُهُمَا بِدِرْهَمَيْنِ فَأَعْطَاهُمَا إِيَّاهُ وَأَخَذَ الدِّرْهَمَيْنِ فَأَعْطَاهُمَا الْأَنْصَارِيَّ وَقَالَ اشْتَرِ بِأَحَدِهِمَا طَعَامًا فَانْبِذْهُ إِلَى أَهْلِكَ وَاشْتَرِ بِالْآخَرِ قَدُومًا فَأْتِنِي بِهِ فَفَعَلَ فَأَخَذَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَدَّ فِيهِ عُودًا بِيَدِهِ وَقَالَ اذْهَبْ فَاحْتَطِبْ وَلَا أَرَاكَ خَمْسَةَ عَشَرَ يَوْمًا فَجَعَلَ يَحْتَطِبُ وَيَبِيعُ فَجَاءَ وَقَدْ أَصَابَ عَشْرَةَ دَرَاهِمَ فَقَالَ اشْتَرِ بِبَعْضِهَا طَعَامًا وَبِبَعْضِهَا ثَوْبًا ثُمَّ قَالَ هَذَا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تَجِيءَ وَالْمَسْأَلَةُ نُكْتَةٌ فِي وَجْهِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَصْلُحُ إِلَّا لِذِي فَقْرٍ مُدْقِعٍ أَوْ لِذِي غُرْمٍ مُفْظِعٍ أَوْ دَمٍ مُوجِعٍ [28]

ترجمه له انس بن مالك رضي الله عنه څخه روايت دی چې له انصارو نه يو سړی نبي کريم صلی الله عليه وسلم ته راغی سوال يې ترينه کولو، نبي کريم صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل: په کور کې دې څه شته؟ هغه وويل هو يو لمڅی دی په يوه برخه يې ځان پټوو، او يوه برخه يې په ځمکه غوړوو، او يو جام دی په هغه اوبه کې څښو، ويې فرمايل هغه دواړه ما ته راوړه، انس رضي الله تعالی عنه وايي نو دواړه يې ورته راوړل، نبي عليه السلام په خپل مبارك لاس کې واخيستل، بيا يې وفرمايل: څوك دا دواړه اخلي، يوه سړي وويل زه يې په يو درهم اخلم، بيا يې دوه که درې ځلې وفرمايل: څوك يې له دې نه په زيات قيمت اخلي؟ يوه سړي وويل زه يې په دوه درهمه اخلم، نو هغه ته يې ورکړل او دوه درهمه يې واخيستل او هغه انصاري ته يې ورکړل او ورته ويې ويل: په يوه خپل کور ته خواړه واخله او په بل يو تبر واخله او ما ته يې راوړه، هغه همداسې وکړل، نبي کريم صلی الله عليه وسلم په تبر کې په خپل مبارك لاس لاستی واچولو او ورته ويې ويل ځه د لرګو کار کوه او پنځه لس ورځې دې ونه ګورم، هغه سړي د لرګو کار پيل کړ او خرڅول به يې، کله چې راغی لس درهمه يې ګټلي وو، نو نبي عليه السلام ورته وفرمايل: په يو څه يې خواړه او په يو څه يې جامې واخله، بيا يې وفرمايل: دا تا ته له هغه نه ښه دی چې په

---

[28]- المصدر: سنن ابن ماجه، الكتاب:التجارات ، الباب: بيع المزايده ، رقم الحديث: ۲۱۸۹

ورځ د قیامت راشي او سوال دې په مخ کې داغ وي ، سوال کول د سختې خوارۍ، درونډ پور او دردونکې وینې (دیت) له ښبنتن نه پرته د بل چا لپاره وړ نه دی.

په یوه بل حدیث شریف کې راځي:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا فَإِنْ لَمْ يَزْرَعْهَا فَلْيُزْرِعْهَا أَخَاهُ (29)

ترجمه: له جابر بن عبد الله رضي الله عنه څخه روایت دی وایي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: څوک چې ځمکه ولري ویې دې کري، که یې نه کري، نو خپل مسلمان ورور ته یې دې ورکړي چې ویې کري.

له پورتنیو احادیثو څخه دکار کولو، حلال رزق ګټلو او د وسایلو د موثر استعمال اهمیت څرګندیږي او اقتصادي پرمختګ هم په کار او د وسایلو په موثر استعمال پورې تړاو لري. داسلام له نظره اقتصادي پر مختګ باید داسې وشي چې د مادي او روحي اړتیاوو تر مینځ تعادل برقرار وي ځکه چې د سالم او کامیاب ژوند لپاره دا دواړه ضروري دي ځنې خلك په دې نظر دي چې مسلمانان باید آخرت ته ډیر پام وکړي او په دنیاوي کارونو ډیر وخت ونه لګوي ، زه دا منم چې د مسلمانانو اصلي هدف آخر ت دی مګر د آخرت تر لاسه کول هم زمونږ ددنیا په ژوند پورې تړلی دی لکه امام غزالي (رح) چې وایي: ،،خراب الدنيا خراب الدين لان الدنيا مزرعة الاخرة ،، ژباړه : ددنیا خرابي د دین خرابي ده ځکه دنیا د آخرت توښه ده.

او که مونږ په دنیا کې ښه ژوند ولرو نود آخرت د ښه کېدلو مواقع مو زیاتې دي دا په هغه صورت کې چی که چیرې د الله په لاره کې خپلې پیسې ولګوو . د اسلام له نظره د یو شخص لګښت یا مصارف د لاندې ګراف په مرسته ښود ل کېدی شي.په دغه شکل کې:

29- المصدر: صحيح مسلم، الكتاب: البيوع، الباب: كراء الارض، رقم الحديث: ٢٨٦٢

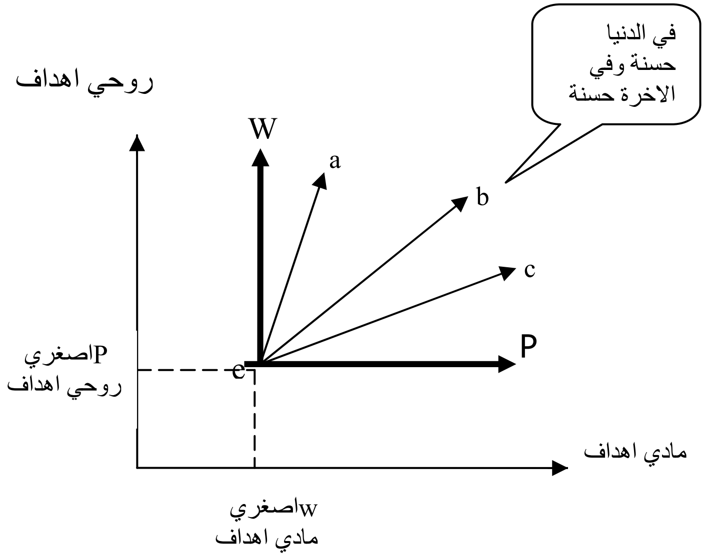

مونږ ګورو چې نوموړی شخص باید د دنیوي او اخروي لګښتونو په مینځ کې انتخاب وکړي که مونږ فرض کړو (30) د هغه صغری دنیوي اړتیاوې (W)، اوصغری اخروي اړتیاوې (P) وي نو د هغه شخص د مصارفو د پیل نقطه (e) راځي . اوس د نوموړي شخص لپاره دوه لارې شته یوه دا چې د عاید له زیاتیدو سره خپل لګښت په مادي اړتیاوو زیات کړي یعنې د (e) له ټکي څخه پورته په افقي ډول سره د (P) په لور حرکت وکړي او روحي اهداف (د الله په لاره کې مصارف) په پخوانۍ صغری نقطه کې پریږدي دوهم دا چې دومره دنیوي لګښت وکړي چې دده د ژوند بقا ورباندې وشي او نور وخت او پیسې د الله په لاره کې ولګوي یعنې د (e) له ټکي څخه پورته د (W) په لور عمودي ډول حرکت وکړي .مونږ باید دا په پام کې ولرو چې د الله په لاره کې لګښت د مادي اړتیاوو د ترلاسه کولو له لګښت څخه ډیر ارزښت (ثواب) لري مګر لکه څرنګه مو چې وړاندې عرض وکړ د دنیوي ژوند لپاره هم مصارفو ته اړتیا شته او بهتره لاره د روحي او مادي اهدافو په منځ کی

30- د روحي او مادي اهدافو ټاکنه هر شخص په خپله ښه کولی شي او د هر شخص لپاره مختلفه پایله ده.

اوسط لګښت دی یعني په پورته ګراف کې eb وکتور په لاره باندې تلل غوره دي، چې د دنیا او آخرت دواړو بریالیتوبونه ترلاسه شي (في الدنیا حسنة وفي الاخرة حسنة)

څرنګه پرمختګ؟

په غربي او نورو غیر اسلامي هیوادونو کې د اقتصادي پرمختګ تر څنګ خلکو خپله عقیده اعمال اوکلتور هم بدل کړ او خپل کلتور یې له پامه وغورځولو لادینیت یې قبول کړ، دغه شان پرمختګ مسلمانانو ته دقبول وړندي.

د پرمختګ په اړوند لاندې دري نظریې وجودلري:

1. خپل ځان د غربیانو په شان تبدیل کړی یعنې څه چې هغوی کوي هغه تاسو هم وکړئ کومې اقتصادي تیورۍ چې هغوی په کار اچوي تاسو هم همغه وکاروئ. مګر مونږ په دې پوهیږو چې د طبیعي او اجتماعي علومو تر مینځ ډېر توپیر وجود لري طبیعي فارمولې په ټوله نړۍ کې یو شان دي مثلا: هایدروجن او آکسیجن چې سره یو ځای شي اوبه جوړیږي دا په امریکا او افغانستان کې یو شان نتیجه ورکوي مګر اجتماعي علوم چې اقتصاد هم له هغې جملې څخه دی یوه تیوري شاید په یوه ځای ((غرب)) کې ښه نتیجه ورکړي مګر په بل ځای کې ((اسلامي هیوادونو او نورو وروسته پاتي هیوادو کې)) شاید موثره او مفیده واقع نه شي.ځکه چې د غربي هیوادونو شرایط او زمونږ د هیوادونو وضعیت او حالات یو برابر ندي او زمونږ د وګړو عادات، عقیده او کلتور د هغوی له وګړو سره زیات توپیر لري. بله اهمه خبره دا ده چې د مسلمانانو عقیده ثابته ده او په عقیده کې بدلون نه راځي نو ځکه مونږ د هغوی دټولو اعمالو پیښې نه شو کولی.

2. دوه ګوني توب یا دوه مخي(Dualism): دا نظریه داسې وایي چې د خپلې ګټې لپاره په غربي اخلاقي اصولو ولاړې غربي تیورۍ د یوې مودې لپاره استعمالولی شو، خو دا د اوږد مهال لپاره ګټور او ممکن کار نه دی. ددې نظریې مطلب دا دی چې د اسلامي او غربي اخلاقو او عاداتو تر مینځ توازن وساتل شي، یو څه غربي اصول او څنې خپل اصول په کار واچوو خو ددې بده اغیزه دا ده چې اخلاق او کلتور سره ګډوډوي او د

اسلامي ټولنې د ناراحتۍ لامل ګرځي.

3. د شریعت مطابق پرمختګ دا داوږد مهال حل دی یعني مونږ باید خپلې نظریې او تیورۍ ایجاد او تقویه کړو اوپه اسلامي اصولو ولاړې داسې تیورۍ او قوانین جوړ کړو چې زمونږ د هیوادونو دغه اوسنۍ بدبختي اووروسته پاتې والی له مینځه یوسي او له هغو غربي اصولو او قوانینو څخه کار وا نه خلو کوم چې زمونږ له دین سره په ټکر کې دي.

ځنې غربي اقتصادي تیوریو ته کتنه

د اقتصادي پرمختګ په اړوند ډېرې تیورۍ اونظریې ورکړل شویدي مونږ په دې ځای کې یوازې دری تر څیړنې لاندې نیسو (31):

د سوسیالیستی اقتصاد پوهانو نظریه:

1. سوسیالیست اقتصاد پوهان په دې نظر دي چې د وروسته پاتې نړۍ د وروسته پاتي کېدو اصلي عوامل پرمختللي او ښکېلاکګر هیوادونه دي چې د خپل تسلط په دوران کې یې ددغو هیوادونو پر شتمنیو باندې قبضه کړې وه او دوی یې اقتصادي پرمختګ ته نه دي پرېښودي، دوی عقیده لري چې وروسته پاتې هیوادونه په اقتصادي ډګر کې په کپیټالستي هیوادونو پوري تړلي دي.

---

[31] د اقتصادي پرمختګ دتیوریو په اړوند د زیاتو معلوماتو د ترلاسه کولو لپاره د Economic development کتاب ځلورم فصل چې Michael P.Todaro. لیکلی دی کتلی شی.

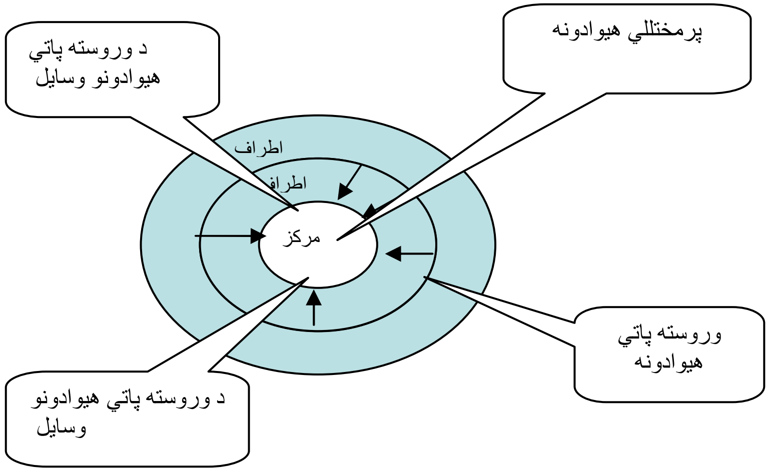

کپیټالستي هیوادونه د نړۍ اقتصادي او مالي مرکز او غریب هیوادونه یې اطراف جوړوي، د غریبو هیوادونو وسایل مرکز ته راوړل کېږي او د هغوی د اقتصادي پرمختګ لپاره استعمالېږي او امیر هیوادونه غریب هیوادونه په اقتصادي توګه سره تر خپل کنټرول لاندې ساتي. دوی دا هم وایي چې استعماري هیوادونه اوس هم د وروسته پاتې هیوادونو له وسایلو څخه کار اخلي او پدې اساس ښکېلاک دوام لري ، خو دغه استعمار په پوځي توګه د وروسته پاتې هیوادونو په نیولو سره نه بلکې د نړیوالو کمپنیو (مولټي نیشنل کمپنیز) د مستقیمې او یا غیر مستقیمې پانګونې په وسیله تر سره کېږي.

سوسیالیست اقتصاد پوهان د وروسته پاتې هیوادونو د پر مختګ په خاطر لاندیني دوه وړاندیزونه لري:

الف: په ځان متکي اقتصادي پالیسي پداسې ډول سره چې د هیواد د پرمختګ لپاره په خپلو کورنیو وسایلو ډېره تکیه وشي اوپه بهرنیو وارداتو لوړه مالیه ولګېږي تر څو کورنی صنعت او فابریکې په پښو ودریږي او وده وکړي.

پر خپلو وسایلو د تکیه کولو اقتصادي پالیسي ښه ده خو په هغه صورت کې چې د هغې

په وسیله یو هیواد وکولی شي د ملك داخلي وسایل په ښه او موثره توګه وکاروي او په دې وسیله وکولی شي چې خپلې فابریکې په پښو ودروي مګر ددې مقصد لپاره په وارداتو لوړ ټکس لګول یوازې په هغه صورت کې په ځای اقدام دی چې د لنډې مودې لپاره وي خو د اوږدې مودی لپاره داخلي فابریکې باید دیته وهڅول شي چې له بهرنیو تجارتي کمپنیو یا تجارتي توکیو سره آزاد رقابت وکړي او خپل معیار ښه کړي.

ب: په حکومتي سکتور باندې تکیه کول او د خصوصي سکتور او آزاد مارکېټ د مکانیزم په ځای مرکزي پلان جوړونه، خو په یاد باید ولرو چې په هر څه حکومتي کنټرول مناسب نه دی د اسلام له نظره د خلکو شخصي آزادي سلبول جواز نلري، د حکومت له خوا د غیر مفیدو اقتصادي فعالیتونو کنترول او مخنیوی ګټور تمامیږي لکه د انحصار (مناپولي) او داسې نورو له مینځه وړل او مخنیوی.

دغه تیوري سره له دې چې یو شمیر ښه او ګټور اړخونه لري خو په ځینو هیوادونو کې د سیاسي حربې په توګه وکارول شوې نو ښه نتیجه یې ورنکړه او هغه هیوادونه بیا د آزاد مارکېټ د میکانیزم لوري ته لاړل. بله دا چې زیاتره غریب هیوادونه ددې توان نه لري چې په موثر ډول سره خپل وسایل وکاروي او خپلو هیوادوالو ته دکار شرایط برابر کړي نو ځکه دوی مجبور دي چې بهرنۍ پانګونې ((نړیوالې کمپنۍ)) ته په خلاص زړه ځای ورکړي سره له دې چې هغوی زیاتره په لومړنیو توکیو کې پانګه اچوي کوم توکې چې د دوی د کمپنیو د چلښت لپاره پکار وي او وروسته پاتې هیوادونو ته پر مختللې ټکنالوژي چې د اقتصادي پرمختګ لپاره اړینه ده په ډېره کمه اندازه نقلوي.

نیمګړې نمونه (The False-Paradigm Model)

دا د پرمختګ د نړیوال تکیه توب د تیورۍ دوهم شکل دی دغه نظریه ډېره انقلابي نه ده لکه څومره چې لومړنی ماډل و. ددغې ماډل له مخې د غریبو هیوادونو د وروسته والي اصلي لامل د پرمختللو هیوادونو له خوا د غلطو او غیر مناسبو مشورو ورکول دي، بله دا چې د وروسته پاتې هیوادونو د حکومتونو زیاتره لوړ پوړي چارواکي او اقتصاد پوهان

په غربي هیوادونو کې روزل شوي او لوړ تحصیلات یې په هغو هیوادونو کې کړیدي چې له غریبو هیوادونو سره د ځمکې او اسمان توپیر لري، نو ځکه دوی د خپلو هیوادونو په مشکلاتو او اقتصادي اړتیاوو سم نه پوهیږي او دا ډله کو شش کوي چې همغه اقتصادي نظریې او قوانین دلته هم پلي کړي په داسې حال کې چې په دې هیوادونو کې د پرمختللو نظریاتو د پلي کولو لپاره شرایط برابر نه وي او د هغو مغلقو او پیچلو ماډلونو او نظریو په پلي کولو سره د توقع وړ نتایج لاسته نه راځي . ځکه د غریبو هیوادونو جوړښت او ټولنه د پرمختللو هیوادونو سره توپیر لري. دغه نظریه حقیقت ته ډېره نژدې ده د بیلګي په توګه زمونږ په هیواد افغانستان کې مونږ نشو کولی چې په پوره ډول سره هم هغه نظریه عملي کړو کومه چې په غربي هیوادونو کې پلې شویده ،شاید چې دغه تیوري او ماډلونه به د هغو لپاره صحیح وي خو مونږ نشو کولی چې ټوله نظریه بې له قیده اوشرطه دلته پلې کړو ځکه زمونږ ټولنه یوه اسلامي ټولنه ده او ځان ته اصول او قواعد لري او که هغه په پام کې ونه نیول شي نو بد عواقب به ولري لکه د مرحوم امان الله خان پاچا د چټك اقتصادي پرمختګ د پالیسیو په مقابل کې چې افغانانو عکس العمل وښود په همدغه شکل که غربي اقتصادي نظریه زمونږ په حکومت باندې په لنډ وخت کې وتپل شي ښه عواقب به ونه لري. متاسفانه زمونږ په هیواد کې چون قدرت د مرکزي حکومت په لاس کې نه دی هره غیر دولتي موسسه او بهرني حکومتونه د ښځو د مساوي حقوقو او آزادۍ ډنډوري غږوي او هر اړخ د خپلې خوښې او اهدافو مطابق د ښځو له آزادۍ او حقوقو نه ځانګړې تعبیر لرې بیله دې چې اسلامي اصول او زمونږ کلتور او دود په نظر کې ونیسي. افغانان اوس په ډېرو بدو شرایطو کې ژوند کوي او په لومړي قدم کې باید نور اړین مشکلات حل کړی شي او وروسته دې خواته لاژم او مناسب پام وکړي او که اوس دې خبرو ته ډېره توجه وشي دا به د هغه متل سره برابره خبره وي چې وايي: "یو د لوږې څخه مري او بل یې په سر پورې پراټې ګوري".

۲) د متوازنې ودې تیوري

دغه تیوري د ښاغلي ر. نورکسه او ر.روډن (R.Rodan, اوR.Nurkse) له خوا وړاندې شویده، دوی وایي چې د غریبو هیوادونو د نه پرمختګ علت د یوه معاصر صنعتي سکتور نه موجودیت دی. اوس سوال دا دی چې یو وروسته پاتې هیواد څرنګه کولی شي پرمختګ وکړي؟ دا په تدریجي ډول سره هم شونې ده ځکه چې ځنې اقتصاد پوهان فکر کوي چې په ټولو سکټرونو کې د متوازنې ودې له ستراتیژۍ پرته د یوه هیواد صنعتي کېدل ناشوني دي پدې معنی چې په یوه وخت کې مختلفې فابریکې جوړې شي ترڅو د یوې او بلې د اړتیا وړ شیان تولید شي ځکه د یوې فابریکې تولیدي توکي ځنې وخت د بلې فابریکې خام مواد تشکېلوي، نو دغه د متوازن رشد ، انکشاف یا پرمختګ تیوري یو ه" لویه ټیله" (Big Push) ښیي یعنې په یوه وخت کې ډېرې فابریکې جوړول او په لویه پیمانه پانګونه اچول دغه کار به دغریبو هیوادونو وروسته پاتې والی له مینځه یوسي.د ۱۹۶۰ کلونو په دوران کې د پرمختګ دغې تیورۍ د ډېرواقتصاد پوهانو او پالیسۍ جوړونکو نظر ځانته راجلب کړ او غریبو هیوادونو هیله کوله چې په دې وسیلی سره به دوی له وروسته پاتې والي څخه نجات پیداکړي. خو په عمل کې ددې تیورۍ پلي کول ډېرګران وو ځکه ددې تیورۍ مطابق باید په لویه پیمانه پانګونه وشي او دا ډېرو پیسو ته اړتیا لري څرنګه چې په غریبو هیوادونو کې د بسپنې کچه ډېره کمه ده نو ځکه دوی د اړتیا وړ پیسې نه لري. ځینو اقتصاد پوهانو ددې حل دا وګڼلو چې له نورو هیوادونو څخه پور واخلي، دغه پور اخستنې دتوقع وړ نتایج تر لاسه نه شوای کړی او غریب هیوادونه نور هم دسودي پور تر بوج لاندې راغلل او دغه عمل (سودي پور)ددې هیوادونو اقتصادي پرمختګ نور هم ګران کړ.ځکه په ډېرو هیوادونو کې هغه پیسې چې د پور په ډول له بهرنیو هیوادونو څخه تر لاسه شوې وې په سم ډول سره ونه کارول شوې او په ځینو هیوادونو کې چارواکو په خپلو جیبونو کې واچولې.له بله پلوه وروسته پاتې

هیوادونه په اقتصادي توګه دیته نه دي تیار چې په یو ځل ډېرې زیاتې پیسې په سمه توګه وکارولی شي، ځکه دوی روزل شوی بشري ځواك نلري او که پر مختللې ټکنالوژي او فابریکې تر

لاسه هم کړي د هغې د چلونې لپاره بشري قوا نه لري، د وروسته پاتې هیوادونو مثال د یوه وړوکي ماشوم دی ځرنګه چې ماشوم هم په یو ځل زیات خواړه نشي هضمولی همدغه شان وروسته پاتې هیوادونه هم په یو ځل پرمختګ «یو دم ډیرې پیسې او ډیره پانګونه په موثر ډول نشي استعمالولی» نشي کولی بلکې په تدریجي ډول سره دا کار شونی دی.

د اقتصادي پرمختګ د غربي تیوریو په اړه څو وروستۍ خبرې:

هیڅوک له دې څخه سترګې نه شي پټولی چې غربیانو په ټولو علمي برخوکې ډېر پرمختګ کړیدی او مونږ هم د دوی له علومو څخه د قدر وړ استفاده کولی شو خو مونږ باید په دې پوه شو چې اقتصادي علوم او تیوري د فزیکې علومو په شان نه دي چې یوه فارموله او ماډل په هر ځای کې یوه نتیجه ورکړي, هغه که امریکا وي او که افغانستان د مثال په توګه د هایدروجن او آکیسجن دیوځای کولو څخه اوبه مینځ ته راځي، خو په اجتماعي علومو کې خبره داسې نه ده ځکه چې د مختلفو هیوادونو د وګړو دود او کلتور سره مختلف دی او همدارنګه اقتصادي حالات هم ډېر توپیر سره لري نو ځکه ډیر داسې پیښیږي چې یوه اقتصادي تیوري په یوه ځای کې ډېره ګټوره وي مګر په بل هیواد کې هغه رنګه نتیجه نه ورکوي. دغه مطلب په لاند ټکو کې خلاصه کولی شو:

- کومې اقتصادي تیورۍ چې غربیانو جوړې کړیدي هغه د هغوی د هیوادونو د حالاتو او د عوامو د ارزښتونو اوکلچر په بنسټ جوړې شویدي او هغه تیورۍ په بشپړه توګه په اسلامي هیوادونو کې د پلي کولو وړنه دي او که پلي هم شي بیا د توقع وړ نتیجه

نه ورکوي.

- د اسلامي هیوادونو ډېر اقتصاد پوهان او پالیسي جوړونکي چې په حکومتي چاروکې فعال رول لوبوي ځرنګه چې دوی په غربي او پر مختللو هیوادونو کې زده کړې کړې او هملته روزل شویدي، نو دوی په دې هڅه کې وي چې همغه غربي تیوري په خپلو هیوادونو کې پلې کړي او بله دا چې دوی ددې هیواد د ټولنیزو او دیني مسائلو په اړه بښه معلومات نه لري نو ځکه دې اړخ ته د اړتیا وړ توجه نه کوي چې په دې وجه د دوی هلې ځلې موثرې او ګټورې نه تمامیږي.

- د غربي هیوادونو د متخصصنو لخوا د وړاندې شوو هغو پالیسیو او مشورو پلي کول چې زمونږ له کلتور او دیني اصولو سره په ټکر کې دي د اقتصادي پر مختګ پر ځای د کورنۍ اړې دوړې د رامینځ ته کېدو سبب ګرځي.

- د اسلامي هیوادونو د وروسته پاتې کېدو اصلي عامل دا دی چې دوی خپل وسایل په موثر ډول سره نه کاروي او ددې تر څنګ دوی موثره او ترینینګ ‹روزل› شوي بشري قوه نه لري نو دوی باید د بشري قوی یا ځواك خوا ته ډېره پاملرنه وکړي.ځکه که مونږ پرمختللې ټکنالوژي پیداهم کړو د هغې دکارولو او چلولو لپاره به بیا هم د نورو هیوادونو متخصصینو ته اړ وو.

شپږم فصل

د اسلامي هيوادونو ترمينځ اقتصادي همکاري (ائتلاف) [32]

د يو ګروپ هيوادونو تر مينځ اقتصادي همکاري يا ګډه مرسته د پوره اقتصادي اتحاد معنی ورکوي . اقتصادي اتحاد په دوه ډوله دی، بشپړ اقتصادي ائتلاف او جزوي يا غير کامل اقتصادي اتحاد. په بشپړ اقتصادي ائتلاف کې ګډ مارکېټ، آزاده سوداګري،ګډه اقتصادي مرسته او داسې نور ټول شامل دي او په انفرادي ډول سره دا په غير مکمل اقتصادي اتحاد يا په تدريجي اقتصادي اتحاد کې شامليږي.

د اسلام لـه نظره هر هغه کوښښ د منلو او ستايلو وړدی چې په هغې سره د اسلامي هيوادونو تر مينځ اړيکې ښې کيږي او د مسلمانانو تر مينځ د يووالي سبب شي. الله تعالی په قرا ن کريم کې فرمايي:

[وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ] (المائدة 1)

ترجمه: .....او مرسته کوئ تاسې يو تر بله په نيك کار او تقوی کې او مه کوئ تاسې مرسته (مدد) يو تر بله په ګناه او په عدوان(ظلم تجاوز).

په دغه مبارك آيت کې الله تعالی مسلمانانو ته امر کړی چې يو له بل سره د خير په کارکې مرسته وکړي او په بد عمل کې له مرستې څخه منع کړی شويدي.

په بل آيت شريف کې فرمايي :

[إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِي] (الأنبياء 91)

---

[32] -دغه ټول فصل د ښاغلي دکتور عبدالرحمان يسري د کتاب(Studies in the Science of Islamic Economics) د دولسم فصل څخه را اخستل شوی ،او ددغه موضوع عنوان دی Forward Positive Economic Integration Among Islamic Countries

په دغه آيت کې ويل شوي چې بې شکه ستاسې امت يو واحد امت دی، يعنې ټول مسلمانان بايد سره يو وي او په خپلو مينځونو کې سره اتفاق او يووالی ولري .يووالی له اقتصادي همکارۍ نه غوره دی ځکه په يووالي کې اقتصادي همکاري هرومرو شامله ده مګر په اقتصادي همکارۍ کې د يووالي شامليدل حتمي نه دي.

د اسلامي هيوادونو تر مينځ د اقتصادي يووالي((ائتلاف او همکارۍ)) لپاره بايد دا په پام کې ونيول شی چې هيڅ هيواد دا حق نه لري چې د غير اسلامي هيوادونو په شان داسې اقتصادي اصول او طريقې وکاروي چې خپل ګاونډي اسلامي هيواد ته زيان ورسوي، بلکې بايد داسې لارې چارې ولټول شي چې دواړو هيوادونو ته په کې ګټه وي او که چيرې بياهم داسې يو هيواد پيدا شي چې د بل مسلمان هيواد په زيان اقتصادي پاليسي وکاروي هغه بايد له اقتصادي اتحاد څخه ليرې کړی شي.ددې تر څنګ بايد يوه مناسبه لار (ستراتيژي) تياره شي او په لويه پيمانه په ټولو هغو هيوادونو کې پلی کړی شي چې په دغه اقتصادي اتحاديه کی غړيتوب لري. ددې تر څنګ تجارتي، مالي او پولي پاليسۍ بايد د اسلامي قوانينو او احکامو په رڼا کې جوړې شي او په پټو سترګو بايد د غربي تيوريو په پلي کولو پسې منډې ونه وهل شي، کومې چې يوازې د دوه اړخيزې ګټې په خاطر پلې کېږي او روا او ناروا ته پکې پام نه کېږي.

په اقتصادي برخه کی پر نورو تکيه کول او پايلې يې:

د اوسنۍ اسلامي نړۍ زياته برخه په نړيواله کچه د غريبو او وروسته پاتې هيوادونو له ډلې څخه شميرل کېږي او له ټولو هغو مشکلاتو سره لاس او ګريوان دي چې نور غير اسلامي غريب هيوادونه ورسره مخ دي. د بيلګې په توګه صادرات يې زياتره خام مواد دي او په لومړنيو تجارتي توکيو باندې تکيه لري او واردات يې خوراکي مواد ، اړين شيان او نور استهلاکي توکي دي او په کمه اندازه تکنالوژي او ماشين آلات تشکېلوي. له دغه تجارتي بڼې څخه دا څرګنديږي چې اسلامي هيوادونه په غربي او غير اسلامي هيوادونو باندې متکې دي.او دغه اقتصادي تکيه د تاريخي شاليد په وسيله نوره هم

ځرګندیدای شي. په تاریخي ډول سره دا ښکاره خبره ده چې استعماري هیوادونو په اسلامي هیوادونو کې د استعمار په دوران کې او له هغه څخه وروسته د مستقیمې پانګونې او یا مرستې په وسیله سره د هغو خامو او لومړنیو تجارتي توکېو تولید تقویه کړیدی د کومو لپاره چې د دوی فابریکو او خلکو اړتیا لرله.

اسلامي هیوادونه باید په پرمختللو هیوادونو باندې خپله اقتصادي تکیه کمه کړي او په خپل مینځ کې یو له بل سره همکاري وکړي اود خپلو صادراتي توکېو ترکېب باید پراخ کړي. او تر څو پورې چې د اسلامي هیوادونو اقتصاد په غیر اسلامي هیوادونو پورې تړلی وي، تر هغې پورې د اسلامي هیوادونو تر مینځ پیاوړې اړیکې مینځ ته نشي راتلی او اقتصادي یووالی یې مشکل دی.

اقتصادي یووالي ته لیوالتیا او په مخ کې پراته خنډونه:

په ډېرو اسلامي هیوادونو کې د تیرو دریو لسیزو حالات او داخلي بدلونونه د عوامو له اړخه د اسلامي شرعي اصولو د پلي کولو او د اسلامي امت د یووالي لیوالتیا په ګوته کوی ددې تر څنګ د ځینو اسلامي هیوادونو حکومتونو هم هڅه کړې چې په نړیواله کچه یو اسلامي ځواک جوړ کړي. په ډیرو هیوادونو کې نړیوال اسلامي کنفرانسونه جوړشول او یو شمیر نوې اسلامي اداري او ټولنې جوړې شوې. دغه ټولې هڅې ددې ښکاره ثبوت دی چې د اسلامي هیوادونو وګړي او حکومتونه هڅه کوي اسلامي شریعت پلی کړي او خپل پخوانی یووالی او برم بیا تر لاسه کړي .

مګر ددې تر څنګ د اسلامي هیوادونو تر مینځ ډېر سیاسي اختلافات او توپیرونه هم شته چې د ددوی د یووالي او اقتصادي همکارۍ په مخ کې خنډ ګرځي چې ددې ښه بیلګه د عراق ایران جنګ، د افغانستان او پاکستان تر مینځ په سرحدي سیمه لانجه او داسې نور مشکلات دي. زیاتره دا ډول لانجې اسلامي هیوادونو په خپله نه دي جوړې کړی بلکې د استعماري قوتونو او هیوادونو له اړخه ورته جوړ شویدي تر څو خپلو شومو مقاصدو ته پرې ورسیږي، خو مونږ دا ویلی شو کله چې اسلامي نړۍ خپلو اسلامي

اصولو او ارزښتونو ته غاړه کېږدي دغه مشکلات به ورو په ورو کم او حل شي. په هر ډول سره اوس په لنډ وخت کې د اسلامي نړۍ تر مینځ بشپړ اقتصادي اتحاد ناشونی بریښي خو جزوي اقتصادي همکاري او یووالی ممکن دی، د بشپړ یووالي لپاره یو څه وخت ته اړتیا شته. په دې اړوند ځنې غټې پروژې هم په کار اچول شویدي لکه د عربو مشترک مارکېټ او داسې نور مګر ډېرې بریالی نه بریښي.

داقتصادي ائتلاف په مخ کې ولاړ خنډونه:

د اقتصادي ائتلاف په لار کې پراته خنډونه په لاندې ډول دي:

1. په اسلامي هیوادونو کې غیر اسلامي قوانین او ارزښتونه کوم چې په طبیعي ډول سره غیر اسلامي اداري او پالیسۍ پیاوړې او حمایه کوي.
2. په اسلامي نړۍ کی پیاوړی او فعال غیر اسلامي بانکي سیستم کوم چې تر ډیره د غربي نړۍ له بانکي سیستم سره تړلی دی.
3. د اسلامي نړۍ د تجارت اوسنی جوړښت (ترکېب) ،دکوم په بنا چې اسلامي هیوادونه په اقتصادي توګه په غربي هیوادونو تکېه لري.
4. د اسلامي هیوادونو هغه رسمي قوانین کوم چې د کارګرانو آزاده راشه درشه منع کوي او د مسلمانو کارګرو لپاره پکې هیڅ استثنا نشته. مسلمانو کارګرو ته اجازه نشته چې په آزاده توګه له یوه اسلامي هیواد څخه بل اسلامي هیواد ته لاړشي، دا د اقتصادي یووالي او ائتلاف په وړاندې تر ټولو لوی خنډ دی .
5. په اسلامي هیوادونو کې د مسلمانو کار و بار کوونکو یا سوداګرو لپاره د ترجیحي چلند نه موجودیت.

د اقتصادي ائتلاف (یووالي) لارې:

له پورتني بحث څخه دا نتیجه اخلو چې په اسلامي نړۍ کې یو دم د اقتصادي ائتلاف یا یووالي مینځ ته راتګ ناشونی دی، ځکه د اقتصادي ائتلاف مخالفې قواوې ډېرې دي او

مونږ يې له پامه نشو غورځولی.نو کوم اسلامي هيوادونه چې غواړي اقتصادي ائتلاف وکړي بايد لاندېني ټکي په پام کې ونيسي:

لومړی لار: دوی (اسلامي هيوادونه) يو اوږد مهاله مرحله وار پروګرام پيل کولی شي لکه څرنګه چې اورپايي اتحاديې همداسې کړي وو. تر څو په پای کې پوره اقتصادي ائتلاف ته لاره هواره شي. په دې ډول په لومړي پړاو کې آزاده اسلامي تجارتي ساحه جوړيدی شي او بيا په دوهم پړاو کې اسلامي ګمرکي اتحاديه جوړيدې شي اوداسې نور.

دوهمه لار : دا ده چې اسلامي هيوادونه په لومړي قدم کې او مخکې لدينه چې بل څه وکړي د يوې اسلامي استراتيژۍ په وسيلې سره مخالف ځواکونه او د اقتصادي ائتلاف مخالفې قواوې او فعال ځواکونه له مينځه يوسي. په دوهم قدم کې زه دا وړانديز کوم چې اسلامي هيوادونه هغه ټول بنديزونه له مينځه يوسي کوم چې د اسلامي هيوادونو تر مينځ د کارګرو او کپيټل (سرمايې،ماشين آلاتو) د آزاد تګ راتګ مخه نيسي

د اسلامي بشپړ ائتلاف يا يووالي د لاسته راوړلو دريم قدم يا دريمه مرحله (پړاو) د تجارتي ، پولي او مالي پاليسيو د يو کولو پړاو يا مرحله ده او ددې هدف د حاصلولو لپاره پدې کې د پرتو ټولو خنډونو او مشکلاتو له مينځه وړل ضروري دي تر څو د اسلامي هيوادونو پرمختګ او هوساينه ترلاسه شي.د پورته دريو وړاندې شوو وړانديزونو(مراحلو) تشريح په لاندې ډول ده.

1. لومړی مرحله :د اقتصادي ائتلاف د اهمو مخالفو قواوو له مينځه وړل:

د اقتصادي ائتلاف ضد اهمې قواوې په حقيقت کې له هغو غير اسلامي قوانينو، ارزښتونو او ادارو څخه سرچينه او مرسته اخلي کوم چې په اسلامي هيوادونو کې اوس شتون لري .ددې په خاطر بايدګړندي قدمونه اوچت شي چې په اسلامي هيوادونو کې اسلامي قوانين او ارزښتونه بيا را ژوندي کړی شي. دا به بابيزه وي چې مونږ د اسلامي هيوادونو تر مينځ د اقتصادي ائتلاف هيله وکړو خو د اسلامي شريعت په عملي کولو

کې وفادار او ربښتيني ونه اوسو.خو دا بايد ووايو چې په پوره ډول سره د شريعت پلي کول يو څه وخت ته اړتيا لري او دا به په تدريجي ډول سره صورت نيسي ، ځکه دمهال اسلامي هيوادونه له شريعت څخه ليرې پاتې دي او په ټولو اقتصادي چارو کې شرعي احکام پلي کول حتما يو څه وخت ته اړ تيالري. تر اسلامي شريعت لاندې به شخصي شتمني په امن وي، انحصار (مناپولي) ،احتکار او داسې نور اعمال به په ټولنه کې ځای ونه لري، زکات به په موثر ډول سره ټوليږي او مصرفيږي. په اسلامي نړۍ کې به ټولې غير اسلامي ادارې او پاليسۍ د پښو ټينګولو ځای له لاسه ورکړي او د هغې بديلې اسلامي ادارې به يې ځای ونيسي. يوه ډيره خطرناکه پديده چې اوس اسلامي هيوادونه ورسره لاس اوګريوان دي د ټولنيز دوه ګوني توب يا دوه مخی (Sociological Dualism) پديده ده او هغه په دې ډول سره چې ځنې خلك د اسلام د مبين دين اصول او قوانين له غربي تهذيب، ارزښتونو او اصولو سره ګډوي او له دواړو څخه هر هغه څه چې د دوی خوښ وي اخلي او پلي کوي يې، چې ددغه ډول اعمالو ښه بيلګه زمونږ د هيواد په پلازمينه (کابل) کې د خلکو په لباس او اعمالو کې ښه ليدل کيږي. د اسلامي او افغاني اصولو او ارزښتونو او کلتور پلي کول ددې له پاره اړين دي چې مونږ په دې وتوانيږو چې په خپله پاليسۍ جوړونه کې خپلواکه و اوسو او د غربي کلتور او ارزښتونو تر اغيزې لاندې نه وو تر څو داسې پاليسۍ جوړې شي چې اسلامي هيوادونه يو له بل ته سره نژدې کړي.

دوهمه مهمه مسئله چې بايد په لومړۍ مرحله کې حل شي هغه په غير اسلامی هيوادونو باندې د اسلامي هيوادونو اقتصادي تکيه ده، مونږ (اسلامي هيوادونه) بايد زيار وباسو تر څو پر غربي او غير اسلامي هيوادونو باندې متکي پاتي نشو خصوصاً په اقتصادي ډګر کې بلکې دوی بايد د وارداتو په عوض فابريکې (Import Substitution Indusrtries)جوړې کړي .په دې معنی کوم تجارتي توکي چې دوی يې واردوي د هغې د توليد لپاره اسلامي هيوادونه بايد دتوليد فابريکې جوړې کړي . داسلامي قوانينو پلي کول به د سودي بانکونو ټغر هم ورټول کړي،کوم چې د اسلامي اقتصاد د پلي کولو او

اقتصادي ائتلاف ضد لوی خنډ دی.

2. دوهمه مرحله: د بشري فکتور آزادي او موبلایزیشن

له بشري فکتور څخه زمونږ هدف انسان دی، په بشري ځواك یا فکتور کې کارګر، تخنیك لرونکي(ټکنیشن)، مینجران اداره کوونکي، ساینس دانان او صنعت کاران ټول شامل دي. د مثبت اسلامي اقتصادي ائتلاف (یووالي) لپاره د بشري فکتور آزادي یو اړین شرط دی. داسې که چیرې په اسلامي نړۍ کې د یوه هیواد کارګر وغواړي چې په بل اسلامي هیواد کې کار وکړي نو هغه ته باید هملته د کار کولو اجازه ورکړل شي او په دې سره به دواړه هیوادونه (له کومه چې کارګر ځي او چیرته چې کارکوي) ګټه وکړي ځکه کوم هیواد ته چې کارګر ځي ددې معنی ورکوي چې هلته کارګران کم دي نو د هغوی د فابریکو د چلونې لپاره بهرنیو کارګرو ته اړتیا لیدل کېږي او دغه کارګر به بیا په خپلو هیوادونو کې خپلې کورنۍ په مالي توګه حمایه کوي. متاسفانه چې په اوس وخت کې اسلامي هیوادونه اجازه نه ورکوي کارګران په ازاده توګه له یوه نه بل هیواد ته لاړ شي او په دې وجې سره ډیر تکړه اسلامي علماء، ساینس پوهان، اقتصاد پوهان او نور په لوید یځو هیوادونو کې د کار کولو هڅه کوي او هغوی هم ورته په خپلو هیوادونو کې د اوسیدو شرایط برابروي. ددې پرځای چې نوموړي د اسلامي هیوادونو په پرمختګ کې برخه واخلي د غربي هیوادونو په اقتصادي پر مختګ کې ونډه اخلي، دغه مشکل ته په اقتصادي ژبه د پوهې د خاوندانو هجرت (Brain Drain) وایي چې معنی یې دا ده له هیواده تکړه بشري قوه وځي او بیکاره هغه چې په څه نه پوهیږي د هیواد د ننه پاتې کېږي. له نیکمرغه چې دوه دری کاله وړاندې د سعودي عربستان حکومت یوه نوې پالیسي جوړه کړه چې د هغې په ترځ کې یې د لوړو زده کړو لرونکو کارګرو ته چې فعلاً په سعودي کې کار کوي د تابعیت ورکولو اجازه ورکړه. مونږ له دې څخه هم سترګې نه شو پټولی چې که بشري فکتور آزاد کړی شي ځنې هیوادونه لکه عربي نړۍ به له یو څه مشکلاتو سره مخ شي ځکه د غریبو اسلامي هیوادونو کارګر لکه د بنګلدیش،

افغانستان، پاکستان اوداسې نور به ډیر زیات هغو هیوادونو ته مخه کړي. مګر ددې مشکل د حل لپاره اسلامي هیوادونه کولی شي چې مرحله واره پالیسي جوړه کړي په داسې شکل چې په لومړۍ مرحله کې یوازې د لوړو زده کړو درلودونکي لدې آزادۍ نه برخمن شي او ورپسې د ټیټو زده کړو لرونکي او یا په پیل کې د ځو ورته شرائطو لرونکو اسلامي هیوادونو ترمینځ بشري قوه آزاده کړی شي او ورپسې وروسته ټوله اسلامي نړۍ په کې ورګډه شي.

3. دریمه مرحله: داسلامي ګمرکي او اقتصادي پالیسیو یووالی

په دغه مرحله کې اسلامي هیوادونه په مستقیم ډول سره د اقتصادي ائتلاف د ترلاسه کولو لپاره دری لارې یا وسیلې په کار اچولی شي.

لومړی د اسلامي اصولو په عملي کولو سره دګمرکي پالیسیو یووالی او د اسلامي ګمرکي اتحادیې جوړونه.

دوهم د اسلامي هیوادونو د تولیدي توکېو هماهنګي (همغږي) (د نسبي غوره والي په اساس Comperative advantage). د نسبي برترۍ طریقه دیته وایي کوم هیواد چې یو شی د بل هیواد په پرتله په کم قیمت او ښه جنسیت تولید کولی شي هغه باید د هم هغه تجارتي توکېو په تولید کې تخصص وکړي او یا بالعکس بل هیواد باید د هغو شیانو په تولید کې تخصص وکړي چې په پرتلیزه توګه د هغې د ښه تولید توان لري او بیا دوی کولی شي چې د آزاد تجارت په وسیله خپلې اړتیاوې رفع کړي.

دریم په دې موخه د اقتصادي پالیسیو یووالی او هماهنګي چې د اقتصادي ائتلاف یا یووالي هدف پوره کړی شي. ددې تر څنګ دا هم باید ومنو چې په اسلامي هیوادونو کې د شریعت په پلي کولو سره به له مارکېټ نه انحصار داري (مناپولي) ورکه شي او په مارکېټ کې د شرعي احکامو د پلي کولو په منظور به اسلامي هیوادونه دیته اړ وي چې د اقتصادي پالیسیو د انسجام ګډه اداره جوړه کړي. نوموړې اداره به په اسلامي

هیوادونو کې د نرخونو د ځیړنو، په مارکېټ کې د احتکار، انحصار داری او داسې نورو غیر شرعي معاملاتو د مخنیوي دنده په غاړه لري.

4. د مالي او پولي پالیسیو یووالی (کوارډنشن) او د ګډ پلان اړتیا:

د اسلامي هیوادونو تر منځ د مالي او پولي پالیسیو انسجام او یووالي ته ډېره اړتیا لیدل کېږي ځکه اسلامي اقتصاد یو بې سوده (Interest) اقتصادي سیستم دی نو ددې لپاره د پیسو ارزښت ثابت ساتل ډېر اړین دي. د پیسو د ارزښت په ثابت ساتلو سره به په اسلامي هیوادونو کې د پانګونې لپاره ښه شرایط برابر شي او ددې تر څنګ به د افلاسیون مخه نیول شوې وي چې پر اقتصاد د هغې ناوړه عواقب او مضر اثرات مخکې ذکر شویدي. حکومتونه باید په بانکي سیستم باندې خپل کنټرول وساتي تر څو د پیسو ارزښت کنټرول او ښه اداره کړی شي.

او س راځو مالي پالیسۍ ته معلومه دې وي چې ټکس او د حکومت لګښت تر مالي پالیسۍ لاندې راځي، په اسلامي مالي پالیسۍ کې زکات ډېر اهم رول لري حکومت باید زکات راټول کړي او په مستحقینو باندې یې وویشي په دې لړ کې اسلامي هیوادونه باید په ګډه سره هڅې وکړي تر څو د زکات د ښې ادارې لپاره موثر ګامونه اوچت شي او زکات د غریبۍ او بیوزلۍ د له مینځه وړلو لپاره وکارول شي. د اسلامي هیوادونو په مینځ کې د مالي او پولي پالیسیو انسجام به د اقتصادي او ټولنیز پرمختګ لپاره ګټور تمام شي مګر مهمه خبره دا ده چې اسلامي هیوادونه کومې لارې چارې وکاروي چې په یوه وخت کې په ټوله اسلامي نړۍ کې یو ډول اقتصادي (مالي، پولي او...) پالیسي عملي شي؟ او په دې سره وکولی شو په ټوله اسلامي نړۍ کې د مشخصو اهدافو د لاسته راوړلو په منظور بانکونه اونورې مالي ادارې د یوه مشخص او معین لوري او هدف په خوا برابرې او په مخ بوځو.

دا باید ذکر کړو چې د اسلامي هیوادونو لپاره لارښود اقتصادي پلان (Instructional or Inductive) غوره دی او هغه په دې ډول سره چې باید داسې اقتصادي پالیسي او پلان جوړ شي چې هغه سکتور ته چې د توجه وړ او یا اړین دی ښه وده ورکړي او د صنعت

کارو لپاره زړه راښکونکي شرایط برابر کړي چې په دغو پروژو کې پانګه واچوي مثلا هغوی ته په ټکس کې مراعا ت ورکړل شي او یا داسې نور. د اقتصادي ائتلاف لپاره ډېرو ځیړنو او پلانونو ته اړتیا لیدل کېږي تر څو د ټولو هیوادونو وسایل په موثر ډول سره وکارول شي او د اتحادیې ټول غړي هیوادونه په اقتصادي ډګر کې پرمختګ او وده وکړي.

اسلامي ګمرکي اتحادیه:

د اسلامي ګمرکي اتحادیې د جوړولو په خاطر، زما وړاندیز دا دی چې ددې هڅو په لړ کې دې له هغه ګمرکي سیستم (العشور) څخه چې د حضرت عمربن الخطاب (رض) په وخت کې پلی شوی و کار واخستل شي، او دغه سیستم (العشور) په اسلامي نړۍ کې پرته له کوم بدلون څخه تر ډېره وخته کارول شوی هم دی. دغه سیستم دوه برخې لري، یوه برخه یې له مسلمانو سوداګرو سره او بله بر خه یې له غیر مسلم سوداګرو سره تړاو لري. د غیر مسلم سوداګرو تر مینځ هم تو پیر شته، د سوله غوښتونکي غیر مسلم هیواد سره د هغه غیر مسلم هیواد په نسبت چې له اسلامي امت سره د جنګ په حالت کې وي یو څه نرمي کېږي. په مسلمانو سوداګرو 2.5% ټکس لګیږي او کله چې دغه تجارتي توکي اسلامي هیواد ته داخلیږي، په غیر مسلم باندې دغه ټکس دوه چنده کېږي یعنی ۵% ټکس ورڅخه اخستل کېږي او په ځینو حالاتو کې څلور چنده یعنې ۱۰% ټکس هم ورنه اخستل کېږي او دا په هغه صورت کی چی دغه تجارتي مال له داسې غیر مسلم هیواد څخه راوړل شي چې له مسلمانانو سره د جګړې په حال کې وي. د العشور سیستم دا هم تائیدوي چې هر څومره ټکس کفار پر مسلمانانو لګوي، مسلمانان هم باید پر دوی هغومره اندازه ټکس ولګوي.

زما د وړاندیز معنی دا نه ده چې په اوس وخت کې دې د العشور ظاهري معنی او مفهوم پلی شي، بلکې مهم شي دا دی چې د العشور سیستم له حکمت څخه ګټه اوچته شي، ځکه دغه سیستم د قران او احادیثو په رڼا کې جوړ شوی او ددغه سیستم حکمت او

بنسټ باید اسلامي هیوادونه په کار واچوي . ددې معنی دا ده چې مسلمانو سوداګرو ته باید په ترجیحي بنیاد د ټکس په سیستم کې یو څه مراعات ورکړل شي .له بله اړخه هغو غیر مسلم هیوادونو ته چې په سوله ایز ډول سره اوسیږي، د هغه غیر مسلم هیواد په نسبت زیات مراعات ورکول کېږي کوم چې له مسلمانانو سره د جنګ په حالت کې وي.

کله چې د اسلامي هیوادونو تر مینځ ګمرکي اتحاد جوړیږي نو خپل مینځي ټکسونه (مالیه) به کموي او پر هغو هیوادونو به په نسبي توګه زیات ټکس لګوي کوم چې پدې اتحاد کې غړیتوب نلري. په دې سره به د اسلامي هیوادونو صنعت وده پیداکړي او د اسلامي کمپنیو لپاره به غټ مارکېټ پیداشي، ځکه چې دوی به په ټولو اسلامي هیوادونو کې په آزاده توګه خپل تولید یا تجارتي توکي پلورلی شي او په بهرنیو کمپنیو به لوړ ټکس لګیدلی وي . ددې تر څنګ اسلامي هیوادونه باید هڅه وکړي چې پر غرب او نورو غیر اسلامي هیوادونو خپله اقتصادي اتکا له مینځه یوسي، په دې لړ کې به دوی هغه واردات چې له کفري هیوادونو څخه یې کوي د اسلامي هیوادونو په وسیله عوض کړي. اسلامي هیوادونه باید په ګډه سره ددې کوښښ وکړي چې په خپلو هیوادونو کې نوې او پر مختللې فابریکې جوړې کړي تر څو د اسلامي امت اړتیاوې پخپله په اسلامي هیوادونو کې د ننه پوره شي.

اووم فصل

انفلاسیون (Inflation)

انفلاسیون د پیسو د ارزښت کموالي او په مسلسل ډول د نرخونو جګوالي ته وایي.دا یوه داسې مهمه مسئِله ده چې له ډېرې مودې راهیسې خلك ورسره لاس او ګریوان دي د انفلاسیون په وجه ډېر عام وګړي ځپل کېږي، ځکه پدې سره دوی د اجناسو د اخستنې قدرت او توان له لاسه ورکوي، په خاص ډول په قرض ورکونکو باندې بده اغیزه کوي ځکه کله چې دوی د خپل قرض پیسې بیرته ترلاسه کوي نو په هغو سره د خپل لومړني ارزښت په اندازه د اخستنې قدرت نلري.

د لوړانفلاسیون مخنیوی یو اړین کار دی که مخنیوی یې ونشي نو د یو هیواد د اقتصادي سیستم دګډوډۍ باعث ګرځي چې ددې څرګند مثال، د لوړ انفلاسیون په وجه له لومړي نړیوال جنګ څخه وروسته د جرمني او هنګري د اقتصاد بد حالت دی دوی پدې وجه ډېر کړاونه و لیدل. انفلاسیون د اقتصاد پوهانو لخواپه مختلفو تعریفونو تعریف شویدی:

المقریزي د ابن خلدون شا ګرد د انفلاسیون په اړوند یوکتاب لیکلی چې د (اغاثة الامة بکشف الغمة) په نوم یادیږي ، المقریزي د انفلاسیون سببونه دا لاندې ښودلي دي:

١-د عرضه کموالی

٢- خیانت او رشوت:

د بیلګې په توګه، یو شخص د یو منصب او رتبې د تر لاسه کولو لپاره رشوت ورکوي او بیا د خپلې دغې رتبې څخه غلطه او نا مشروع ګټه اخلي له سوداګرانو څخه رشوت اخلي

او بالاخره دغه بوج د لوړو نرخونو په شکل پر عوامو پريوزي.

۳- مناپولي،احتکار

۴- د روپيو يعنې د پيسو زيات چاپول

المقريزي د پيسو په باره کې ډېر څه ليکلي او دده د نظرياتو څخه ملټن فريډمن ډېر متاثره شوی او داسې اوريدل شوي چې هغه ويلي اصلي مونټرست مقريزي دی، زه نه يم.

ځنې اقتصاد پوهانو انفلاسيون په لاندې ډول سره تعريف کړيدی:

د سيلورمن (Silverman) لخوا پدې ډول:تعريف شوی: د بيع بقاله لپاره د اړتيا له اندازې نه د زياتې اندازې پيسو عرضه چې دا د نرخونو د لوړوالي سبب کېږي.

کرودر(Crowther) انفلاسيون داسې تعريفوي: انفلاسيون هغه حالت ښيي چې د پيسې ارزښت پکې کم شي او يا په بل عبارت د اجناسو قيمت چې اوچت شي.

او ښاغلی کولبورن (Coulborn) انفلاسيون په لاندې ډول تعريفوي:

انفلاسيون هغه حالت ته وايي چې په ډېرو زياتو پيسو ډېر لږ اجناس را نيول کېدای شي.

د انفلا سيون ډولونه:

د انفلاسيون په اړوند دوې نظريې شته:

لومړی: مونټرسټ نظريه: د مونټرست نظريه د ملټن فريډمن لخوا په لاندې ډول ورکړل شويده:

انفلاسيون هر ځای او هر وخت يوه مونيټري پديده ده او کله چې نرخونه يو ځل اوچت شي دا سلسله بيا د پيسو له زياتوالي پرته دوام نشي پيداکولی، يعنې حتما به د پيسو د چاپ اندازه زياتيږي.

ددې نظريې په اساس د انفلاسيون د مينځته را تګ يوا زينۍ وجه د پيسو بې اندوله چاپول دي.

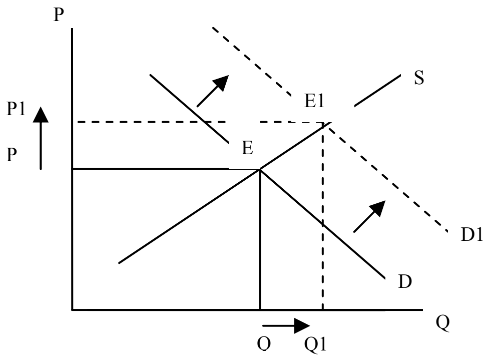

په پورتني ګراف کې دا ښودل شويده، لومړی په اقتصاد کې تعادل د E په نقطه کې دی، په کوم ځای کې چې تقاضا او عرضه يو له بل سره تقاطع کوي، په دغه حا لت کې د p په نرخ باندې دD په مقدار اجناس خر څيږي، کله چې د پيسو عرضه زياته شي، تقاضا ورسره زياتيږي، ددې په وجه د تقاضا خط پورتهD1 ته نقل کېږي، څرنګه چې عرضه په خپل پخواني حالت ثابته پاتې ده نو پدې حالت کې تقاضا له عرضې څخه زياته ده چې دا د نرخ د جګوالي باعث ګرځي او نرخ له P څخهP1 ته لوړيږي او نوي تعادل د E1 په نقطه کې مينځ ته راځي نو له دې څخه دا څرګنديږي چې د پيسو زياتوالی د انفلاسيون د رامينځ ته کېدو با عث ګرځي.

دوهم: ساختماني نظريه (**Structualist approach**): ددې نظريې په اساس انفلاسيون په دوه ډوله دی، انفلاسيون د تقاضا د فشار په وجه demand pull (inflation)او انفلاسيون د مصارفو د فشار په وجه (Cost Push Inflation)

1. انفلاسيو ن د تقاضا د فشار له امله:

دغه انفلاسيون هغه وخت مينځ ته راځي کله چې تقاضا له عرضې څخه زياته شي، تقاضا په مختلفو وجوهاتو زياتيدلای شي مثلاً: د نفوس زياتوالی، د حکومت په مصارفو کې

زياتوالی او داسې نور، په لاندې ګراف کې دغه ډول انفلاسيون ښودل شويدی:

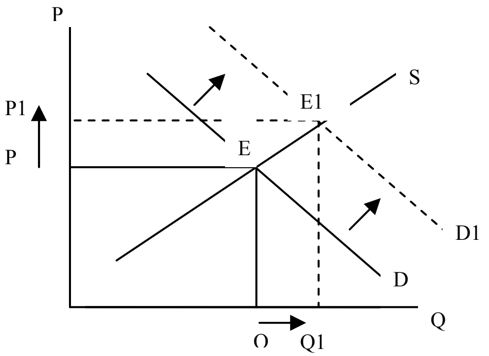

دغه ګراف له پورتني ګراف سره پوره ورته والی لري، توپير يې يوازې دا دی چې پدې ځای کې تقاضا د پيسو د زياتې چاپونې په وجه نده زياته شوې، بلکې د نفوس د زياتوالي، د حکومت د مصارفو د زياتوالي او يا د بل لامل له امله تقاضا زياته شويده.

انفلاسيون د مصارفو د فشار له امله:

دا ډول انفلاسيون د توليد د لګښت د زياتوالي له امله مينځ ته راځي. د بيلګې په توګه کله چې د تيلو بيه اوچته شي، د ټولو هغو صنعتي فابريکو چې د تيلو له انرژۍ څخه کار اخلي د توليد لګښت زياتيږي او دوی مجبوريږي چې توليد کم او د خپلو توليداتو بيه زياته کړي او پدې ډول سره انفلاسيون مينځ ته راوړي.
ددې ډول انفلاسيون مهم عوامل دادي: د تنخواګانو لوړيدل، د خامو موادو بيه زياتيدل، د انرژۍ بيه لوړيدل اوداسې نور.

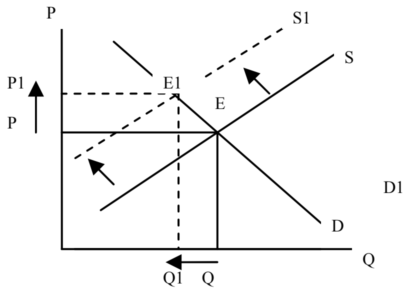

په پورته شکل کې وينو کله چې د توليد لګښت زيات شي، د عرضې خط پورته ځي او عرضه له Q څخهQ1 ته راکميږي او څرنګه چې په اوسني بيه کې عرضه له تقاضا څخه کمه ده نو په نرخ باندې لوړ فشار دی او پدې وجه نرخونه له P څخه P1 ته اوچتيږي او نوی تعادل د E1 په نقطه کې مينځ ته را ځي.

د انفلاسيون اغيزې:

انفلاسيون د منفي اثراتو تر څنګ څه مثبت اثرات هم لري او هغه په دې ډول کله چې انفلاسيون زيات شي نو د ټولو شيانو نرخونه ورسره اوچتيږي او توليدونکي ددې لپاره چې ډيره ګټه تر لاسه کړي د توکو توليد زياتوي، ځکه پدې سره د دوی ګټه زياتيږي او ددې لپاره چې توليدات زيات کړي، نويو کارګرانو ته اړتيا پيدا کوي، نو ډير نوي کارګر په کار اچوي او پدې سره بيکاري تر يوه حده کميږي، ددې جزوي ګټې تر څنګ انفلاسيون ډير مضر اثرات هم لري، خصوصا د هغه ګروپ کسانو لپاره چې معين عايد لري ځکه ددوی د اخستنې قدرت (purchasing power) کميږي، ددې په وجه د اجناسو د اخستنې تقاضا کميږي او پدې ډول سره توليدونکي مايوسه کيږي ځکه توليدات يې د نرخونو د جګوالي په وجه نه پلورل کيږي، نو مجبوريږي چې توليدات کم کړي او ډير کارګر له کاره ګوښه کړي چې پدې سره د بيکارۍ کچه زيا تيږي، انفلاسيون په عمومي ډول بسپنه کموي او هم د انفلاسيون په وجه صادرات کميږي او دا د BOP د خسارې باعث ګرځي کوم چې په اقتصاد بد اغيز کوي.

اسلامي اقتصاد او انفلاسيون:

انفلاسيون د غير منظمو چلندونو او د اقتصادي فکتورونو له نا انډولۍ څخه مينځته راځي. اوسني کپيټاليستي سيستم ته آزاد اقتصاد يا د ازاد مارکېټ سيستم ويل کېږي، په کوم کې چې ځنې عملونه (تقاضا او عرضه) چې هدف يې د شخصي ګټې او فايدې ګټل دي، اقتصادي وسايل توزيع او تنظيموي .د دوی ټولو هدف زياته ګټه، په لوړ نرخ باندې شيان پلورل، لوړه تنخوا تر لاسه کول دي، دغه حالت په اقتصادي سيستم کې بې تعادلي مينځته راوړي.

کله تقاضا ، کله عرضه زياته وي او کله خو د پيسو عرضه بې له کومې اړتيا زياته شي،په همدې ډول اجاره دار (منافلسټ) په مصنوعي ډول د اجناسو نرخونه اوچتوي تر څو ډېره ګټه وکړي.

انفلاسيون نرخونه اوچتوي او صنعتکار د اجناسو توليد زياتوي دغه ټول عوامل د اقتصادي بې تعادلۍ يا نا انډولۍ باعث ګرځي.

اسلامي اقتصاد هم يو آزاد سيستم دی مګر دغه آزادي د شريعت د اصولو په چوکاټ کې د ننه ده او د شريعت اوامر تر ډېره حده اقتصادي بې تعادلي او ناانډولي کموي. په اسلام کې توليدونکي، مصرفونکي او د توليد نور عوامل په خپلو اقتصادي تصاميمو او عملونو کې آزاد دي خو دوی بايد خپل فعاليت د شريعت په حدودوکې د ننه وساتي او فعاليت يې هسې د حکومت تر مستقيم کنټرول لاندې ندی لکه څرنګه چې په کمونيستي سيستم کې دی. اسلامي اقتصادي سيستم د اسلام د ژوند د تګلارې يوه برخه ده نو ځکه هر سړی چې په انفرادي ډول کوم اقتصادي کارکوي هغه د اسلام د اصولو او اخلاقو لکه شرم يا حيا ، عدل، ترحم، اخلاص او قربانۍ پابند وي او پدې عقيده لري چې د هر عمل محاسبه په آخرت کې کېږي، پدې وجې سره مسلمان پدې هڅه کې نه وي چې يوه او بل ته دوکه ورکړي او ورڅخه زياته ګټه وکړي په يوه حديث کې راځي:

((عَنْ أَنَسٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ

لِنَفْسِهِ))(33)

ترجمه: له تاسو نه د هيچا ايمان تر هغې بشپړ ندی تر څو چې د خپل ورور لپاره هغه څه خوښ نکړي کوم چې د خپل ځان لپاره يې خوښوي. يعنی کامل مومن هغه دی چې څه ځان ته خوښوي هغه بل مسلمان ته هم خوښ کړي.

نو ځکه د مسلمانو (توليدونکو،اخستونکو او کارګرو) اصلي هدف دا نه وي چې په ناروا توګه ډېره ګټه تر لاسه کړي بلکې ددوی اصلي هدف د خدای د رضا حاصلول وي نو ددغه هدف د تر لاسه کولو لپاره دوی د دنيوي او اخروي ګټې او يا د شخصي او ټولنيزې ګټې تر مينځ منځنۍ يا اوسطه لاره ټاکي.

ددې تر څنګ په يوه اسلامي هيواد کې ټول مسلمانان دا عقيده لري چې د حکومت د اوامرو اطاعت ددوی ديني فريضه ده، لکه چې الله (جل جلاله) فرمايي : ،،اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولي الامر منکم،،

نوځکه عوام د حکومت د اوامرو ښه اطاعت کوي او دوی دا خپله ديني وظيفه ګڼي او حکومت اقتصادي پاليسي په ښه او موثر ډول عملي کولی شي.

د انفلاسيون دکنټرول ځانګړې لارې:

له پورته ذکر شوو دوو فکتورونو څخه علاوه، اسلامي اقتصادي سيستم داسې جوړ شويدی چې د انفلاسيون د راپورته کېدو چانس ډېر کموي، پدې اقتصادي سيستم کې د تعادل خودکاره حفظ کونکي يا اتوماتيک ساتونکي(Built-in Stabilizer) فکتورونه شته، کوم چې په ټولنه کې د انفلاسيون د رامينځته کېدو او يا د هغو د عواملو مخنيوی کوي.

د تعادل خودکاره ساتونکي:

33- المصدر: سنن الترمذي، الكتاب: صفة القيامة والرقائق والورع عن رسول الله(ص)، الباب: منه، رقم الحديث ۲۴۳۹

۱-د سود او احتکار [34] **منع کول**: په اوسني اقتصادي سیستم کې سود د انفلاسیون یوه اهمه وجه ده، کله چې صنعتکار په لوړ سود باندې قرض واخلي ددې قرض سره له سوده د واپس کولو په منظور د خپلو تولیداتو نرخ اوچتوي څرنګه چې په اسلام کې سود حرام دی او بې سوده اسلامي بانکونه شته چې تولیدونکي ته د مضاربت او مشارکت په بنیاد پانګه ورکړي ، نو ځکه د انفلاسیون د دغه عامل مخنیوی کېږي.

۲-د تحسیني اجناسو د زیاتې پیروددنې منع کول:

کله چې د شیانو عرضه له تقاضا څخه زیاته شي انفلاسیون مینځته راځي ، اسلام وسط دین دی او بې فایدې مصارف (اسراف) په کې منع دی.

۳-د احتکار او انحصار له مینځه وړل:

احتکار یا د صنعتکارا و یا د تولیدونکو لخوا د بیې د اوچتولو په خاطر د ضروري شیانو پټول ترڅو همدا اجناس په لوړ نرخ خرڅ کړي، دا د اسلام له نظره جواز نلری، همدا راز اسلام دا هم منع کوي چې تولیدونکي د نرخ لوړولو لپاره(Cartel) اتفاق یا اتحاد وکړي چې ټول به په یوه معین لوړ قیمت شیان پلوري، حکومت ددې مخنیوی کولی شي.

د انفلاسیون د کنټرولولو نورې لارې:

لومړی: پولي یا مونټري لار: په دې طریقه کې انفلاسیون د پیسو د عرضې په کمونې سره کنټرولیږي. او دا په یو د لاندې شکلونو سره کېدی شي.

۱-د قرض حسنه د نسبت کمول:

---

[34]- **د خلکو د اړتیا په وخت کې د یو شي نه خرڅول او ساتل یې ددې لپاره چې قیمته شي او بیا یې په لوړه بیه خرڅ کړي**

په اسلامي اقتصادي سیستم کې بانك بې سوده دی او بانك د ګټې او تاوان د شریکولو پر بنیاد ولاړ دی او له خلکو څخه پیسې د ګټې او تاوان د شریکولو پر بنا اخلي او نورو مراجعینو ته یې هم په همدغه بنیاد د مشارکت، مضاربت .. . په ډول ورکوي .
ددې تر څنګ بانك د خپلې بودیجې یوه برخه د قرض حسنه په ډول مراجعینو ته ورکوي یعنې بې له سوده قرض، د انفلاسیون په وخت کې شاید د صنعتکارو لخوا د قرض حسنه غوښتنه زیاته شي ځکه دوی غواړي ډېره پانګه واچوي او شي په لوړه بیه خرڅ کړي، پدې وخت کې مرکزي بانك کولی شي نورو بانکونو ته ووایي چې د قرض حسنه نسبت کم کړي او پدې سره په معاشره کې د پیسو د عرضې اندازه کمیدی شي او د انفلاسیون د زیاتیدو مخنیوی کېږي.

۲-دګټې د اندازې (حد) بدلون: د ګټې د اندازې حد بدلول هغه ګټې ته وایي چې د بانك او د بانك د مشتري ترمینځ ویشل کېږي ددغه ګټې د نسبت بدلون هم د پیسو په عرضه او تقاضا باندې اثر کوي یعنې کله چې په ګټه کې د بانك برخه کمه وي خلك په بانك کې ډېرې پیسې اچوي او بانك د صنعت کارو لپاره ډېره پانګه برابرولی شي او که چیرې په ګټه کې د بانك برخه د پیسې ورکونکي د برخې په نسبت زیاته وي نو بیا ددې خلاف عمل کېږي.

۳-د ذخیرې نسبت، د پشتوانې نسبت (**Reserve Ratio**):

دا په اسلامي بانك کې د نورو بانکونو په شان کېږي یعنې هر بانك قانونا باید د خپلو ټولو پیسو څخه یوه معینه فیصدي مرکزي بانك ته د امانت په ډول وسپاري، مرکزي بانك د انفلاسیون په وخت کې دغه د پشتوانې نسبت زیاتولي شي چې په دې سره د بانکونو سره کمې پیسې پاتې کېږي او ډېرې پیسې نشي عرضه کولی او پدې سره انفلاسیون کمیدی شي.

۴-د آزاد مارکېټ عمليه:

په معاصر بانکي سيستم کې مرکزي بانك (په آزاد مارکېټ کې د دولتي اسنادو د پلورلو او اخيستلو په وسيله عرضه کنټرولوی شی Government Securities) مطلب دا چې حکومت خلکو ته د يو ټاکلي وخت لپاره اسناد ورکوي او په بدل کې پيسې ترې راټولوي او کله چې وخت پوره شي بيا خلك دغه اسناد بيرته حکومت ته ورکوي او حکومت ددوی پيسې سره له ګټې سره بيرته دوی ته سپاري، اسلامي مرکزي بانك هم دغه شان دولتي اسناد (Government Securities) او سکوك (اسلامي بانډ) ... مارکېټ ته ايستلای شي خو دغه ټول به له سود څخه پاك وي په دې ډول هم انفلاسيون کنټرولېدی شي.

۵- د نقدو پيسو د ذخيرې د نسبت زياتونه

په اسلامي بانکونو کې هم د نورو بانکونو په شان هر بانك مکلف دی چې د ورسپارل شويو پيسو يو نسبت په نقده توګه له ځان سره وساتي تر څو د مراجعينو ورځنۍ تقاضا پوره کړی شي، بعضې وخت بانکونه له ځان سره کمې نقدې پيسې ساتي او کله داسې هم پيښيږي چې بانك ټولې پيسې په کار اچولې وي او د مراجعينو کوم چې له بانك څخه خپلې پيسې وباسي لپاره د بانك سره هيڅ روپۍ نه وي نو بانك په خپله ددې لپاره قرض اخلي، د انفلاسيون په وخت کې مرکزي بانك د نقدو پيسو د ذخيري نسبت زياتولای شي او په دې سره د پيسو عرضه کميږي ځکه بانکونه مجبوريږي چې ډېرې پيسې له ځانه سره وساتي او ډېره قرضه نشي ورکولای..... او دا د انفلاسيون په کموالي کې مرسته کوي

نوټ: له پورته ذکر شويو طريقو څخه په هره يوه چې د پيسو عرضه کمه شي، تقاضا ورسره کميږي او د تقاضا خط ښکته ته نقل کيږي او نرخونه رالويږي يعنې انفلاسيون کميږي.او ددې علت دا دی چې د خلکو سره پيسې کميږي او يا د پانګه اچونې لپاره کمې پيسې پاتې کيږي

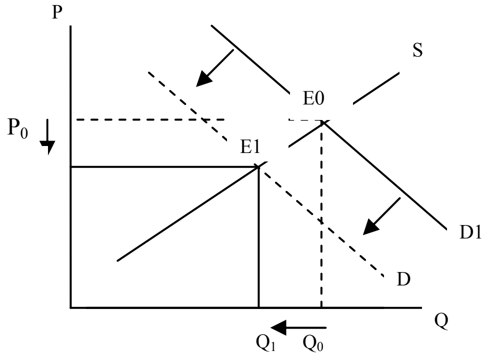

دوهم، مالي لار (**Fiscal Measures**):

مالي پاليسي يا مالي سياست هم د انفلاسيون د کنټرولولو يوه مهمه وسيله ده، د انفلاسيون په وخت کې حکومت کولی شي خپل مصارف کم کړي يعنې خپله ټوله بوديجه مصرف نکړي (Surplus budget) په دغه حالت کی به دحکومت عايد د هغه له مصارفو څخه کم وي او دا دانفلاسيون د لاړياتيدو مخنيوی کوي.

څرنګه چې، $AD=C+I+G+NX$ د حکومت د مصارفو (G) په کميدو سره عمومي تقاضا کميږي او د تقاضا خط ښکته نقل کيږي او پدې ډول انفلاسيون کميږي.

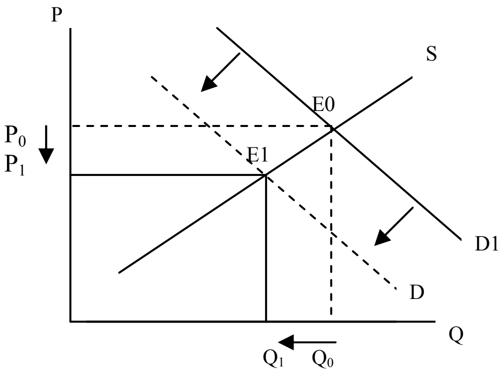

د انفلاسيون دکنټرولولو نورې لارې:

د نرخ ټاکل(Price Controle): د شریعت له نظره په عادي حالاتو کې حکومت په نرخ ټاکلوکې د مداخلې یا لاسوهنې حق نلري، خو په هغه وخت کې چې صنعتکار او یا سوداګر په مصنوعي ډول سره په احتکار او یا بلې ناروا لارې سره نرخونه اوچتوي پدغه حالت کې حکومت کولی شي د ځینو اړینو شیانو لپاره مناسبه بیه وټاکي.

د لومړنیو موادو ذخایر(Buffer Stocks):

ددې لپاره چې د نرخونو د زیاتوالي مخه ونیول شي حکومت باید د خلکو د اړتیا وړ شیان لکه خوراکي توکي او داسې نور ذخیره کړي او کله چې نرخونه زیات شي نو دغه شیان په ارزانه بیه مارکېټ ته وړاندې کړي او د نرخونو د جګوالي مخه ونیسي.

د احتکار شوو موادو مصادره یا په زور اخستنه:

حکومت کولی شي چې هغه کسان په زور مجبورکړي چې خپل ذخیره او احتکار شوي مواد بازار ته وباسي همدا راز حکومت د دوی دا ډول ما لونه ضبطولی او مصادره کولی هم شي تر څو نرخونو د نا مشروع جګوالي مخه ونیول شي.

اتم فصل

د اسلامي اقتصاد مهمې مسئلې

د نرخونو کنټرول یا ټاکل:

د نرخونو ټا کل دیته وایي چې حکومت پخپله په مارکېټ کې مداخله وکړي او د هغو شیانو نرخ وټاکي په کومو کې چې د ټولنې ګټه وي. نرخ ټاکنه په دوه ډوله ده:

1) د قیمتونو تثبیت (**Price ceiling**): او دا دیته وایي چې کله نرخونه په غیر عادلانه ډول ډېر اوچت شي یا اوچت کړی شي، حکومت یو ټاکلی قیمت ټاکي او له هغې حد نه د لوړوالي اجازه نه ورکوي. مثلا:که د اوړو نرخ د ځینو مفاد پرسته سوداګرو په وسیله په بې انصافه ډول لوړکړی شي، نو ددې لپاره چې حکومت د عوامو له حقوقو څخه دفاع کړې وي د اوړو لپاره یو ټاکلی نرخ ټاکي چې سوداګر بیا له هغه حد نه پورته اوړه نشي خرڅولی.

2) تر ټوله کمه بیه یا حد اقل قیمت (Price Flour): د نرخ کښتنی حد یا حد اقل قیمت دیته وایي چې له هغه نه په ټیټه د ټاکلي څیز د خرڅ اجازه نه وي او دا زیاتره په زراعتي پیداوارو کې ټا کل کېږي او هدف یې دا وي چې بزګران تاواني نه شي او په راتلونکی کې هم همدغه زراعتي توکي وکري.

مثلا:که چیرې په کوم آباد کال کې ډېر غنم وشي نو د غنمو نرخ په مارکېټ کې رالویږي او بزګرانو ته ګټه نه پاتې کېږي او په راتلونکې کې نه غواړي چې بیا غنم وکري، نو ددې لپاره چې دوی د غنمو له کرلو څخه ډډه ونکړي، حکومت د غنمو لپاره یو حد اقل نرخ ټاکي او له بزګرانو څخه یې په همغه نرخ اخلي او په نورو مارکېټونو کې هم همغه نرخ وي، له هغه نه د کموالي مخنیوی کېږي او پدې سره بزګران دیته نه اړ کېږي چې په ټیټه بیه خپل پیداوار خرڅ کړي. په لاندې شکل کې د قیمتونو پورتنی او کښتنی حد ټاکل ښودل شویدی:

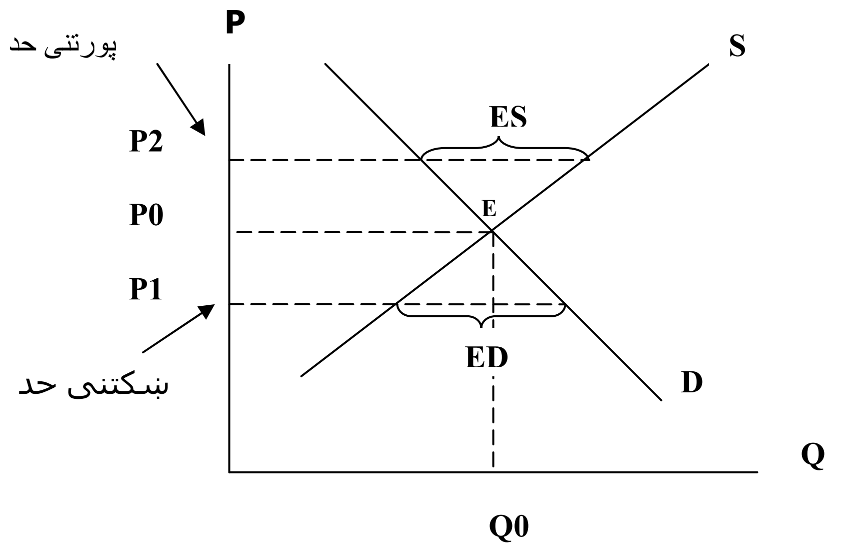

د ګراف تشریح: د نرخ ټاکل د حکومت په وسیله په ځنې حالاتو کې زیانمن تماميږي نو حکومت باید له اړتیا پرته قیمت تعیین نکړي، خو په ځنې حالاتو کې د مصلحت غوښتنه دا وي چې حکومت باید نرخ وټاکي.

د بیلګې په توګه یو وخت د مصر حکومت، دکورونو کرایه معینه کړې وه، تر څو عوام له کړاوونو سره مخامخ نه شي او دکرایې د لوړیدو مخه ونیول شي. خو د کرایې د جګوالي اصلي وجه د تقاضا زیاتوالی و او دغه پالیسۍ په کور جوړونکو باندې بد اثر وکړ او هغوی د نویو کورونو له جوړولو څخه ډه ډه وکړه، نو له همدې کبله په راتلونکو کلونو کې د مصر عوام دکورونو له کمبود سره مخ شول او حکومت مجبور شو چې دغه پالیسي ختمه کړي او دکرایې ټاکل د مارکېټ د قواوو (تقاضااو عرضه) ته پرېږدي.

غلط او بې مورده نرخ ټاکل د وسایلو د ناموثر ویش سبب ګرځي یعنې ددې پر ځای چې په هغو کارونو او شیانو کې ډېر وسایل په کار واچول شي چې ټولنه ورته ډېره اړتیا لري، د قیمتونو د غلط تعیین په وجه عوام هغه توکي نه تولیدوي بلکې هغه شیان تولیدوي چې نرخ یې د حکومت له لوري نه وي ټاکل شوی او دوی ته په کې ډېره ګټه پاتې کېږي .

نرخ ټاکل داسلام له نظره:

نبي کریم صلی الله علیه وسلم به په خپله مارکېټ ته تشریف وړلو او د مارکېټ نظارت به یې کولو، تر څو خلك غیر شرعي کارونه ونکړي او په اخستنه او خرڅلاوکې له چا سره زیاتی ونشي. یو وخت د هغه مبارك په دوران کې نرخونه ډېر اوچت شول او خلك (اصحاب) پیغمبر (ص) ته راغلل او ورته یې وویل چې مونږ ته نرخ وټاکه؟ نبي کریم صلی الله علیه وسلم له نرخ ټاکلو څخه انکار وکړ. ددې حدیث عربي متن په لاندې ډول دی:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ غَلَا السِّعْرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ سَعِّرْ لَنَا فَقَالَ إِنَّ اللهَ هُوَ الْمُسَعِّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرَّزَّاقُ وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى رَبِّي وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْكُمْ يَطْلُبُنِي بِمَظْلَمَةٍ فِي دَمٍ وَلَا مَالٍ (35)

ترجمه: له انس رضي الله عنه څخه روایت دی وایي: د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په وخت کې نرخ لوړ شو، اصحابو وویل: اې د الله رسوله صلی الله علیه وسلم مونږ ته نرخ وټاکه، ویې فرمایل: بیشکه تنګونکی او پراخونکی او د روزۍ ورکونکی الله (ج) دی او همدی نرخ ټاکونکی دی، هیله لرم چې له خپل پالونکي سره په داسې حال کې مخامخ شم چې له تاسو نه یو هم له مانه د ځاني او مالي تېري د بدلې غوښتونکی نه وي.

دا ویل چې الله (ج) نرخ جوړونکی او ټاکونکی دی دا معنی لري چې نرخ د طبیعي قدرت پوسیله ټاکل کېږي،د هر چا له قدرت څخه بهر دی او دا ځکه چې پیغمبر (ص) په دې باندې داډمن و چې هیڅ څوك په غلط ډول په تقاضا او عرضه باندې اثر نه پرېباسي ځکه چې اسلام احتکار ((انحصار)) او نورې غیر شرعي لارې چې په مصنوعي ډول نرخ اوچتوي سختې منع کړیدي او دا د حکومت وظیفه ده چې ددې مخنیوی وکړي. او که چیرې داسې نرخ وټاکل شي چې پلورونکي ته په کې ګټه پاتې نشي نو دا له هغه سره ظلم دی.

[35]- المصدر:سنن الترمذي، الکتاب: البيوع عن الرسول (ص) الباب، ما جاء في التسعير، رقم الحديث: ١٢٣٥

له نبي کريم(صلی الله عليه وسلم) څخه وروسته:

- په ياد ولرئ چې د پيرودونکي (اخستونکي) سره شايد د تجارتي توکېو په راکړه ورکړه کې ظلم وشي.
- حضرت عمر(رض) به پخپله د مارکېټ نرخونه څارل حتی په کليو او بانډو کې به يې هم له نرخ څخه ځان خبرولو.
- حضرت عثمان (رض) به د جمعې په خطبه کې د نرخونو د حا لت څخه بحث کولو.
- داسې ويل شوي چې د امويانو د دوران په پيل کې د عراق حاکم هغو کسانو ته جزا ورکړې وه چې نرخونه به يې په بې انصافه ډول لوړ کړي وو.

ابن تيميه:

ابن تيميه د اسلام د غټو علماؤ له جملې څخه دی او د اقتصاد په برخه کې دده له نظرياتو څخه يوه مهمه نظريه د ثمن المثل نظريه ده.
د ابن تيميه د ثمن المثل (مساوي قيمت) له نظريې څخه مطلب دا دی چې مساوي يا همجنس توکي (شيان) بايد په مارکېټ کې يو قيمت ولري. په معاصر اقتصادکې ديته مشابه (Homogenous) توکي وايي او د دوی نرخ بايد په مارکېټ کې يو شان وي. مونږ بايد په ياد ولرو چې غير همجنس شيان تردې قانون لاندې نه راځي، نو مونږ کولی شو چې بازاري يا تجارتي توکي په دوو برخو وويشو:

1) همجنس شيان (Homogenous goods) :
2) غير همجنس شيان (Non homogenous goods)

ابن تيميه د انحصار (مناپولی) غندنه کوله، کومه چې د نرخونو د زياتوالي اهمه وجه ده او له حاکم څخه يې هيله کوله چې په مارکېټ کې په غير مشروع ډول د نرخونو د زيات جګوالي مخنيوي وکړي او يو حد ورته وټاکي چې له هغه نرخونه اوچت نکړی شي. ځکه چې په داسې نا مشروع ډول د نرخونو زياتوالی د يوه غريب سړي په ژوند باندې بد اثر

کوي او بايد د هغه له حق څخه دفاع وشي.

ابن قيم الجوزي:

ابن قيم الجوزي د ابن تيميه يو تکړه شاګرد او ملګری و، هغه د خپل استاذ (ابن تيميه) د ثمن المثل د نظريې ملاتړ او تائيد وکړ او ويې ويل چې غذايي توکي د يوه جنسيت لرونکي دي او انحصارګر بايد مجبور کړی شي چې په يوه نرخ (د ورته يا مشابه شيانو په نرخ) سره يې خرڅ کړي او حکومت بايد د نرخ د بې ځايه لوړوالي مخنيوی وکړي.
وروسته بيا ابن قيم د (قيمت ټاکلو) نظريې ته وسعت ورکړ او د غذايي موادو تر څنګ يې وسلې (کله چې وسله مشابه وي لکه يو شان غشي او تورې) هم په کې شاملې کړې، او ويې ويل کله چې خلك وسلو ته اشد ضرورت ولري نو وسله پلورونکي بايد مجبورکړی شي په يوه قيمت (مناسب) يې خرڅې کړي.
ابن قيم الجوزي وويل چې نرخ ټاکل شايد په مکمل ډول ښه او ګټور نه وي، خو کله چې کوم عرضه کونکی سوداګر په قصدي ډول بازار ته د شيانو عرضه کول بند کړي په دې وخت کې د حاکم لخوا نرخ ټاکل په مکمل ډول ښه دي، اما کله چې تاجر په مشروع ډول سره تجارت کوي او په کومه بله وجه لکه د نفوس د زياتوالي يا د عرضې د کموالي او يا بل کوم سبب له امله نرخونه اوچت شي، پداسې حالت کې بايد په بازار کې مداخلت ونه شي او پدې صورت کې قيمت ټاکل غير مناسب دي. هغه دا رايه هم وړاندې کړه چې حاکم بايد داسې پاليسي جوړه کړي چې د هغو عواملو په کلکه مخنيوي وکړي کوم چې د انحصار د مينځ ته راوړنې لامل ګرځي.

خلاصه:

د نبي کريم صلی الله عليه وسلم له پورتني حديث څخه دا څرګنديږي چې نرخ بايد ونه ټاکل شي او د نرخ ټا کل بايد د مارکېټ قواوو (عرضه او تقاضا) ته پريښودل شي، مګر

ددې تر څنګ د هغو عواملو مخه باید ونیول شي چې د انحصار د مینځ ته راوړنې سبب ګرځي، لکه احتکار او داسې نور. څرنګه چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم په مارکېټ کې ددغه ډول غیر شرعي کارونو مخنیوی کړی و، نو ځکه یې نرخ نه ټاکه. د اسلام له نظره مونږ باید په مارکېټ کې د هغو عواملو مخه ونیسو کوم چې په بازار کې په قصدي او بې انصافه ډول سره قیمتونه جګوي، مګر که چیرې د دغو عواملو مخنیوی ممکن نه وي نو د لنډ مهال لپاره د نرخونو ټاکل روا دي مګر د اوږد مهال لپاره باید په مارکېټ کې د هغو غیر عادلانه او غیر شرعي لارو او عواملو مخنیوی وشي تر څو فعال مارکېټ قایم پاتې شي او په عادلانه ډول سره پیر و پلور صورت ومومي، د نرخ ټاکلو په صورت کې باید کوښښ وشي چې د تعادل نرخ ته نژدې نرخ وټاکل شي.

۲) بیمه (انشورینس):

د انسانانو ټول فعالیتونه له کړاوونو او ربړو سره تړلي دي نو ددې لپاره چې د کوم یوه خطر مخنیوی وشي خلك بیمه کاروي یا په بل عبارت بیمه داسې یوه طریقه ده چې په هغې سره بیمه کړل شوی شخص یا کمپنۍ ته د یوې حادثې د تاوان معاوضه یا بدله ورکول کېږي.

بیمه دوه بنسټیز خواص لري:

1. له یوه شخص څخه بل سړي یا بل ګروپ ته د زیان یا تاوان (Risk) نقلول.
2. په مساویانه توګه دګروپ د ټولو غړو ترمینځ د تاوان شریکول.

بیمه ډېر پخوانی تاریخ لري داسې ثبوت شته چې (B.C ۳۰۰۰) قبل المسیح کلونو کې چینایي تجارانو د خطر (رسك) د شریکولو تخنیك کارولو [36].
له اسلام څخه وړاندې په عربو کې بیمې ته ورته کارونو رواج درلودچې له هغې جملې څخه ځینو د اسلام له راتګ څخه وروسته هم جواز وموند. معاصره بیمه په اورپا کې له صنعتي انقلاب څخه وروسته مینځته راغله. د اور بیمه د لومړي ځل لپاره په کال ۱۵۹۱

[36] Frank H.Knight ,"Risk ,Uncertainty ,and Profit" Houghton Mifflin, Boston-,A21

کې د اور د ټولنې چې د(Feuer Casses)په نوم یادیده جوړه شوه. د ژوندون د بیمې لومړۍ پالیسي په کال ۱۵۳۶ کې د جون په ۱۸ نیټه د لندن د بیمه ګرو (Underwriters)د یوه ګروپ لخوا جاري شوه.

د بیمه طبقه بندي د لاندې چارټ په وسیله ښودلای شو:

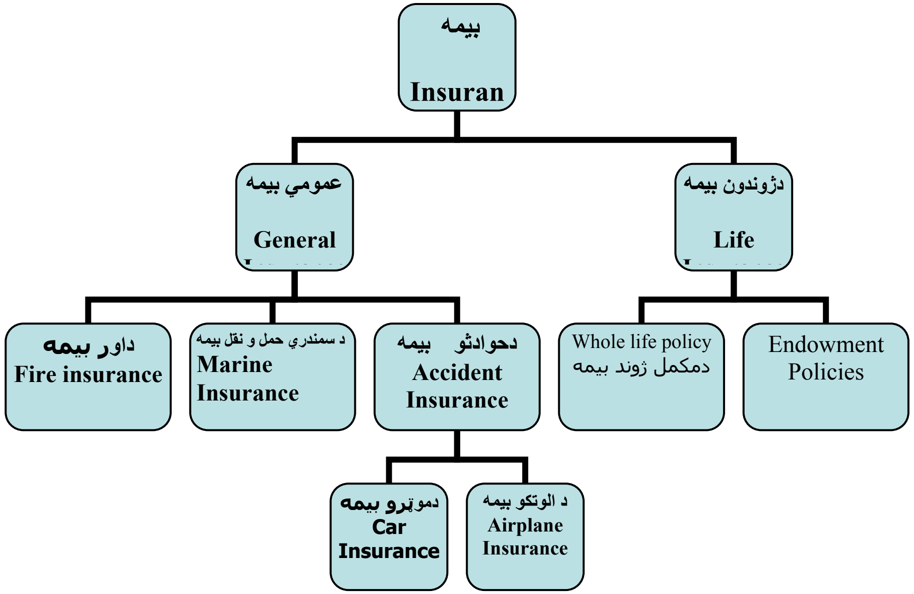

د بیمې دکار و بار مهمې موخې (اهداف) په لاندې ډول دي:

- دکور د مشر د ناڅاپي مړینې په صورت کې د وارثینو لپاره د ژوند د اړتیاوو برابرول.
- د کومې حادثې په صورت کې له اقتصادي تاوان څخه ځان ژغورنه.
- له دندې نه د تقاعد په صورت کې داړینو شیانو تهیه کول، د ماشومانو د زده کړې او واده لپاره د لګښت برابرول.

- له مخکې نه د راتلونکي ناڅاپي مالي تاوان تدارك يا بند وبست.

بيمه داسلام له نظره:

د بيمې په اړه د اسلامي علماؤ له بحثونو او کنفرانسونو څخه دا جوتيږي چې د دوی په مينځ کې يو توافق شته او هغه دا چې د بيمې مفکوره (کانسفټ) او اهداف له اسلام سره تضاد نلري، ځکه چې دا په ټولنه کې يو له بل سره مرسته او همکاري تقويه کوي. د نبي کريم صلی الله عليه وسلم او د هغه د اصحابو کرامو له عملي ژوند څخه دا ثابتيدی شي چې شريعت د بيمې مخکې ذکر شوي اهداف منلي دي.
يوازينی اختلاف چې اسلامي علماء يې له اوسنۍ مروجې بيمې سره لري هغه دا دی چې په بيمه کې سود، غرر[غرر هغه وخت مينځته راځي کله چې عواقب يا انجام ديوه قرار داد يا سودا مبهم پاتي شي.] قيمار، جهالت او داسې نور عناصر وجود لري او دغه شيان د اسلام د اصولو خلاف دي او ضروري ده چې د بيمې له کار و بار څخه دغه غير شرعي عناصر لرې کړی شي، زيات شمير اسلامي علماء همدغه پورته نظر لري چې مشهور يې دا دي: مفتي محمد شفيع، مولانا مودودي، شيخ احمد ابراهيم، ډاکتر مصلح الدين او داسې نور.
د بيمی دکار و بار د ښه چلښت لپاره، اسلامي علماء وايي چې دا بايد د دوه اړخيزې همکارۍ (ضمانت) او دوه اړخيز مسئوليت په بنا تر سره شي، د بيمې لپاره لاسته راغلې پيسې بايد په داسې لارو چارو وګمارل شي چې شرعا جواز ولري لکه (مشارکت، مضاربت ....) تر څو د سود مخنيوی وشي. مخکې له دې څخه چې د بيمې په اړوند نور بحث وکړو لاژمه ده چې لومړی د قرارداد اسلامي اصول وڅيړو، ځکه بيمه هم يو ډول قرارداد دی.

د قرارداد اسلامي اصول:

١- د څه په اړه چي قرار داد کيږي هغه بايد له اسلامي اصولو سره تضاد ونه لري: تر موضوع لاندې ماده يا خدمت بايد له اسلامي لارښوونو سره په تضاد کې نه وي او هر هغه شي چې داسلام له نظره ناروا دی د هغه پير و پلور او يا په هغه باندې قرار داد کول روا نه دي، لکه د شرابو، د خوګ د غوښې، فاحشې او داسې نورو پير و پلور چې دا ټول نارواد‌ی، نو که څوك له چا سره په دې قرار داد وکړي چې هغه به ورته شراب راوړي يا جوړوي دا ناروا عمل دی.

1. په قرار داد پورې د تړلې مادې موجوديت:

تر موضوع لاندې ماده بايد په فزيکي شکل وجود ولري او يا بايد خرڅونکی په دې قادر وي چې هغه خرڅ شوی توکی اخستونکي ته وسپاري. کومې معاملې چې په بې باورۍ مشتملې وي، د موجوديت په اړه يې د ناپيژندنې (جهل) او يا بل خطر موجود وي د اسلام له نظره دا ډول معامله منع ده. د دغسې معاملې بيلګې په لاندې ډول سره دي:

- ميوې د فصل په پيل او په ونه کې خرڅول پداسې حال کې چې کيفيت او جنسيت به يې وروسته څرګنديږي.
- د هغو ماهيانو خرڅول چې تراوسه په جاري اوبو کې دي.

په عمومي ډول زياتره اسلامي علماء په دې نظر دي چې د هر هغه شي خرڅول ناروا دي کوم چې وجود ونلري او دوی په لاندې حديث شريف باندې استدلال کوي:
عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ عَلَى رَجُلٍ بَيْعٌ فِيمَا لَا يَمْلِكُ (37)
ترجمه: عمرو بن شعيب له خپل پلار له خپل نيکه څخه وايي: رسول الله(صلی الله عليه وسلم وفرمايل: نشته په سړي د هغه څه خرڅول چې نه يې لري.
له دغه قانون څخه يوازينۍ استثناء بيع سلم (دسلم خرڅلاو) دی په کوم کې چې اخستونکی پيسې له وړاندې نه په داسې حال کې ورکوي چې د هغه شي تسليمول به په

37- المصدر:النسائي، الکتاب: البيوع، الباب: ماليس عند البايع ، رقم الحديث: ۴۵۳۳

یوه ټاکل شوې نیټه کې وروسته کېږي. علماء بیع سلم تر هغو توکېو پورې محدودوي کوم چې معین یا ټاکل کېدی شي په شکل، جنسیت او مقدار سره، لکه قلم چې په بازار کې په هغه شان نور قلمونه هم وجود لري او یا موټر. او کوم شي چې خرڅول یې ناروا دي هغه څه دي چې وجود ونه لري لکه آس ټول اسونه مختلف دي او په جنسیت کې سره تو پیر لري.

ددغه حدیث په اړوند چې پورته ذکر شو(مه خرڅوئ هغه شي چې تاسې یې نه لرئ) علماؤ مختلف تعبیرونه وړاندې کړیدي چې لاندې ذکر کېږي: (38)

i. ،،مه خرڅوئ هغه څه چې تاسې یې نه لرئ،، دا معنی ورکوي چې کوم شي چې له تاسو سره د خرڅلاو په وخت کې وجود ونلري یا ستاسو په ملکېت کې نه وي هغه شي مه خرڅوئ، یوازینۍ استثناء بیع سلم ده چې مخکې ذکر شوه.

ii. د حدیثو علماء په عمومي ډول سره بیا په دې نظر دي چې دغه حدیث (مه خرڅوئ هغه څه چې تاسې یې نه لرئ) په یو خاص قسم شیانو (غیر مثلي شیانو) پورې اړه لري او هغه شیان یا تجارتي توکي چې مثلي دي او په مارکېټ کې پیداکېږي د هغې خرڅول جایز دي و لو که د خرڅلاو په وخت کې له پلورونکي سره نه وي ځکه دغه شیان په آسانۍ سره عوض کېدی شي او په مارکېټ کې وجود لري. امامي شافعي هم داسې ویل چې یو څوك کولی شي چې داسې یو شي خرڅ کړي چې ورسره موجود نه وي په دې شرط چې معین (ټاکلی)څیز نه وي ځکه د ټاکلیو شیانو برابرول نه شي یقیني کېدلی .

iii. ځینو نورو علماؤ بیا ددې حدیث تعبیر داسې کړی چې د هغه شي خرڅول منع دي کوم چې له پلورونکي سره وجود ونلري او پلرونکی په دې قادر نه وي چې هغه شي اخستونکي ته ورتسلیم (برابر) کړي .دغه نظریه د مالکي فقهاوو او ابن تیمیه ده، دوی وایي چې د حدیث شریف هدف یوازې د شي ملکېت ندی بلکې مراد یې په دې باندې د پلورونکي قدرت او توان دی چې نوموړی شي اخستونکي ته برابر او تسلیم کړي دوی

38- Islmic law of cotract and business taransaction د ډاکټر محمد طاهر منصور لیکلې کتاب ، پاڼه ۴۱-۴۰

وایي که د دغه حدیث هدف د خرڅلاو په وخت کې د شي ملکېت وای نو بیا بیع سلم او داسې ډېرې نورې معاملې تر دې حدیث لاندې راځی. او دا هم وایي چې ځنې وخت یو څوك د یوه شي مالك وي مګر په دې نه توانیږي چې هغه شي اخستونکي ته ورتسلیم کړي چې په دې صورت کې هم معامله یا سودا ونه شوه .

خلاصه:

۱- له پورته بحث څخه دا څرګندیږي چې له دغه حدیث شریف څخه اصلي هدف د پلورونکي قدرت دی چې هغه شي چې خرڅوي یې اخستونکي ته مهیاکولی او تسلیم کولی شي او که نه، نو که چیرې څوك ددې قدرت ولري چې یو شي چې فعلا ورسره وجود ونه لري اخستونکي ته مهیا کړي هغه کولی شي چې هغه شي وپلوري سره له دې چې د خرڅلاو په وخت کې ورسره موجود نه وي، د بیلګې په توګه دکور جوړونې کمپنۍ کولی شي مخکې له دې څخه چې کورونه جوړ شي کورونه وپلوري ځکه هغه کمپنۍ ددې توان لري چې کورونه جوړکړي.

2. له قرار داد څخه مطلوب اهداف باید د اسلامي اصولو یا د الله (ج) دحکم خلاف نه وي. د هغه هدف لپاره چې یوه معامله یا قراداد کېږي هغه اهداف باید له اسلامي شریعت سره په تضادکې نه وي د بیلګې په توګه که چاته دا معلومه وي چې یو سړی د یوه بل شخص د وژلو لپاره وسله اخلي په هغه سړي باندې وسله (ټوپك) خرڅول ناروا دي.

3. قرار داد باید د لاندنیو عناصرو څخه پاک وي:

* قمار
* غرر
* غبن فاحش: غبن فاحش د ډېر زیات تاوان معنی ورکوي چې د دوکې او یا غلطې ښودنې په وجه د قرار داد یا سودا یوه اړخ یا شخص او پارټۍ ته رسیږي. که چیرې د هغه شي قیمت چې پرې خرڅ شویدی او د مارکېټ د اصلي قیمت تر مینځ لږ توپیر وي

دیته غبن یسیر(لږ غبن) وایي او په عمومي ډول سره تجار په دې پسې نه ګرځي او ډېر د تشویش وړ نه دی په غبن یسیر سره قرار داد یا سودا نه فسخه کېږي.

- اکراه: اکراه دیته وایي چې په زور او جبر سره څوك مجبور کړی شي چې یوه معامله [خرڅلاو، او داسې نور تر سره کړي] دغه ډول معامله د اسلام له نظره ناروا ده.

د مروجې بیمې خلاف د اسلامي علماوو دلایل:

مروجه بیمه دغه لاندې غیر شرعي عناصر لري :

1. د غرر عنصر: د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د ډېرو احادیثو په رڼا کې هر هغه خرڅلاو چې غرر په کې شامل وي منع کړی شویدی. په بیمه کې د لوړې درجې غرر وجودلري. د غرر صفت په بیمه کې په څلور ډوله لیدل کېږي:

a. په موجودیت کې: غرر د جبران (معاوضې)د مبلغ موجودیت غیر یقیني (غیر معین)دی ځکه چې یوازې د حادثې د پیښېدو په صورت کې ورکول کېږي او هغه په خپله غیر معینه ده.

b. د مقدار غرر: دغه بیمه کړی شوی د قرار داد په وخت کې په دې نه دی خبر(نه پوهېږي) چې د حادثې د پیښېدوپه صورت کې یا د هغه د مال او ملکیت د خرابیدو په صورت کې به نوموړی څومره جبران تر لاسه کوي.

c. د جبران د ورکولو (تادیې) په اړوند غرر: په بیمه کې د جبران د ورکولو وخت نا معین او نا ټاکلی دی.

۲. د قمار عنصر: د بیمې په قرار داد کې بیمه کونکی هغه پیسې له لاسه ورکوي چې پدې مورد یې هغه د بیمې کمپنۍ ته ورکوي او په بل صورت کې یعنې که حادثه پیښه شي کمپنۍ ده ته د هغه مبلغ څو چنده ورکوي کوم چې ده کمپنۍ ته ورکړی دي. او دغه شیان بیمه قمار ته نژدې کوي .

۳. د سود عنصر: د بیمې د مخالفینو بل دلیل دا دی چې په بیمه کې په دوه ډوله سود شته دی: لومړی دا چې د بیمې کمپنۍ د بیمې په نامه اخستل شوې پیسې په حکومتي اسنادوکې چې سود ورکوي په کار اچوي . دوهم دا چې هغه مبلغ چې بیمه کونکی یې کمپنۍ ته ورکوي له هغه سره توپیر لری کوم چې نوموړی به یې د جبران په شکل تر لاسه کوي او د همدې توپیر له امله دا د سود تر عنوان لاندې راځي.

د بیمې دکار و بار دکنټرول اسلامي اصول:

1. (بیمه) باید په دوه اړخیزه ضمانت او همکارۍ بدله شي دکومو اهدافو لپاره چې بیمه په لومړیو وختونو کې جوړه شوه ډېر سپیڅلي وو او هغه دا چې که یوه غمیزه واقع شي د هغه تاوان یا ضرر به په مشترك ډول سره ګالل کېږي او یو کس به د هغه بوج ته یوازې نه پاتې کېږي، مګر د اوسنۍ بیمې سیستم داسې جوړشوی چې په هغه کې د بډایانو یو وړوکی ګروپ غواړي چې په دې نامه د ټولنې پیسې راجمع کړي او بیا دغه پیسې د خپلې شخصي ګټې په منظور وکاروي او خپل کار و بار ورباندې کوي. اسلامي بیمه باید یو له بل سره د مرستې په جذبه او یو له بل سره د دوه اړخیزې همکارۍ او ضمانت په بنا جوړه شي، که له چاسره مرسته کېږي هغه باید له هغه ګڼ مالي حساب څخه وشي کوم چې په دې منظور جوړشویدی او هدف یې دګټې ګټل نه دي. د بیمې کمپنۍ دګټې په منظور د هغه مالي حساب پیسې په کار اچولی شي چې د پانګونې (Investment)په خاطر جوړ دی.

2. د پانګونې اسلامي طریقه باید وکارول شي: اسلامي بیمه کمپنۍ باید په هغو لارو کې پیسې وکاروي چې شریعت یې جواز ورکوي، له سود او غرر څخه پاکې وي، لکه مشارکت، مضاربت او داسې نور. معلومه ده چې اوسنۍ بیمه خپلې پیسې په سودي کار و بار کې کاروي او هم په کې د غرر او قمار عناصر لیدل کېږي چې دا شرعا ناروا دي.

تکافل یا اسلامي بیمه:

اسلامي فقهاوو ددې لپاره چې د بیمې اسلامي عوض یا بدیل یې وړاندې کړی وي ډېر کار کړی او په دې اړوند له ډېرو کنفرانسونو او بحثونو وروسته دې نتیجې ته رسیدلي چې تعاوني شرکت د اوسنۍ غیر اسلامي بیمې ښه بدیل کېدلی شي.ځکه په دې سیستم کې ګټه په خپله د بیمې د پالیسۍ لرونکو تر مینځ شریکه وي، خو دغه وړاندیز په بیمه کې د شخصي سکتور رول محدودوي یا په بل عبارت شخصي سکتور ته پکې څه رول نه ورکول کېږي .

ځینو علماؤ ددغه مشکل د له مینځه وړلو په منظور د اسلامي بیمې د یو بل شکل وړاندیز وکړ چې هغه ته د تکافل سیستم (سکېم) وایي کوم چې د تبرع او مضاربت په عناصرو ولاړ دی. "تکافل" د مشترك ضمانت معنی ورکوی. د تکافل هدف د یو ګروپ یا یوې ډلې د غړو تر مینځ دوه اړخیزه(mutual) مرسته ده.یا په بل عبارت تکافل د ملکیت یا مال د زیانمن کېدو په صورت کې د یوه ګروپ د غړو تر مینځ د مشترك ضمانت یوه طریقه ده، دګروپ غړي په دې توافق کوي که چیرې یو د دوی څخه د څه ناورین یا حادثې ښکارکیږي، نو هغه ته به یو معین مقدار پیسې ورکول کېږي، ټول غړي د تکافل هڅه کوي چې له ضرورت مند سره مرسته وکړي. د تکافل غړي په کلني ډول سره یو معین مقدار پیسې کمپنۍ ته ورکوي دغه سهم (پیسې) بیا په دوو برخو ویشل کېږي، یو لوی مقدار ددغه پیسو د پانګونې حساب ته ځي او د اعانه ورکونکي یا د پیسو د مالك ملکیت پاتې کېږي. هغه بله برخه چې نژدې ۲-۵% پورې اعانه تشکېلوي د وقف حساب ته ځي او تبرع تصور کېږي.

د تکافل کمپنۍ دغه مجموعي پیسې د مضاربې په کار و بار اچوي او یا په بل داسې کار و بار چې شرعا جواز ولري لکه مشارکت او داسې نور او که څه ګټه وشي هغه د مخکني نسبت په حساب د پانګونې او د وقف له حساب سره یو ځای کیږي یعنې دګټې د۲څخه تر ۵% پورې د وقف حساب ته ځي او پاتې نورې د پانګونې حساب (سرمایه) ته.

د تکافل هدف شاید د ژوندون بیمه وي او یا د خطر په مقابل کې د ملکیت او مال بیمه کول (Risk insurance of property)،که چیرې مخکې له دې څخه چې د بیمې مودت ختم شي بیمه کړل شوی شخص مړشي د ژوندون د بیمې په صورت کې او یا د چا په ملکیت باندې کوم خطر(تاوان) راشي کوم چې بیمه کړی شویدی، نو په دې صورت کې به کمپنۍ نوموړي شخص ته هغه پیسې بیرته سپاري کومې چې هغه د پانګونې په حساب کې اچولې دي، سره له هغه ګټې چې په دغو پیسو شویده. او بل عنصر د وقف له حساب څخه به جبران کېږي تر څو اړتیا یې رفع شي او یا تر یوه معین حده د تاوان جبران وشي. څرنګه چې دغه کمپنۍ د پانګونې اسلامي طریقه کاروي نو دا د سود څخه پاکه بیمه ده، قیمار او غرر نشته پکې او که چیرې لږ شان ته غرر په کې وي هم هغه دومره حد ته نه رسیږي چې د تکافل د تحریم سبب شي .

د تکافل یا اسلامي بیمه (کمپنیو) [39] لست:

عربي هیوادونه:

نوټ:د لاندنیو کمپنیو له جملې څخه ځنې سره له دې چې پوره د تکافل کمپنۍ نه دي مګر بیا هم د تکافل له کار و بارسره تړاو لري، نو ځکه په دې لست کې شامل کړی شویدي .

هیوادونه Country(s)	کلونه Year(s)	کمپنۍ Company(s)
بحرین	*1992*	السلام اسلامك تکافل کو Al-Salam Islamic Takaful Co.

[39]- د تکافل دغه لست له لاندینی ویب پاڼې نه تر لاسه شوی:
http://islamic-finance.net/islamic-insurance/takaful-co..html

بحرين	*1992*	بحرين اسلامك انشورنس كو. Bahrain Islamic insurance co.
بحرين	*1985*	اسلامك انشورنس اينڈ ري انشورنس كو. Islamic insurance and Re-insurance Co.
بحرين	*1983*	شركة التكافل الاسلاميه Sharikat Takaful al-Islamiyah
بحرين	*1989*	تكافل انٹرنشنل Takaful international
اردن Jordan	*n.d*	اسلامك انشورنس كو. پي ايل سي. Islamic insurance Co. Plc.
كويت Kuwait	*n.d*	انٹرنشنل كمپنی فار كواپريٹو انشورنس International company for cooperative insurance
قطر Qatar	*1994*	قطر اسلامك انشورنس كو. Qatar Islamic insurance Co.
سعودي عربستان	*1985*	الامانه كواپريٹو انشورنس (الراجحي)

S.Arabia		Al-Aman cooperative insurance (al-Rajihi)
S.Arabia/Bahrain سعودي عربستان، بحرين	*n.d*	گلوبل اسلامك انشورنس كو. Global Islamic Insurance Co.
S.Arabia/UAE متحده عربي امارات، سعودي	*n.d*	انٹرنشنل اسلامك انشورنس كو. International Islamic insurance co.
S.Arabia سعودي عرب	1979	اسلامك عرب انشورنس كو. Islamic Arab insurance co. (Dallah al-Baraka group)
S.Arabia/UAE متحده عربي امارات، سعودي	n.d	اسلامك عرب انشورنس كو. Islamic Arab insurance co. (IAIC)
S.Arabia سعودي عربستان	1995	اسلامك كواپريٹو فار انشورنس اف انوسٹمنٹ اينڈ ايكسپورٹ كريڈيٹ Islamic corporation for insurance of investment and export credit
S.Arabia/Bahrain بحرين، سعودي	1985	اسلامك انشورنس اينڈ كو Islamic insurance and reinsurance Co.(IIRCO)

		عربستان
اسلامڪ انٽرنيشنل انشورنس ڪو. (سلمتي) Islamic international insurance Co. (salamat)	1985	S.Arabia/UAE متحده عربي امارات، سعودي عربستان
اسلامڪ تڪافل اينڊ ريتڪافل ڪو. Islamic Takaful and Re-Takaful Co.	1986	S.Arabia/Bahamas بحاماس، سعودي عرب
اسلامڪ تڪافل ايند ريتڪافل ڪو. (بحاماس) Islamic Takaful and Re-Takaful Co. (Bahamas)	1983	Bahamas بحاماس
اسلامڪ يونيورسل انشورنس Islamic universal insurance	n.d	S.Arabia/Bahrain بحرين، سعودي عربستان
نشنل ڪوآپريٽو انس ڪو. National cooperative Ins Co. (NCCI)	1986	سعودي عربستان

تڪافل اسلامڪ انشورنس ڪو. بحرين Takaful Islamic insurance Co.Bahrain	n.d	S.Arabia/Bahrain سعودي عربستان. بحرين
البرڪه انشورنس ڪو. Al Baraka insurance Co.	1984	سوڊان
اسلامڪ انشورنس ڪو. Islamic insurance Co.	1979	سوڊان
شيڪن انشورنس ڪو. Sheikan insurance Co.	n.d	سوڊان
دي نشنل ري انشورنس ڪمپني (سوڊان) The national Re-insurance company (Sudan) Ltd.	n.d	سوڊان
دي يونايٽيڊ انشورنس ڪمپني (سوڊان) The united insurance company (Sudan) Ltd.	1968	سوڊان
وطني ڪوآپريٽو انشورنس ڪو.	1989	سوڊان

Watania co-operative insurance Co.		
بیسټ لدت ایتهمین تونیس سعودي BEIT ladat Ettamine Tounsi Saudi (Best Re)	1985	Tunisia تو نس
الینس انشورنس Alliance insurance	1985	متحده عربي امارات
Oman insurance Co. عمان انشورنس کو.	1985	متحده عربي امارات
دي اسلامك عرب انشورنس کو. The Islamic Arab insurance Co.	1980	متحده عربي امارات

غیر عرب اسلامي هیوادونه

انشورنس اسلام تیب سینډي برهډ Insurance Islam TAIB sendirian Berhad (IITSB)	*1993*	Brunei بروناي
تبونګ امانه اسلام Tabung Amanah Islam	*1993*	Brunei بروناي

تکافل انډ ریتکافل کو Takaful and Re-Takaful Co.	*1993*	Brunei بروناي
تکافل اب برهډ Takaful Ab birhad	*1993*	Brunei بروناي
لایف تکافل Life Takaful (pte)	*1999*	بنګلدیش
جنرل تکافل General Takaful (pte)	*1999*	بنګلدیش
سیریکاټ تکافل اندونیشیا Syarikat Takaful Indonesia	*1999*	اندونیزیا
پي ټي اسورنسي تکافل کېلورګه PT Asuransi Takaful keluarga	*1994*	Indonesia اندونیزیا
پي ټي انسورنسي تکافل اموم PT asuransi Takaful Umum	*1994*	Indonesia اندونیزیا
پي ټي سریکاټ تکافل Pt Syarikat Takaful	*1994*	Indonesia اندونیزیا
تکافل انشورنس	*1994*	Indonesia

اندونیزیا		Takaful asuransi
Malaysia مالیزیا	1997	اسین ریتکافل انټرنیشنل Asian Re-Takaful international (L) Ltd. (ARÝIL)
Malaysia مالیزیا	1996	اسین تکافل ګروف Asean Takaful group (ATG)
Malaysia مالیزیا	1984	سیریکټ تکافل مالیزیا بهډ Syarikat Takaful Malaysia Bhd.
Malaysia متلیزیا	1993	تکافل نیشنل بهډ Takaful national Bhd
Turkey ترکیه	1993	احلاس سیګورته Ihlas sigorta As

نهم فصل

په اقتصاد کې د حکومت رول

- **حکومت او د حکومت دندې:**

اسلامي حکومت: هغه حکومت ته ویل کیږي چې قدرت او سلطه پکې د الله (**جل جلاله**) وي، یعنې د الله تعالی دین پکې حاکم وي. په دغه حکو مت کې د الله (**جل جلاله**) رضا تر ټولو لوړ هدف، اسلامي شریعت اساسي قانون، ولس مشر د الله (**جل جلاله**) خلیفه دی او وظیفه یې د الله (**جل جلاله**) د اوامرو پلي کول دي، ټول قوانین باید د قرآن او احادیثو په رڼا کې جوړ شي.

اسلامي اقتصادي سیستم دکمونستي اقتصادي سیستم برخلاف یو آزاد سیستم دی خو دغه آزادي بې پولې نه ده بلکه د شریعت تر چوکاټ پورې محدوده ده، نوځکه پدې سیستم کې د حکومت رول لږ خو مهم دی، حکومت د اقتصادي بې عدالتۍ د له منځه وړلو او اقتصادي ثبات راوستلو په شان مهمې دندې په غاړه لري، د مثال په توګه حکومت وظیفه لري د انحصار (مناپولۍ) مخنیوی وکړي او داسې نور.

همدارنګه د ځینو عام المنفعه شیانو برابرول هم د حکومت کاردی، په ځانګړې توګه هغه دکومو لپاره چې شخصي سکتور زړه نه ښه کوي او یا ډېرو لوړو مصارفو ته اړتیا لري لکه د امنیت ساتنه، ښوونه او روزنه، ساینس او تکنالوژي، بریښنا ....

له نبي کریم صلی الله علیه وسلم نه روایت دی!

حَدَّثَنَا أَبُو خِدَاشٍ وَهَذَا لَفْظُ عَلِيٍّ عَنْ رَجُلٍ مِنْ الْمُهَاجِرِينَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثًا أَسْمَعُهُ يَقُولُ الْمُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ فِي الْكَلَإِ وَالْمَاءِ وَالنَّارِ (40)

---

[40]- المصدر: سنن ابي داود، الكتاب: البيوع، الباب: في منع الماء ، رقم الحديث: ٣٠١٦

ترجمه: ابو خداش (رضي الله عنه) روايت کړی او دا لفظ د علي دی چې د نبي کريم (عليه السلام) له مهاجرو ملګرو څخه له يوه مهاجر نه يې روايت کړی وايي: له نبي کريم (ص) سره مې درې ځله په غزا ګډون کړی،اوريدل به مې چې فرمايل يې: مسلمانان په دريو شيانو: ورشو، اوبو او اورکې سره شريك دي.

له اور څخه مونږ د انرژۍ مفهوم اخستلای شو، ددې لپاره چې طبيعي زيرمې (ګاز، اوبه، تيل) ،انرژي (بريښنا ...) ټولو عوامو ته په عدل سره وويشل شي ددغو شيانو ملکيت بايد له حکومت سره وي نه له شخصي سکتور سره ځکه په حکومت کې ټول خلك سره شريك دي او که د ضرورت په بنا شخصي سکتور ته ورکړل شي نو بيا بايد د انحصار مخه ونيول شي او حکومت بايد د عوامو حقوق خوندي وساتي او بيځايه د نرخونو د لوړوالي مخنيوی وکړي.

د امام غزالي د قول مطابق حکومتونه په څلور ډوله دي چې ټول په يوه وخت کې وجود لري:

I. حکومت العليا(شريعة) :د شريعت حکومت هغه چې د خلکو په ظاهر او باطن دواړو باندې يې حکم چليږي يعنې د خلکو باطن او ظاهر، خاص او عام دواړه د شرعي احکامو تر حکم او اثر لاندې دي.

II. د خلفاوو، شاهانو او يا اميرانو حکومت: دغه حکومت د ټولنې په عمومي مسائلو کې د لاس وهنې يا اداره کولو قدرت لري او ددې لپاره چې د يوه هيواد ادارې په ښه ډول سره وچليږي قوانين جوړولی شي خو د دوی قدرت يوازې تر اجتماعي امورو پورې محدود وي او د خلکو په شخصي امورو باندې قدرت نه لري د دوی امرونه يا حکمونه په خاص او په عام دواړو باندې مشتمل دي مګر په ظاهر د خلکو نه په باطن باندې.

III. د علماوو حکومت: چې هغوی د انبياوو (ع) وارثان دي، حکومت يې يوازې د خاصو خلکو پر باطن باندې دی او عام خلك د دوی تر حکم لاندې نه راځي او په ظاهر د خلکو يې هم حکم نشي عملي کېدلی.

IV. د داعيانو حکومت: ددوی حکومت يوازې په باطن د عامو خلکو مشتمل دی يعنې عام عوام ددوی تر اغيزې او اثر لاندې راځي .

ددې لپاره چې په يوه هيواد کې ښه او پياوړی حکومت وجود ولري لاژمه ده چې دغه پورته ټول ذکر شوي حکومتونه او يا اشخاص موجود وي او يو له بل سره همکاري ولري او په ګډه سره د عوامو دسوکالۍ لپاره کار وکړي، که چيرې له دغو پورته ذکر شويو کسانو څخه کوم يو نه وي نو بيا په درست ډول سره حکومت نشي چليدلی د بيلګې په توګه که علماء له مينځه لاړشي نو په عالمه طبقه باندې به اثر او حکومت له مينځه ولاړ شي او ګډوډي به رامينځ ته شي، نو لاژمه ده چې حکومت دغه ټول پورته ذکر شوي حکومتونه قبول کړي او له هغو سره د تفاهم له لارې د هيواد اداري چارې پر مخ بوځي له بده مرغه په تيرو وختو نو کې زمونږ حکومتونو دغو مسايلو ته پام نه دی کړی او په يوازې سر ((حکومت د اميرانو)) سره يې د هيواد چلونې هڅې کړيدي او دغه نور حکومتونه (حکومت العليا(الشريعة)،د علماؤ حکومت، او داعيانو حکومت) يې له پامه غورځولی و او د دوی دغه عمل زمونږ دګران هيواد افغانستان د تباهۍ سبب شويدی.

د حکومت دندې:

دحکومت مهمې دندې عبارت دي له:

1. د غريبۍ او بيکارۍ له مينځه وړل
2. د پيسو د حقيقي ارزښت ساتنه
3. د قانون (شريعت) عملي کول
4. د ټولنيز او اقتصادي عدالت تامينول
5. د امنيت ساتل او په عادلانه ډول د عايد ويش
6. نړيوالې اړيکې او قوي دفاع

اوس به په لنډ ډول د حکومت دغه پورته ذکرشوې دندې وڅیړو:

۱ – د غریبۍ او بیکارۍ له مینځه وړل:

څرنګه چې اسلام پدې نظر دی چې د ټولو وسایلواصلي مالك الله (ج) دی، مال او ثروت مونږ ته د امانت په ډول راکړل شویدی، نو دا باید د الله تعالی د اوامرو مطابق وکارول شي، حکومت پدې کې اهم رول لري، د زکات ټولول او ویش د حکومت کاردی، حکومت باید د وسایلو په استعمال کې هغه کارونو ته اولویت حق ورکړي چې عوامو ته د کار ډېر شرایط برابرکړي او ټولنی ته ګټور وي، ددې هدف د تحقق لپاره حکومت دوه لارې لري:

لومړی پلان کول: حکومت باید داسې پلان جوړکړي ترڅو وسایل په هغه سکتورکې وکارول شي د کوم چې اړتیا او فایده چې ډېره وي او ددې تر څنګ د انفلاسیون مخنیوی هم وکړي.

دوهم د اقتصادي زیربنا برابرول: د هر هیواد د اقتصادي پرمختګ لپاره د فزیکي او ټولنیزې زیر بنا موجودیت اړین دی او بې لدینه پرمختګ ناشونی دی، دغه فزیکي زیربنا لکه د سرکونوجوړول، ښوونه او روزنه،..... ډېرو لوړو مصارفو ته اړتیالري او شخصي سکتور ورته کمه پاملرنه کوي ځکه ګټه یې کمه ورته بریښي، نو دا زیر بنا باید حکومت برابره کړي.

۲-د پیسو د اصلي ارزښت ساتنه:

د نني عصر یو لوی مشکل د انفلاسیون مسلسل زیاتوالی او ددې په وجه د پیسو د اصلي ارزښت کمی دی، نو ددې مشکل د حل لپاره حکومت باید په خپلو اقتصادي پالیسیو کې له احتیاط څخه کار واخلي.

۳-قانون او نظم: د قانون عملي کول او د ټولنې امنیت ساتل د حکومت له اصلي دندو څخه دي، ترڅو چې په کومه ټولنه او هیوادکې نظم او قانون پلی شوی نه وي ترهغې پورې هلته اقتصادي پرمختګ مینځته نشي راتلی، په بې امنه هیواد کې څوك پانګه اچونې ته زړه نه ښه کوي. پانګه د هغه مرغه په شان ده چې همیش په هوا کې ګرځي او د ښه مناسب او پور امنه ځای په لټه کې وي او کوم ځای چې ورته ښه ښکاره شي هلته کېني، نو حکومت باید داسې شرایط برابر کړي چې د پانګوالو توجه را جلب کړي . نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي :

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللہ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلّى اللہ عَلَيْه وَسَلّم بِمنًى أَتَدْرُون أَيُّ يَوْمٍ هَذَا قَالُوا اللہ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ فَإِنّ هَذَا يَوْمٌ حَرَامٌ أَفَتَدْرُونَ أَيُّ بَلَدٍ هَذَا قَالُوا اللہ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ بَلَدٌ حَرَامٌ أَتَدْرُونَ أَيُّ شَهْرٍ هَذَا قَالُوا اللہ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ شَهْرٌ حَرَامٌ قَالَ فَإِنّ اللہ حَرّمَ عَلَيْكُمْ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا [41]

ترجمه:له ابن عمر(رض) څخه روایت دی وایي چې نبي کریم (ص) په منی کې وفرمایل:آیا پوهیږئ چې داکومه ورځ ده؟ دوی وویل چې الله (ج) او رسول ښه پوهیږي، ویې فرمایل: دا حرامه ورځ ده، آیا پوهیږئ چې دا کوم ښار دی؟ دوی وویل چې الله (ج) او رسول یې ښه پوهیږي، ویې فرمایل: داحرام ښار دی،آیا پوهیږئ چې داکومه میاشت ده؟ دوی وفرمایل الله (ج) او د هغه رسول ښه پوهیږي ویې فرمایل: دا حرامه میاشت ده،او ویې فرمایل: پس الله پاك ستاسې وینې او ستاسو مالونه او ستاسوعزت او آبرو په یو او بل باندې داسې حرام کړي لکه ستاسو دغه ورځ، ستاسو په دغه میاشت کې ستاسو په دغه ښارکې .له دینه دا په ډاګه شوه چې د عوامو د ژوند او مال ساتنه د حکومت کار مسئولیت او دنده ده.

---

[41]- المصدر: صحيح البخاري، الكتاب: الادب ، الباب: قول الله تعالى يا ايهاالذين آمنوا لايسخر قوم من... ، رقم الحديث: ۵۵۸۳

۴-ټولنيز او اقتصادي عدالت:

د اسلام له نظره ټولوخلکو ته په يوه نظرکتل کېږي، د غريب او اميرترمينځ توپير نشته قانون او حکومت ورته په يوه سترګه ګوري، نوځکه بايد هيڅ تبعيض ونه شي او حکومت بايد ټولو عوامو ته يوشان اساتنياوې او دکار شرايط برابرکړي. او هم شخصي سکتور وځاري ترڅو دکارګرواو مصرف کونکو سره بې عدالتي ونشي

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي:

حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا وَاصِلٌ الْأَحْدَبُ قَالَ سَمِعْتُ الْمَعْرُورَ بْنَ سُوَيْدٍ قَالَ رَأَيْتُ أَبَا ذَرٍّ الْغِفَارِيَّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَعَلَيْهِ حُلَّةٌ وَعَلَى غُلَامِهِ حُلَّةٌ فَسَأَلْنَاهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ إِنِّي سَابَبْتُ رَجُلًا فَشَكَانِي إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعَيَّرْتَهُ بِأُمِّهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ إِخْوَانَكُمْ خَوَلُكُمْ جَعَلَهُمْ اللهُ تَحْتَ أَيْدِيكُمْ فَمَنْ كَانَ أَخُوهُ تَحْتَ يَدِهِ فَلْيُطْعِمْهُ مِمَّا يَأْكُلُ وَلْيُلْبِسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ وَلَا تُكَلِّفُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ فَإِنْ كَلَّفْتُمُوهُمْ مَا يَغْلِبُهُمْ فَأَعِينُوهُمْ (42)

ترجمه: معرور بن سويد وايي: ابوذر غفاري رضي الله عنه مې په داسې حال کې چې يوه نوې جامه (چپنه) يې اغوستې ده او يوه يې غلام اغوستې وه وليد ، نو ددې پوښتنه مو ترې وکړله، ويې ويل يوه سړي ته مې ښکنځلې وکولې، نو هغه له ما نه نبي کريم :صلى الله عليه وسلم ته شکايت وکړ، ما ته نبي کريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: آيا د مور پيغور دې ورکړی؟ بيا يې وفرمايل: ستاسې ورونه ستاسو چوپړيان دي، الله پاك ستاسې تر لاس لاندې ګرځولي، نو د چا چې خپل مسلمان ورور تر لاس لاندې وي له هغه څه نه چې دی يې خوري هغه ته هم ورکوي او له هغه څه نه چې اغوندي يې هغه ته هم ورواغوندي، او داسې کار مه ورته سپارئ چې په دوی زورور وي او که مو ورته وسپارلو بيا نو د هغه په سرته رسولو کې مرسته ورسره وکړی. له پورتني حديث څخه دا څرګنديږي چې د اصغرى تنخوا او دکار د ساعتونو ټاکل د اسلام له نظره جوازلري

[42] ـ المصدر: صحيح بخاري، الكتاب: العتق، الباب: قول النبي العبيد اخوانكم فاطعموا مما تآكلون ، رقم الحديث: ٢٣٥٩

۵- د امنيت تامين او په عادلانه ډول د عايد ويش:

د امنيت مهيا کول د اقتصادي پرمختګ لپاره لازمي شرط دی، په غير عادلانه ډول د عايد ويشل د بې امنۍ او ګډوډۍ مهم عامل دی، د عايد غير عادلانه ويش د غريب او امير تر مينځ نفرت او کرکه پيدا کوي او غريب دې ته اړ باسي چې په نا مشروع لاره له اميرانو څخه مال تر لاسه کړي لکه غلا ،قتل ...

داسلام مبارك دين په هر څه کې د عدل مراعاتولو حکم کوي د حکومت لپاره دا پکار ده چې په ټولنه کی د شريعت اوامر پلي کړي لکه د زکات راټولول، د ميراث اسلامي قانون پلي کول، له حرامو څخه منع کول د غلا او رشوت مخه نيول .... ددغو کارونو د ترسره کولو په وسيله په ټولنه کې د غريب او امير ترمينځ د عايد د لوی توپير د مينځ ته راتګ او زياتوالي مخنيوی کېدی شي.

۶- نړيوالې اړيکې او قوي دفاع:

يو اسلامي هيواد بايد له نورو هيوادونو او نړيوالو سره ښې اړيکې ولري البته د اسلام تر قوانينو لاندې او ددې تر څنګ کفارو ته د اسلام ښه تصور وړاندې کړي او له کفارو او نورو سره دکړيو لوظنامو او تړونونو مراعات وکړي. مګر ددې تر څنګ بايد د ملك ددفاع توان هم ولري لکه الله (ج) چې فرمايي:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ، ، (الأنفال59)

ترجمه: او تياروئ (اې مومنانو) لپاره (د جنګ) ددغو (ماتوونکو د عهد يا د مطلق کفارو) څومره چې توانيږئ (جمع کولی شئ) تاسې له قوت (اسباب د جنګ) چې وويروئ تاسې په دغه (قوت اوتياری) سره دښمنان د الله او دښمنان ستاسې او نورکسان بې له دوی نه چې نه پيژنئ تاسې هغوی الله عالم دی په (عداوت د) هغوی او هر هغه څه چې

نفقه کوئ تاسې له یوه شي په لاره د الله کې (لپاره د دین) پوره (بدل د هغه) به درکړی شي تاسې ته حال دا چې پر تاسې به ظلم ونه کړی شي(د ثواب په لږوالي او د عذاب په ډیروالي).

د اقتصادي پرمختګ لپاره د نړیوالو سره د ښو اړیکو ساتل اړین دي تر څو زمونږ سوداګر پدې وتوانیږي چې له بهرنیو هیوادونو سره په ښه توګه تجارت وکړی شي او هم نور هیوا دونه خصوصا اسلامي هیوادونه تشویق کړی شي چې زمونږ په هیواد کې پانګه واچوي تر څو عوامو ته دکار شرایط برابرکړی شو.

د حکومت د عاید سرچینې:

د یوه اسلامي حکومت د عاید لارې (سرچینې) په لاندې ډول دي:

1. زکات او عشر: زکات د اسلام څلورمه بنا ده، د زکات ورکول په هر بډای مسلمان باندې فرض دی، د زکات راټولول د حکومت دنده ده، له زکات نه د غریبې په له مینځه وړلو او عام المنفعه کارونو کې کار اخستل کېداي شي، عشر د ځمکې یا حاصل زکات دی.

2. عاید د طبیعي منابعو څخه: طبیعي منابع لکه معدن اوکان، د تیلو زیرمې او داسې نور

3. وقف او صدقه: د ملکیت یا مال وقف (خاص) کول دي ا لله تعالی ته او هغه پدې ډول چې خپل مال د الله (ج) په لاره کې د مصرف لپاره ورکړی شي او صدقه هم د الله (ج) د رضا لپاره د مال مصرف ته ویل کېږي او صدقه په دوه ډوله ده یو واجب صدقه (زکات)او دوهم ډول نفلي صدقه ده. د اسلامي حکومت په موجودیت کې صدقه باید خلیفه (بیت المال) ته وسپارل شي، د اسلامي حکومت د نه موجودیت په صورت کې څرنګه چې د عوامو سره دا ویره وي چې د دوی مال (صدقات ...) به د الله

(ج) د اوامرو مطابق ونه کارول شي دوی کولی شي چې په مستقیم ډول صدقات مستحقینو ته ورکړي.

4. جزیه، خراج او خمس: کله چې کوم غیر مسلم د اسلامي حکومت اوامرو ته غاړه کېږدي حکومت د دوی د مال او ځان ساتلو دنده په غاړه لري لکه د نورو هیوادوالو په شان، حکومت له دوی څخه ددې په بدل کې ټکس (جزیه) اخلي. د جزیه په اړوند ا لله تعالی فرمايي:

قَاتِلُوا الّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالله وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرّمَ الله وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ. (التوبة28)

ترجمه: وجنګیږئ تاسې له هغو کسانو سره چې نه راوړي ایمان پر الله (ج) او نه په ورځې د آخرت باندې او نه حرام ګڼي دوی هغه چې حرام کړي دي الله (ج) او رسول د هغه او نه قبلوي دوی دین حق (اسلام) له هغو کسانو نه چې ورکړ شویدي دوی ته کتاب تر هغه پورې چې ورکړي دوی جزیه له لاسه حال دا چې دوی ذلیل وي.

خراج:که د اسلا مي دولت لخوا دکفارو ځمکه فتحه شي او بیا دا ځمکه هغوی ته پریښودل شي چې د ټکس (مالیې) په بدل کې یې وکري، دیته خراج وايي. د لومړي ځل لپاره دغه پالیسي د حضرت عمر(رض) لخوا د سوریې او عراق په ځمکو کې عملي شویده، کله چې دغه سیمې فتحه شوې ځینو اصحاب کرامو غوښتنه وکړه چې دا باید د غنیمت په ډول په مجاهدینو وویشل شي، مګر حضرت عمر (رض) دا ونه منله ځکه چې دومره زیاته ځمکه مجاهدینو په موثر ډول نشوي کارولی نو ځکه یې د مالیې (خراج) په بدل کې د همغو ځای خلکو ته پریښوده.

خمس: د غنیمت او معدن (سره زر،سپین زر ..) پنځمه حصه بیت المال ته ورکول فرض دي او دیته خمس وايي، الله (ج) فرمايلي دي :

وَاعْلَمُوا أَنّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنّ لِلّه خُمُسَهُ وَلِلرّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السّبِيلِ إِنْ كُنتُمْ آمَنْتُمْ بِالله وَمَا أَنزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى

الْجَمْعَانِ وَاللہ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. (الأنفال**40**)

ترجمه: او پوه شئ بیشکه هر هغه شي چې په غنیمت واخستل تاسې له یوه شي نه نو بیشکه الله (ج) لره دی خمس د هغه او له پاره د رسول او له پاره د خپلوانو (د رسول الله او لپاره) د یتیمانو او مسکینانو او مسافرانو، که ایمان لرئ په الله (ج) او په هغو چې نازل کړیدي مونږ پر بنده خپل په ورځ د فیصلې کې هغه ورځ چې سره مخامخ شولې دواړه جمعې (ډلې) او الله (ج) پر هر شي باندې ښه قادر دی .

5. ټکس:که چیرې د حکومت لګښتونه یا بودیجه د پورته ذکر شوو منابعو څخه (زکات، عشر، خراج، جزیه، صدقات ..) پوره نشي، نو بیا حکومت د ضرورت په اساس ټکس لګولی شي.

6. د وارداتو ټکس یا عشور(Import duty): عشور د لومړي ځل لپاره د حضرت عمر(رض) لخوا ولګول شو په هغو تجارانو چې اسلامي خلافت ته به یې تجارتي مالونه راوړل، ځکه په هغه وخت کې ایران او روم په هغو مسلمانو تجارو چې د دوی هیوادونو ته یې تجارتي توکي وړل د واریدولو ټکس لګولی و، نو حضرت عمر(رض) متقابلا ددوی پر تجارو هم ټکس ولګولو. دا ټکس په کال کې یو ځل اخستل کېده.

7. د حکومت د عاید نورې لارې:که چیرې د حکومت اړتیاوې د پورته ذکر شوو منابعو په وسیله پوره نشي بیا حکومت قرض اخستلای شي خو دا پور به بې سوده وي، ځکه چې سود حرام دی، ددې تر څنګ حکومت د ځینو پروژو د تمویلولو لپاره د مشارکې او مضاربې اسناد یا سرټیفیکېټ او سکوك (اسلامي بانډ) هم مارکېټ ته عرضه کولای شي.

لسم فصل

داسلامي دولت مالي او پولي پالیسي

له مالي پالیسۍ (Fiscal Policy) نه هدف حکومتي مصارف او مالیه (ټکس) اخستنه ده. او په پولي پالیسۍ (Monetorary Plicy) یا پولي سیاست کې د پیسو چاپول او د هغې د ارزښت د ساتنې لارې چارې شاملې دي.

په اسلامي دولت کې د مالي پالیسۍ اهداف:

په غیر اسلامي هیواد کې مالي پالیسي ددې لپاره کارول کېږي تر څو د خلکو لپاره په دنیا کې عظمي مادي ګټه تر لاسه شي او د خلکو اخلاقي او روحي اړتیاوو ته توجه نه کېږي. د مالي پالیسي هدف دوسایلو ښه ویش،اقتصادي ثبات، اقتصادي وده (پر مختګ) او دعوایدو با انصافه ویش دی.

په اسلام کې مالي پالیسي د شرعي اهدافو[مقاصد شریعه: حفظ الدین ، حفظ العقل حفظ المال، حفظ النسل....] د تر لاسه کولو یوه وسیله ده . مالي او پولي پالیسۍ باید داسې جوړې شي چې د عوامو د مادي ښیګڼې تر څنګ د هغوی روحي او اخروي مفاد هم په کې خوندي وي. لنډه دا چې مالي پالیسي باید داسې جوړه شي چې د خلکو د اخروي ګټو په نظرکې نیولو سره سره د هغوی د دنیوي ژوند سطحه لاپسې ښه شي.

مالي پالیسي او د وسایلو ویش :

مالي پالیسي باید داسې جوړه شي چې د مادي او روحي (اخلاقي) اهدافو په لاسته

راوړلو کې مثبت رول ولوبوي. لاژمي ده په یوه هیوادکې وسایل داسې استعمال او وکارول شی چې اسراف په کې ونشي او هم د راتلونکو نسلونو اړتیاوې په نظر کې ونیول شي. شخصي او حکومتي سکتور باید حلال یا روا شیان تولید کړي. دولت باید د عوامو اړینو (ضروري) شیانو ته لکه ښوونې، روغتیا، سرکونو او داسې نورو عام المنفعه کارونو ته توجه وکړي. ددې تر څنګ باید دولت د هیوادوالو روحي روزنې ته هم پام وکړي.

د ابن خلدون په نظر هغه کارونه باید وشي کوم چې عوامو ته ډېره ګټه رسوي او داسې کار باید ونشي کوم چې له ګټې څخه یې تاوان ډېر وي. په ظاهره خو دغه خبره ډېره ساده معلومیږي مګر دا ډېره مهمه مسله ده، ډېر ځلې زمونږ حکومتونو داسې کارونه کړي چې له ګټې نه یې تاوان ډېر وي، د بیلګې په تو ګه د مطبوعاتو د آزادی تر عنوان لاندې په تلویزیون کې د داسې فلمونو او بدلو (سندرو) د خپرولو اجازه ورکول کېږي کوم چې زمونږ په ځوان نسل کې روحي او اخلاقي امراض خپروي او د هغې په نتیجه کې په ټولنه کې نا آرامي مینځته راځي او یا داسې مرضونه خپریږي چې بیا یې دولت دکنټرول وس نلري. همدا شان په بازار کې د نامشروع توکښو خرڅلاو در واخله.

مالي پالیسي او اقتصادي ثبات:

د کال ۱۹۳۰ د لوی اقتصادي زوال (رکود، بحران) څخه وروسته اقتصادي مالي پالیسي د اقتصادي ثبات په لاسته راوړلو کې اهم مقام تر لاسه کړیدی.معنی دا چې د تولیدي موثریت په ښه کولو او د عمومي تقاضا په منظمولو او ترتیبولو کې اهم رول لري. د ابن خلدون په نظر اقتصادي زوال هغه وخت مینځته راځي کله چې له دولت څخه عوامو ته د پیسو انتقال بند شي.

د روپیو (پولي واحد) د ارزښت یا بیه ثابت ساتل د انفلاسیو ن کنټرول او اقتصادي پرمختګ لپاره اهم ګڼل کېږي. د نرخونو ډیر جګیدل او ښکته کېدل دواړه د اقتصادي ثبات او پرمختګ لپاره ګواښ ګڼل کېږي .

ملي پالیسي او اقتصادي وده:

د اقتصادي ودې (پرمختګ) لپاره مالي سیستم باید داسې جوړ شي کوم چې عوام دکار کولو او سپما (Save)کولو څخه ډډه کولو ته ونه هڅوي، ډېر زیات ټکس لګول عوام د کار کولو او پانګونې (سرمایه اچونې) څخه منع کوي او پدې ډول د اقتصادي ودې (پرمختګ) په وړاندې خنډ ګرځي.

په مخ په وده (وروسته پاتې) هیوادونو کې مالي پالیسي د شتمنۍ په تولید او زیاتولو کې اهم رول لري. په اسلامي هیوادونو کې شتمني جوړول (Capital Formation) له هغې پانګونې (سرمایه ګزاری) څخه عبارت ده کوم چې د بشري قوې او مادي وسایلو په پرمختګ او وده کې او هم د عوامو په اخلاقي او روحي روزنه کې اغیزمنه واقع شي.

د مالي پالیسۍ هدف له ټولو وسایلو څخه عظمې کاراخستنه، خلکو ته دکار برابرول او د بیکارۍ له مینځه وړل ګڼل کېږي. احتکار په اسلام کې ناروا او زکات په هر مسلمان باندې چې صاحب د نصاب وي فرض کړی شوی چې دا ټول په اقتصادي پرمختګ کې اهم رول لري چې په راتلونکو کرښو کې به د زکات تر عنوان لاندې په تفصیل سره یادونه ورنه وکړو:

د اقتصادي پرمختګ لپاره ضروري ټکي:

وسایل له غیر ضروري شیانو څخه د سرمایه جوړونې (Capital formation) اویا په اقتصادي پرمختګ کې د اغیزمنې اقتصادي زیر بنا جوړونې خوا ته لیږدول.

پانګې اچونې ته باید ځانګړې توجه وشي او کومې فابریکې چې په اقتصادي پرمختګ کې اهم رول لوبوي په هغوی باندې باید تر ټولو کمه مالیه (ټکس) ولګول شي. او هم بهرنۍ پانګه اچونه او سرمایه اچونکي راجذب اوتشویق شي

I. د هیوا د له کانونو او معدنونو څخه په موثر ډول استفاده کول.

II. مالي پالیسي با ید په داسې شکل جوړه شي چې د اقتصادي پرمختګ تر څنګ د عاید ویش په منصفانه او عادلانه توګه سره وشي. ځکه مساوا ت (عدل، انصاف) د اسلام له بنسټیزو اصولو څخه دي. اسلام په عادلانه او با انصافه ډول ټولو خلکو ته د وسایلو او مواقعو د ویش امر کوي. اسلام په یو څو لاسونو کې د دولت د جمع کېدو مخالف دی [د دغه اهدافو د لاسته راوړلو لپاره د مالیاتو څخه کار اخستل کېدی شي]

د حضرت عمر (رض) څخه روایت دی چې فرمایی: که چیرې یو کال نورهم ژوندی پاتې شوم دولت (عاید) او وسایل به په داسې ډول وویشم چی غریب به له امیر سره برابر شي. د زکات په موثر ډول استعمال د غریب او بډای تر مینځ توپیر تر ډېره حده را کمولی شي.

په اسلامي **هیوادکې مالیه** (**ټکس**):

ټکس که راسا له چا څخه واخستل شي لکه د عاید مالیات هغه ته مستقیم ټکس وایي او که په غیر مستقیم ډول سره مثلا د نورو تجارتي توکېو د خرڅلاو د قیمت په صورت کې تر لاسه شي هغې ته غیر مستقیم مالیات وایي. له بل پلوه ټکس په درې ډوله دی تصاعدي مالیات، متناسب مالیات او تنازلي مالیات، زکات د متنا سب مالیاتو په ډله کې راځي. او دغه ډولونه په لاندي ګراف کې ښودلای شو.

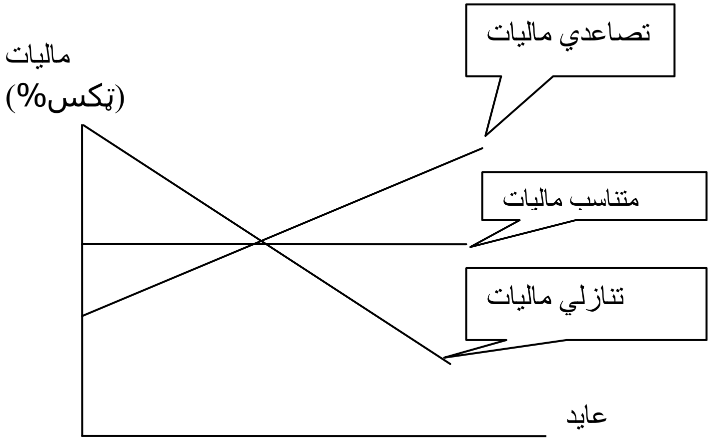

د مالیاتو په وسیله لاندې اهداف لاسته راوړل کېدی شي.

په پورته شکل کې مونږ مالیات په عمودي خط باندي کچه کوو او په افقي خط باندې عاید (در آمد) ښودل شویدی، په متناسبه مالیه کې د عاید په زیاتیدو او کمیدو سره په مالیه څه اثر نه پریوزي بلکه هغه معینه وي، په تصاعدي مالیاتي سیستم کې څومره چې د یوه سړي درامد (عاید) زیاتیږي په همهغه کچه په هغه باندې مالیه زیاتیږي .او په تنازلي مالیه کې ددې عکس خبره ده.

- د غیر ضروري شیانو د پیرودنې کمونه، یعنې د هغو شیانو پیرودل چې د صحت لپاره ګټور نه وي باید کم کړی شي، د بیلګې په توګه هیواد ته د سګریټو واریدول او خرڅلاو.

- د دولت د مصارفو او یا بودیجې برابرول، دا څرګنده ده چې هیواد د تل لپاره په پورونو او د بهرنیانو په مرستو سره نه شي چلیدلی نو مالیات د دولت د بودیجې د

برابرولو یوازینی لار ده.

- له مالیاتو (ټکس) څخه د اقتصادي ثبات لپاره او هم د عمومي تقاضا د کنټرول او تنظیم په لاره کې کار اخستل کېدي شي.[امونږ کولی شو چې په وارداتو باندې لوړ مالیات ولګوو او په دې وجه خپل وادرات (طلب، تقاضا) را کمه کړو]

- په ټولنه کې د غریب او بډای تر مینځ د عاید د تفاوت د له مینځه وړلو(کمولو) په موخه حکومت کولی شي چې په در امد باندې تصاعدي مالیات ولګوي، یعنې څومره چې د یوه سړي درامد زیات وي په همهغه اندازه ور باندې زیاته مالیه ولګیږي.

په اسلامي هیوادکې د مالیاتي(ټکس) سیستم جوړونه

ټکس تر یوه حده تصاعدي کېدی شي خو له هغه نه پورته او زیات د اقتصادي پرمختګ مانع ګرځي. د ټکس د سیستم د جوړولو لپاره ځنې اړین اصول په لاندې ډول دي:

- ټکس باید د غیر ضروري شیانو پیرودل کم کړي پرته له دې نه چې په تولیدي پیداوارو باندې ناوړه اغیزه وکړي او باید په سرمایه جوړونه (Capital Formation) کې مرسته وکړي.

- لوړ ټکس باید د تحسیني او غیر مفیدو تجارتي توکېو په وارداتو او خرڅلاو باندې و لګیږي. د بیلګې په توګه په ډیش آنتن ، ویدیو، سګرېټو او داسې نورو شیانو

لوړ ټکس غوره دی

- هغه کمپنۍ (سکتور) چې په اقتصادي پرمختګ کې اهم رول لوبوي باید کم ټکس ورکړي او یا د امکان په صورت کې له ټکس څخه معاف او ددې تر څنګ ورسره لازمه مرسته هم وشي.

- د ټکس لګولو په وخت کې باید د خلکو مالي حالت په نظر کې ونیول شي، یعنې داسې ټکس ولګول شي چې عوام يې د ورکولو توان ولري. ډیر لوړ مالیات خلك دیته اړ کوي چې کم کار وکړي او خپله پانګه له هیواد څخه بهر ته نقل کړي، چې په دې سره د نورو مضرو اثراتو ترڅنګ د بیکارۍ کچه لوړیږي او دا د اقتصادي پرمختګ لپاره لوی ګواښ مینځته راوړي.

په اسلامي هیوادکې د حکومت لګښت:

د عوامو او ملت هوساینه د اسلامي دولت د لګښتونو یو هدف دی، حکومت خپلواك نه دی چې څرنګه وغواړي د بیت المال پیسې وکاروي، بلکې په هغو شیانو یې باید مصرف کړي چې د مقاصد شریعه په لاسته راوړنه او د عوامو د ژوند د سطحې په لوړ والي او هوساینه کې مفید او ګټور واقع کېږي.

د حکومت لګښتونه باید داسې وي چې د عامو خلکو د ژوند سطحه ورسره لوړه شي او هم عامه وسایل لکه ښوونه، روغتیا، دفاع او داسې نور برابر شي او ددې تر څنګ اقتصادي ثبات وساتل شي، د انفلاسیون په حالت کې حکومت ته ښایي چې خپل لګښتونه کم او د اقتصادي زوال په حالت کې يې لوړ کړي.

زكات

لکه څرنګه مو چې مخکې يادونه وکړه، زكات د اسلام دريمه بنا ده او د اسلامي مالي پاليسۍ د ملا د تير حيثيت لري. زكات په لغت کې پاکوالي او په اصطلاح کې ودې ته وايي .الله تعالى د زكات په اړوند داسې فرمايي:

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللهِ إِنَّ اللهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ(البقرة109)

ترجمه: او سم دروئ (اداکوئ له ټولو حقوقو سره) لمونځ او ورکوئ زکات او هغه شي چې مخ کې ليږئ لپاره د ځانو خپلو له نيکۍ (لکه صلاه اوصدقه) وبه مومئ (ثواب د هغه په نزد د الله، بيشکه چې الله په هغه شي چې کوئ يې تاسې ښه ليدونکی دی .

د زكات نه ورکونکي جزا:

1) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ آتَاهُ اللهُ مَالًا فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ مُثِّلَ لَهُ مَالُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعًا أَقْرَعَ لَهُ زَبِيبَتَانِ يُطَوَّقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ يَأْخُذُ بِلِهْزِمَتَيْهِ يَعْنِي بِشِدْقَيْهِ ثُمَّ يَقُولُ أَنَا مَالُكَ أَنَا كَنْزُكَ ثُمَّ تَلَا لَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ الْآيَةَ (43)

ترجمه: له ابي هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی وايي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : چا ته چې الله پاك مال ورکړ او ده يې زكات ور نه کړ، نو دغه مال به يې

43- المصدر:صحيح البخاري، الكتاب: الزكاة, الباب: اثم مانع الزكاة, رقم الحديث: 1315

د قيامت په ورځ د لغړ سري کمچه مار په څير چې دوه نيشونه به لري دده تر غاړه را تاو شي او له وښکېو نه به يې ونيسي بيا به ورته وايي زه ستا مال يم زه ستا خزانه يم، بيا يې دا آيت ولوست: يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ الْآيَةَ (44)

2) عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ جِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ جَالِسٌ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ فَلَمَّا رَآنِي مُقْبِلًا قَالَ هُمْ الْأَخْسَرُونَ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ فَقُلْتُ مَا لِي لَعَلِّي أُنْزِلَ فِيَّ شَيْءٌ قُلْتُ مَنْ هُمْ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي قَالَ الْأَكْثَرُونَ أَمْوَالًا إِلَّا مَنْ قَالَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا حَتَّى بَيْنَ يَدَيْهِ وَعَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ ثُمَّ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَمُوتُ رَجُلٌ فَيَدَعُ إِبِلًا أَوْ بَقَرًا لَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهَا إِلَّا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْظَمَ مَا كَانَتْ وَأَسْمَنَهُ تَطَؤُهُ بِأَخْفَافِهَا وَتَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا كُلَّمَا نَفِدَتْ أُخْرَاهَا أُعِيدَتْ أُولَاهَا حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ (45)

ترجمه: له ابي ذر رضي الله عنه څخه روايت دی وايي نبي کريم صلى الله عليه وسلم ته په داسې حال کې چې د کعبې شريفې په سيوري کې ناست ؤ راغلم، کله چې يې مخامخ ورتلونکی وليدم وېې فرمايل: دكعبې په پالونکي مې قسم چې همدوی تاوانيان دي، له ځان سره مې وويل ما له څه دي؟ کېدای شي زما په هکله څه را نازل شوي وي، نو ومې ويل مور او پلار مې له تا قربان څوك دي دوی؟ ويې فرمايل: د مالونو ډېروونکي، مګر هغه څوك نه چې خيراتونه ورکوي تر دې پورې چې مخې، ښي اړخ او کيڼ اړخ ته يې وشيندي، بيا يې وفرمايل: زما دې قسم په هغه ذات وي چې زما نفس د هغه په لاس کې دی، نه مري يو سړی چې اوښان يا غوايان پرېږدي او د هغه زكات يې نه وي ورکړی، مګر دا چې دغه اوښان او غوايان به په ورځ د قيامت له هغه نه چې وو غټ او چاغ وي را به شي په پښو به يې پايمالوي او په ښکرو به يې وهي، کله چې پای ته ورسېږي، لومړنی به بيرته پرې را وګرځي تر څو چې د خلکو تر منځ فيصله وشي.

د زكات راټولول د حکومت دنده ده، په تيرو اسلامي ادوارو کې اسلامي زكات را

44- المصدر:صحيح البخاري، الكتاب: الزكاة, الباب: اثم مانع الزكاة, رقم الحديث: 1315
45- المصدر:سنن النسائي، الكتاب: الزكاة, الباب: التغليظ في حبس الزكاة, رقم الحديث: 2397

ټولول د حکومت وظیفه وه، له بده مرغه چې په عباسي دور کې دوکه بازي شروع شوه، خلك په ویره کې شول چې حکومت شاید د زکات پیسې سمې ونه کاروي او ځینو علماو داسې فتوی ورکړه چې خلک یې په خپله مستحقینو ته ورکولی شي، له هغه څخه وروسته خلکو د زکات پیسې حکومت ته نه ورکولې او په خپله یې مستحقینو ته زکات ورکول شروع کړل.

په زور سره هم د زکات را ټولول جواز لري حضرت ابوبکر (رض) د زکات نه ورکوونکو خلاف جهاد وکړ، ترهغې پورې چې هغوی یې د زکات ورکولو ته اړ کړل.

په کومو شیانو کې زکات فرض دی او څومره؟

سره له دې چې د زکات اندازه مخکې ذکر شوه دلته یې یو ځل بیا په لنډه توګه تکرارو. اسلامي علماء په دې باندې متفق دي چې په پیسو باندې (2,5%) په کانونو او معدنونو (20%) د تولید یا پیداوار : په باراني مځکه (10%) او په غیر باراني ځمکه (5%) د فابریکې په تو لیداتو هم (5%-10%) لګېدی شي

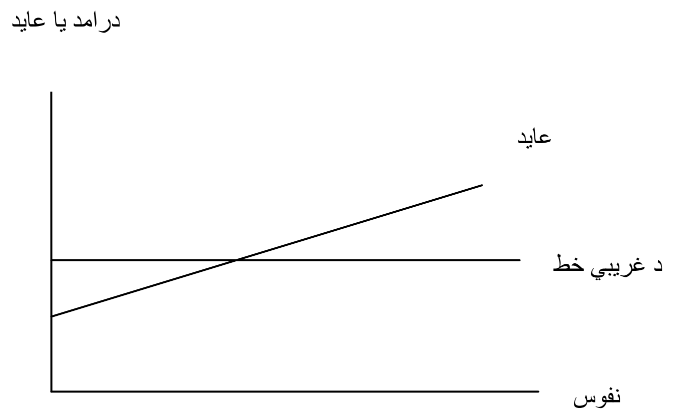

د اسلام له نظره نصاب د زکات د غریبۍ د خط (46) په وسیله ټاکل کېږي. ټول هغه خلك چې صاحب د نصاب وي یعنې عاید یې د ضروري اړتیاوو له پوره کولو څخه زیات وي، هغوی د دغه غریبۍ له خط نه بر سیره راځي او زکات ورباندې فرض دی . د غریبۍ د خط ټاکل یا د هغه مقدار پیسو ټاکل چې د یوه سړي لومړنۍ اړتیاوې رفع کولی شي په هر هیواد کې مختلف دي او د هغه هیواد په حالاتو او د نوموړي شخص په ضروریاتو پورې اړه لري.

خلک ټول درې طبقې دي:

i. یو هغه ګروپ خلك دي چې عاید یې د ژوند اړتیاوې نشي پوره کولی دوی د زکات مستحقین دي

ii. هغه ګروپ خلك چې عاید یې د ژوند اړتیاوې پوره کوي، خو بیا هم صاحب د نصاب نه وي، دا ډله نه زکات ورکوي او نه یې اخلي

iii. هغه خلك چې عاید یې له نصاب نه زیات وي دوی زکات ورکوي .

ا لله پاك په قرآنکریم کې د زکا ت آته مستحقین را ښودلي دي:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (التوبة**59**)

ترجمه: بې شکه همدا خبره ده چې صدقې (زکات صرفیږي) لپاره د فقیرانو او مسکینانو او عاملانو پرهغه او هغوته چې الفت اچولی شي په زړونو د دوی کې (له

46- Poverty Line د عاید هغه اندازه چه د یوه شخص د ژوندي پای کیدو ضرورت رفع کولي شي

اسلام سره) او (صرفيږي) په (خلاصولو) د غاړوکې او پور وړو او په لاره د الله (ج) کې او مسافرانو (چې مال ورسره نه وي، (مقرره او لازم کړی شويده دغه) فريضه (زکات) له (جانبه) د الله (ج) او الله (ج) په هرڅه ښه پوه او د حکمت خاوند دی

اوس دا سوال پيداکېږي چې آيا دغه لست ته وسعت ورکول کېدی شي اوکه نه؟ او يا په بل عبارت آيا حکومت د زکات پيسې په نورو حکومتي کارونو کې لکه سړك جوړولو ... مصرف کولی شي او که نه؟

زيات شمير علماء پدې نظر دي چې دغه لست ته وسعت نشو ورکولای، ځکه چې په پورته آيت کې د زکات مستحقين ټاکل او تثبيت شويدي، امام شافعي(رح) استدلال کوي چې د لام تمليك په وجه (للفقراء...) مونږنشو کولی دې لست ته وسعت ورکړو ځکه لام التمليك ملکيت ښيي. مگر ځينې نور علماء بيا وايي چې دغه لست ته وسعت ورکول کېدی شي. هغوی وايي چې په في سبيل الله کې ټول نيك کارونه لکه ښوونځي اوسرك جوړول....او په عاملين کې د حکومت ټول کارکونکي شامل دي.

هغه کسان چې زکات ورکول ورته جوازنلري عبارت دي له والدين (مور او پلار)، خپل ماشومان او کفار، دا ځکه چې يو سړی نشي کولی چې د زکات څخه په خپله گټه او کار واخلي، د والدينو او خپلې کورنۍ نفقه خو هسې هم پر سړي فرض ده او که چيرې يو سړی د خپلو ماشومانو او والدينو نفقه نشي برابرولی هغه صاحب د نصاب نه دی او پر هغه باندې زکات ورکول لازم نه دي. له دينه علاوه نورو خپلوانو ته نه يوازې دا چې زکات ورکول جواز لري بلکې بهتره هم دی.

زکات او اقتصادي ثبات:

په هر هيواد کې کله ښه اقتصادي حالت وي (اقتصادي رونق، دکار وکسب اوج چې په ښه اقتصادي حالت کې توليدات زيات، بيکاري کمه او عايدات يا درامد زيات وي بالعکس په خراب اقتصادي حالت کې (اقتصادي زوال يا رکود وي) توليدات کميږي، بيکاري زياتيږي او عايد ورسره ښکته کېږي . مونږ دغه اقتصادي حالات په لاندې شکل (دکار او کسب دور يا د اقتصادي فعاليت دور) ښودلای شو.

او ددې لپاره چې اقتصادي حالت اوسط وساتل شي (اقتصادي ثبات) او په لاندې شکل کې هغه په مستقيم خط باندې ښودل شوی مونږ د زکات څخه اغيزمنه استفاده کولی شو. له همدې وجې (د زکات سيستم) له امله ويلی شو چې اسلامي اقتصادي سيستم د غير اسلامي اقتصادي سيستم په پرتله ډير اقتصادي ثبات لري چې ستره وجه يې د زکات موجوديت او له سود څخه منع ده.

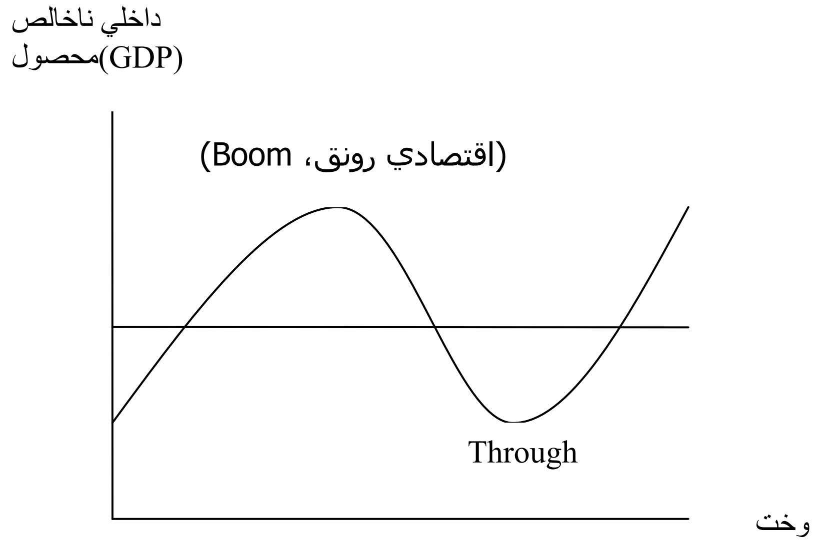

په پورتني شکل کې مونږ په اقتصاد کې د کار او کسب رول، يا د اقتصادي فعاليت رول (Business cycle) وينو.کله چې اقتصاد په رونق کې وي (دکار و بار اوج وي

(Boom)] عمومي تقاضا، تولیدات او د وګړو لپاره د روزګار شرایط برابریږي (د بیکارۍ سطحه ورسره ټیټیږي) او په عمومي ډول د خلکو د ژوند سطحه لوړیږي پدې حالت کې ډېر کسان د نصاب خاوندان کېږي او د زکات څخه لاسته راغلې پیسې یا بودیجه زیاتیږي، خو په مقابل کې دومره غریبان نه پیدا کېږي چې دغه د زکات ټولې روپۍ وربانديې مصرف شي، نو حکومت کولی شي دغه زیاتې او یا تفاضلې پیسې وساتي. او کله چې خراب اقتصادي حالت [اقتصادي بحران، اقتصادي رکود] مینځته راشي بیا نوموړې پیسې په کار واچوي. ځکه په خراب اقتصادي حالت کې عمومي تولیدات کمیږي، د بیکارۍ سطحه لوړیږي او د شیانو د اخستنې عمومي تقاضا کمیږي [کله چې د شیانو د اخستنې عمومي تقاضا کمه شي، هغه کمپنۍ چې نوموړي تجارتي توکي تولیدوي خپل تولید کموي او ډیر کارګران له کاره ګوښه کوي چې دا د بیکارۍ مشکل نور هم زیاتوي] . نو حکومت کولي شي چې هغه د زکات ذخیره شوې پیسې په غریبانو وویشي او پدې ډول عمومي تقاضا بیا پورته او دغه بد اقتصادي حالت (اقتصادي رکود یا تنزیل) له مینځه یوسي . خلاصه دا چې د زکات په وسیله مونږ تر ډیره حده د اقتصادي ثبات په ساتنه او مینځته راوړنه کې بریالي کېدی شو.

نوټ: په غوره اقتصادي حالت کې د وګړو عاید (ګټه) زیاته وي، نو ځکه د هغوی د لګښت فیصدي راټیټیږي[(MPC) Marginal Propensity to consume] کمیږي بالمقابل په خراب اقتصادي حالت (اقتصادي رکود یا تنزیل)کې څرنګه چې د ډېرو وګړو عاید کمیږي نو ډېر خلك د غریبۍ له کرښې نه د لاندې راځي ،که په دغه حالت کې د زکات ذخیره شوې پیسې غریبانو ته ورکړل شي نو عمومي تقاضا ورسره زیاتیږي. باید په یاد ولرو که چیرې د شتمنو خلکو څخه پیسې واخستل شي او غریبو یا نیستمنو خلکو ته ور کړل شي عمومي تقاضا ډېره ورسره لوړیږي ځکه نهایي میل په مصرف (MPC) او متوسط میل په مصرف (APC) دواړه لوړیږي.

ځنې خلك دا وایي چې د زکات پیسې غریبان له کار کولو څخه ډډې کولو یا سستۍ

او بیکارۍ ته هڅوي، ځکه دوی وایي چې په مفته د زکات پیسې رارسیږي نو کار کولو ته څه اړتیا؟ خو دغه وهم په ځای نه دی ځکه مسلمانان په دې عقیده دي چې د زکات پیسې یا دولت نا پاکي ده [د زکات ورکولو په وسیله خلك خپل مال پاکوي] نو ځکه زکات اخستونکي کوښښ کوي چې په خپله ډېر کار وکړي تر څو حلال رزق وګټي او ددې جوګه شي چې په خپله غریبو خلکو ته زکات ورکړي.

د زکات او ټکس تر منځ توپیر:

- زکات د الله (ج) له اړخه په هر بډای مسلمان فرض دی، خو ټکس د حاکم له خوا په عوامو باندې لګول کېږي، معنی داچې زکات دیني وجیبه ده چې په ورکولو یې ثواب او په نه ورکولو یې عذاب دی.

- د زکات حد (کچه، اندازه) معینه ده، پداسې حال کې چې ټکس حاکم په خپله خوښه لګوي او هر څومره چې وغواړي حد یې لوړولی شي.

- .زکا ت دایمي دی، خو ټکس دایمي نه بلکې موقتي دی او د اړتیا په وخت کې د حکومت له خوا په عوامو لګول کېږي هغه هم هغه وخت کله چې د زکات په وسیله مشکل حل نشي.

- د زکا ت مستحقین الله پاك ټاکلي دي، خو ټکس حاکم په هر ځای کې چې وغواړي مصرفولی شي.

مالیه(ټکس):

په قرآنکریم کې د مالي چارو په برخه کې یوازې د دوو شیانو د اجباري ورکړې امر

شویدی: زکات پر مسلمان او جزیه پر کا فر باندې کوم چې د اسلامي حکومت تر حکم لاندې ژوند کوي. پدې برخه کې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم او لومړي خلیفه (رض) احکام تر همدغو دوو پوړې محدود وو, حضرت عمر (رض) د زکات ترڅنګ خراج هم ولګولو. د ټکس مسئله له انفاق او صدقې سره تړلی شو، انفاق او صدقه په قرآنکریم کې ذکر شوی، انفاق تقریبا (۶۰) ځلې او زکات او صدقه تقریبا (۳۰) او (۱۵) وارې په قرآنکریم کی ذکر شویدي. نبي کریم صلی الله علیه وسلم مستقیم ټکس نه و لګولی، ځکه چې اړتیا ورته نه وه او د ضرورت (جهاد) په وخت کې او یا بل وخت چې به د وسایلو اړتیا وه نو صحابه کرامو (رض) ته به یې وویل چې دا وسایل برابر کړئ هغوی به په داو طلبانه ډول دا کار کولو.

اوس دا سوال پیدا کېږي چې اسلامي دولت د زکا ت تر څنګ ټکس لګولی شي او که نه؟ نبي کریم صلی الله علیه وسلم په یوه حدیث کې فرمایلي:

، ،وفي ا موالکم حق معلوم للسائل والمحروم، ،

ترجمه: ستاسو په مالونو کی د سوال کونکي او بې برخې فقیر لپاره په فرض زکات سربیره نور حق هم شته

لدینه دا څر ګندیږي چې حکومت ټکس لګولی شي، امام غزالي په خپل وخت کې د حکومت لخوا د ډېر ټکس لګولو خلاف و، ځکه ده ویل چې دغه زیاتوالی د شریعت مطابق ندی، خو هغه وایي چې حکومت کولی شي د عوامو د ګټې پخاطر د زکات تر څنګ ټکس هم ولګوي او هغه په دوه حالتونو کې:

۱-دهیواد د د فاع او د عوامو د امنیت ساتلو لپاره.

۲-که چیرې اسلامي ټولنه د بډایانو (فیوډال، شتمنو) له اړخه له خطر سره مخ وي او یا که چیرې شتمن یا دولت مند په ټولنه کې د وروړګلوی فضا ګډوډوي.

لکه څرنګه مو چې مخکې وویل ټکس په دوه ډوله دی مستقیم او غیر مستقیم: غیر مستقیم ټکس ددې لپاره لګول کېږي چې د انفاق نړیوال هدف پوره کړی شي. مستقیم ټکس د لوړ عاید او پر دولت لرونکو خلکو لګیږي تر څو عاید په انصاف او عدل سره وویشل شي او د اسلام د انصاف او عدل اصل تطبیق شي. سره له دې چې دغه غیر مستقیم ټکس به په ځینو غریبو او بیوزلو عوامو بوج وي، خو بیا هم حکومت کولی شي چې د زکات او یا د حکومت له بودیجې نه له هغوی سره مرسته وکړي . په لاندې ګراف کې په ټولنه کې مستقیم او غیر مستقیم مالیات دواړه ښودل شویدي او دا په ډاګه شویده چې د زکات له بودیجې نه د حکومت له خوا له غریبانو سره د مرستې (انتقالي پرداخت) په وسیله پر غریبو او بیوزلو خلکو د غیر مستقیم ټکس مضر اثرات جبران کېدلی شي.

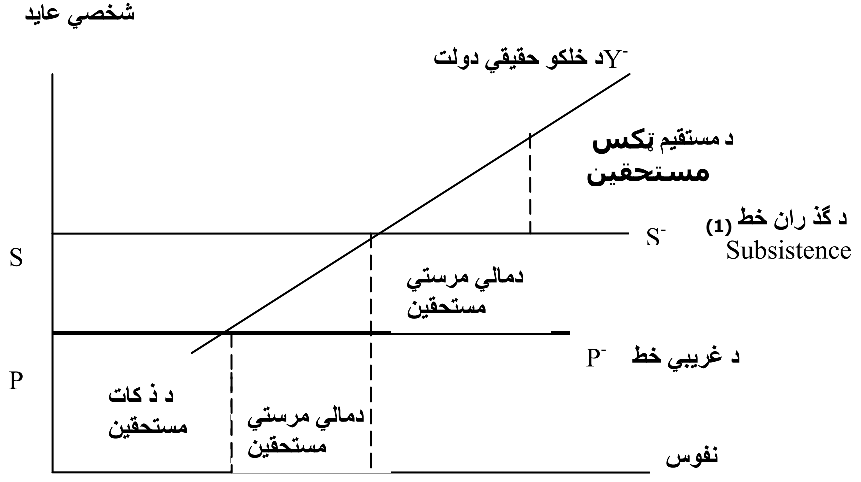

د زکات حد، سبسیډي،مالیاتو(ټکس)

(۱) د گذران خط (Subsistence Line) د پیسو(عاید) هغه مقدار ښیي چې دومره د ژوند ضروري شیان پرې واخستل شي چې د یوه سړي د ژوندي پاتې کېدلو لپاره بس وي.

هغه خلك چې د غریبۍ له کرښې نه ښکته دي د زکات اخستلو مستحق دي او په دوی بانې ټکس (مستقیم ټکس) نه شته، هغه خلك چې عاید یې د غریبۍ له کرښې نه پورته وي مگر بیا هم د ژوند ټولې اړتیاوي نشي پوره کولی، دوی ته له حکومتي خزانې څخه مرسته ورکول کېدی شي (انتقالي پرداخت، سبسیډي)، او هغه کسان چې حقیقي دولت (حقیقي درآمد) یې د گذران خط څخه (Subsistence Line) پورته وي پر هغوی باندې مستقیم ټکس لگېږي.

اسلامي پولي پالیسي (**Monetary Policy in Islam**):

پولي پالیسي هم د مالي پالیسۍ په شان په اقتصادي پر مختگ او ثبات کې اهم رول لوبوي، د پولي پالیسۍ په سمې کارونې سره مونږ ډېر اقتصادي اهداف لکه د نرخونو ثبات، د عاید منصفانه ویش، د بیکارۍ له مینځه وړل او داسې نور لاسته راوړی شو. پولي سیاست د یوه هیواد د مرکزي بانك چې زمونږ په هیواد کې د افغانستان بانك په نوم یادیږي اداره کېږي.

مرکزي بانگ د پورته ذکر شویو اهدافو د لاسته راوړلو په خاطر ډېرې لارې یا طریقې لري، چې له دې جملې څخه ځنې داسې طریقې دي چې په سود ولاړې دي (دسود کچه کم وی یا زیاته)اسلامي بانك ته دا لارې نه دي خلاصې مگر ددې څخه علاوه نورې لارې چې سود په کې نه وي موجودې دي لکه: د بسپنې نسبت (Rserve Ratio)، د گټې

شریکونې نسبت (Profit Sharing Ratio)، دقرض ورکونې نسبت (Lending Ration)، د بیا مالي کولو امداد نسبت (Refinance Ration)،او داسې نورې لارې شته چې په وسیله یې اسلامي بانك پولي سیاست په ښه او موثر ډول سره پر مخ بیولی شي، دا په دې معنی چې د سودي لارو په نه کارولو سره د اسلامي بانك موثریت او د پولي سیاست اداره کول نه زیانمن کېږي. په لاندې کرښو کې به د اسلامي بانك په وسیله د پولي سیا ست دکنټرول لارې تر څېړنې لاندې ونیسو:

- ## د بیا مالي امداد نسبت (**Refinance Ratio**):

د بیا مالي امداد نسبت: د مرکزي بانك له خوا تجارتي بانکونو ته د قرض حسنه، د یوه نسبت دوه وارې تادیه کولو ته وایي کوم چې بانك یې بیرته نشي ترلاسه کولای.

مثلا: که چیرې تجارتي بانکونو ته قرض حسنه ورکړی شی او ځنې قرضونه بیرته واپس نه شي، نو مرکزي بانك ددغه تاوان یوه برخه نوموړي بانك ته ورکوي، د مرکزي بانك په وسیله ددغه نسبت بدلون د تجارتي بانکونو د لنډ مهالي قرض ورکونې په قدرت باندې اثر پریباسي.

- ## د قرض ورکونې نسبت (Lending Ration):

د پور ورکوونې نسبت، د قرض حسنه د هغې نسبت څخه عبارت دی چې تجارتي بانکونه په قانوني توگه مجبور دي چې کم ترکمه هغه ټاکل شوی مقدار قرض حسنه ورکړي او ددې کچه د مرکزي بانك لخوا ټاکل کېږي چې د هغو پیسو یو نسبت دی چې عوامو په بانك کې اچولې (Deman Deposti) وي، مثلا بانك د ټولو هغو پیسو چې په کې اچول شوي ۲٪ په لازمي توگه په قرض ورکړي، دغه نسبت د مرکزي بانك لخوا ټاکل کېږي او په دې سره مرکزي بانك کولی شي چې په اقتصاد یا بازار کې د پیسو عرضه کنټرول کړی شي.

• د ګټې شريکولو نسبت (Profit sharing Ratio)

د تجارتي بانک او پيسو کارونکي يا صنعتکار تر مينځ د ګټې ګډولو نسبت د مرکزي بانك په وسيله کنترول کېدی شي او پدې وسيلې سره مرکزي بانك د پيسو په تقاضا او عرضه باندې اثر پريباسي.

له دې څخه علاوه مرکزي بانك د مضاربوي بوديجې په زياتولو او يا کمولو سره کولي شي د خپلې بوديجي يوه برخه ګوښې کړي، کومه چې د نورو تجارتي بانکونو سره د مضاربوي پانګې په ډول سره کارول کېدی شي.

• مرکزي بانك کولی شي چې دګټې شريکونې بانډ (سکوك) مارکېټ ته وړاندې کړي او په دې وسيلې سره د پيسو تقا ضا او عرضه کنټرول کړي

ماخذونه

References

1. Quran karim [د قرانکريم کمپيوټري سافټوير]

د قرآنکريم د مبارکو آيتونو ترجمه له قرانکريم څخه [قرانکريم ترجمه او تقسير په پښتو ژبه کې، چې د سعودي عربستان لخوا چاپ شويدی] اخستل شوې تر څو له غلطۍ او اشتباه څخه مخنيوی شوی وي

2. Sahahi Sitha (Ahadith) کمپيوټري سافټوير

3. IIE's Blueprint of "Islamic Financial System"؛

4. Dr,Tahir Mansory, "Islamic Law of Contract and Business Transactions"

5. Prof.Abdul Hameed Dar and Pro. Main Muhammad Akram "Islamic Economics"

6. Mivhael P.Todaro ,Stephen C. Smith "Economic Development"

7. Studies in the science of Islamic Economic, Abdurhaman Usri

٨- اسلام مين رباکې حرمت اور بلا سود بينکاري ، دکتور غازي، د نړيوال اسلامي پوهنتون (رئيس).

٩- د اسلامي اقتصاد تر نامه لاندې کنفرانسونو کې د مختلفو اقتصاد پوهانو لخوا وړاندې شوې مقالې

١٠- د انټر نيټ ځنې ويب پاڼې .

پاى

و من الله التوفيق